

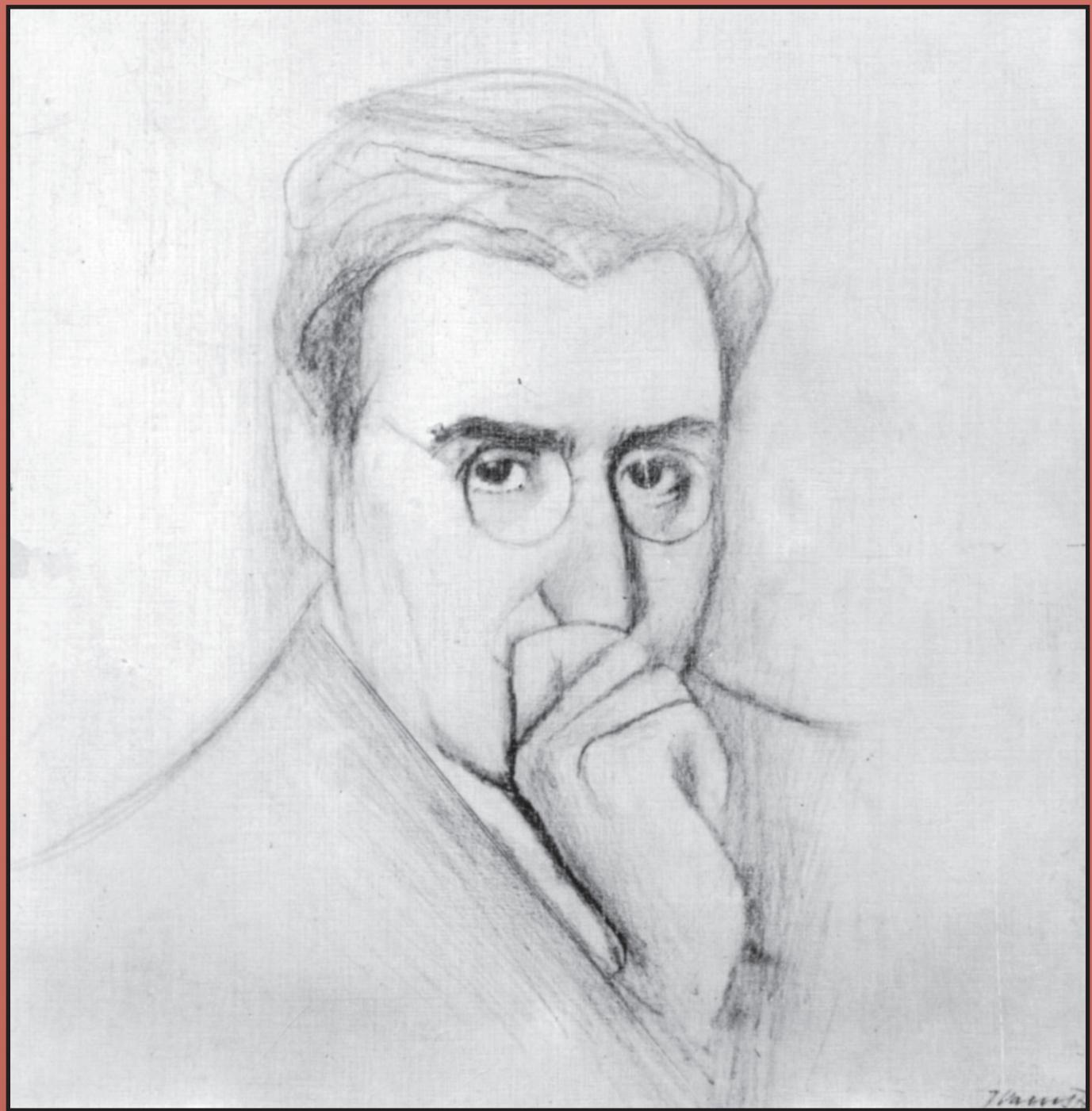
GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politic
ZATVORENIK

GODINA XXIII. - SIJEČANJ/VELJAČA 2014.

BROJ **256**

Branko Klarić (1912.-1945.)

politički ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA

Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Andelko Mijatović, Alfred Obranić,
Andrija Vučemil

GLAVNI UREDNIK

Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK

MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn

ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;

prekomorske zemlje: 510 kn

ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

***

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb

***

Rukopisi se ne vraćaju,

list ureduje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

***

Uredništvo ne odgовара за navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

***

ISSN 1331-4688

***

Cijena oglasnog prostora:

posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn

1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn

1/4 crno bijelo: 700,00 kn

***

<http://www.hdpz.t-com.hr>

Slika na naslovnoj stranici:

Branko Klarić na crtežu Josipa Vanište

IPAK SE KREĆE!

Od izlaska prošlog broja *Političkog zatvorenika* prošlo je blizu 60 dana, ali se u tih 60-ak dana dogodilo nešto što smo dugo čekali: dočekali smo da se bar jedan visoki dužnosnik UDB-e nađe pred licem pravde, i da odgovara za barem jedno od svojih djela. Činjenicu da mi slobodno pišemo o njemu, a ne on o nama, unatoč svemu moramo doživjeti kao tračak pravde. Izručenje Josipa Perkovića u sebi nosi simboliku, ali i nadu da će oni koji su bivši jugoslavenski komunistički sustav štitili ubojstvima, progonima i zlostavljanjima, kad-tad odgovarati za počinjeno! Važno je to i zbog toga da se sruši mit o svemoći UDB-e, koja je do današnjih dana demonstrirala moć i na svakom koraku pokazivala da je kadra preživjeti države i režime, ostajući uvijek na vlasti.

Pravne akrobacije Markova trga, Pantovčaka i Perkovićeve obrane pokazale su se promašenima. Nitko nije prihvatio fraze o tome da je Perković sprječavao terorizam ili da Hrvatska ne bi trebala izručivati „svoje obavještajce“. Ja sam bio u zatvoru baš u vrijeme kad je ubijen Stjepan Đureković i vrlo dobro znadem kako je Perković zdušno radio za državu koja se zvala SFRJ, brutalno se obračunavajući sa svima koji su i pomislili na neovisnu Hrvatsku. To je ono što sam izjavio za *Deutsche Welle* neposredno prije odluke o Perkovićevu izručenju, izražavajući zgražanje nad činjenicom da su, čak i prema službenim podatcima, u procesu osamostaljenja Hrvatske čak 754 od ukupno 851 službenika Službe državne sigurnosti prešla u hrvatske službe. Na toj otrovnoj podlozi nije mogla izrasti zdrava biljka, a ona koja je izrasla, nije mogla donijeti zdrav plod.

A kakvim je plodovima rodila, pokazuje primjer Marka Franciškovića, diplomiranog ekonomista, oca troje malodobne djece i predsjednika udruge „Pravednik“, kojega od 3. kolovoza 2013. prisilno drže u zatvorskoj bolnici, gdje ga na psihijatrijskom odjelu kljukaju sedativima uz „dijagnozu“ paranoidne shizofrenije. Samo zato što se je čovjek usudio „drsko i vulgarno“ na jednoj društvenoj mreži komunicirati s ministrom Rankom Ostojićem. Smatrao sam svojom moralnom dužnošću nedavno sudjelovati na jednoj tribini u znak potpore Marku. Rekoh tada da se ponavlja „verbalni delikt“, da i danas sude isti oni koji su nam sudili u ranijim desetljećima.

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika je nestranačka i nadstranačka udruga. Ima među nama pripadnika raznih stranaka, ima i onih koji nisu članovi nijedne. A ipak sam se držao i počašćenim i obvezanim biti nazočan na nedavnom osnivanju Saveza za Hrvatsku. On se je danas pojavio kao potreba. I za razliku od mnogih inicijativa u kojima sam sudjelovao prethodnih dvadeset i više godina, sada prvi put imam osjećaj da je posrijedi ozbiljan pothvat i da su mu prionuli ozbiljni ljudi, oni koji će se držati ne samo potpisano ugovora, nego i zadane riječi. Vrijeme je da se dokine politički bipolarizam. Put pred njima još je dug, ali je program zdrav i hrvatski, pa zato ove redke zaključujem željom sretno Savezu za Hrvatsku!

Predsjednik Hrvatskog društva političkih zatvorenika
Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ

SAVEZ ZA HRVATSKU

Obrazac je jasan: kad je donošen skandalozni Ustavni zakon o suradnji s međunarodnim kaznenim sudovima, Hrvatska je demokratska zajednica one koji su glasovali protiv – a bilo ih je svega četvorica – proglašila lunaticima. Poslije su protiv tog propisa najžešće grmili njezini visoki dužnosnici, *kestjenjari* pred kućom generala Bobetka i lovački drugovi generala Markača, inače obojice zagriženih pobornika donošenja toga zakona. Kad se nakon Tuđmanove smrti našao pred rasulom, a od njega, poput glodavaca s nasukanoga broda, hrpmice počeli bježati kojekakvi tipovi koji su prethodnih desetak godina puzali oko vlasti, HDZ je uzjehao na val narodnoga nezadovoljstva i u veljači 2001. na splitskoj rivi osigurao povratak na Markov trg, s kojega je doktoru Ivi Sanaderu bilo lakše rasprodati sve ono za što je bilo zainteresiranih kupaca, od tvarnoga bogatstva do nacionalnoga dostojanstva.

Potom je Hrvatska stranka prava 2003. godine u konkubinatu s doktorom Ivom Sanaderom žarko željela biti prevarenom, uz uvjet da se njezinu vodstvu dade pristojna otvarnina. Cijena, po običaju, nije bila visoka (navlastito kad se plaća iz tuđega džepa), pa je doktoru Ivi Sanaderu bilo lako prikloniti se skladnoj vezi s poznatim hrvatskim rodoljubima poput Miodraga Pupovca. A kad su pravaši nekoliko godina kasnije na vrijeme počeli licitirati (troškovi rastu, a rastu i apetiti!), HDZ se je opet poslužio pravilima poslovanja iz *trgovine mješovitom robom*, tek što je doktor Ivo Sanader onako usput, radi floklora i ljestvica pripovijesti (neka se znade tko je gazda!), dao zabraniti neke zanimljive spotove i počeo klicati kako je glas za HSP zapravo glas za SDP.

Računica je jasna i pouzdana, jer u jednadžbi nema nepoznanica: budući da je više nego dovoljan broj Hrvata s razlogom i apsolutno nesklon svakoj stranci koja koketira s jugoslavenskom i komunističkom baštinom, sigurno je da bilo kakva koalicija predvođena pravnim i političkim sljednikom Saveza komunista Hrvatske – sekcije jugoslavenske kompartije, u sedlu može ostati mandat, uvrh glave dva. Ne više. To nadalje znači, da čak i puki bipolarni ustroj političkog života, bez ikakva programa, sadržaja i truda, osigurava HDZ-u ciklički povratak na vlast. Zato mu pravi protivnik nije ono što danas prigodno nazivamo „Kukuriku koalicijom”. S njom HDZ živi u simbiozi koja asocira na udžbenički primjer simbioze raka samca i moruzgve. Pravi je protivnik na drugome dijelu političkoga spektra, u onome što tako često i tako neprecizno nazivamo desnicom. Tog protivnika treba onemogućiti, jer će u protivnome biti teško nastaviti idiličnu simbiozu pod mlakim bruxelleskim suncem, sa svima onima koji su počudni drugima, bez obzira na Hrvate.

Reprizu te logički i politički zapravo vrlo jednostavne operacije doživljavamo i ovih dana, malo nakon utemeljenja Saveza za Hrvatsku, zasad još labave koalicije malih i još manjih stranaka. Ima svaka od njih stotine mana, i malo će se koja od tih mana anulirati pukim stupanjem u Savez. No, treba pustiti vremenu da učini svoje, ponudit biračima zajednički program i ne očekivati previše od izbora za Europski parlament, jer to nije bojište na kome se bije naša današnja bitka. O utakmici se odlučuje na lokalnim i na saborskim izborima. Još manje treba očekivati od službenih crkvenih struktura; povijest za to daje dovoljno dokaza i pouka. A iako sama po sebi ohrabruje, činjenica da je Savez zasnovan dovoljno rano, dvosjekli je mač. Vrijeme može otupjeti taštine pojedinaca i pomoći sazrijevanju. No, ono istodobno daje prostora Hrvatskoj demokratskoj zajednici da politikom mrkve (vidi pod: Ruža Tomašić, nadnaslov – *trgovina mješovitom robom*) i batine diskvalificira Savez ili neke njegove dijelove privuče u zagrljav koji će značiti smrt te koalicije. To bi – a ne jačanje Saveza za Hrvatsku – bio pravi „glas za SDP”.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

ZADOVOLJSTVO	2
Josip Ljubomir BRDAR	
KAD BI OSTALI KAO DUBROVNIK!	5
Alfred OBRANIĆ	
TRAGANJE ZA SLIKOM IZVORNOGA KRŠĆANSTVA.....	7
Dr. Vjeko Božo JARAK	
NAŠ NUTARNJI SVIJET (17)	10
Maja RUNJE, prof.	
SAVJET LIJEČNIKA	10
Dr. Drina BLAŽEKOVIC SOJČIĆ	
USPOMENA ŽIVIM I PALIM JUNACIMA - ZUR EHRE DER TOTEN UND LEBENDEN KRIEGER.....	12
Dr. sc. Vladimir GEIGER	
O LJUDIMA I ŽIVOTU PREMA KNJIŽEVNOM DJELU MILE BUDAKA (7.)	14
Maja PAVELIĆ RUNJE	
JUGOPARTIZANSKI I JUGOKOMUNISTIČKI ČETNIČKI ZLOČINI NAD HRVATIMA U SELU LIPE KRAJ GOSPIĆA.....	26
Ivan VUKIĆ	
OBITELJ NIKOLE HOLJEVCA NA RAZMEĐU BRINJA I GRAČANA.....	29
Domagoj NOVOSEL, prof.	
O. BOŽIDAR GRĐAN: MOJE USPOMENE NA ZDENKA BLAŽEKOVICA (2)	35
Goran Ante BLAŽEKOVIC	
MOJA LUDMILA-MILA MAGDALENA PERNEK ROĐ. ROZIĆ (1924.-2012.)	48
Bonaventura PERNEK	
IN THIS ISSUE	55
IN DIESER AUSGABE	56

ZADOVOLJSTVO

Starija, pa i srednja generacija sigurno se sjeća bajnog vremena, kada je npr. nekakva komunistička bitanga na položaju „skrenula s puta“ ideološki ili nekom krađom koja se nije mogla sakriti, pa bi uslijedila partijska haranga „od gore do dolje“, s imperativnim zahtjevima za isključenje iz Partije i kažnjavanje tog

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

dan neki novi „Šegon“ u ovom ili onom obliku.

Aktualna je vlast u svrhu svog „jačanja“ otvorila niz fronti. Okomili su se u svr-

Branko Šegon

,„izroda“. Uz jedinstvenu osudu dotičnog od pionira preko SUBNOR-a pa sve do Partije. Nakon toga je slijedila poruka radničkoj klasi da će taj slučaj još snažnije ojačati monolitnost Saveza komunista. Ne samo to. Slučaj će pomoći Partiji da poveća budnost i otvori oči, kako bi na vrijeme prepoznala i onemogućila potencijalnog neprijatelja koji bi se možda ušuljao u redove avangarde radničke klase i tamo „rovario“.

Povod za podsjećanje na razdoblje komunističkog „monolitizma“ pružio mi je aktualni državni vrh na proslavi sv. Vlaha u Dubrovniku. Premijer **Zoran Milanović** i potpredsjednica vlade **Vesna Pusić**, na aktualni *slučaj* Šegon koji potresa medijsku i društvenu scenu u Hrvatskoj, novinarima se očituju istim stilom kao nekad njihova ideološka braća. Naime, oni su ustvrdili da slučaj Šegon ne će destabilizirati vladu, nego će dapače još ojačati koaliciju. „Šegon“ je u stvari njihova špranca „jačanja“ koalicije. Svaki

hu obrane na branitelje, udruge civilnog društva, sudbenu vlast, Ustavni sud, sindikate, radnike, liječnike i medicinske sestre... ukratko: ratuje protiv naroda. Zato su ispravno atribuirani kao *nenačudna vlast*. Oni savršeno znaju što narod hoće

i želi, a onda donose odluke potpuno suprotne želji i potrebama naroda. Koliko su samo energije, obmana, podmetanja i laži poduzeli da onemoguće izručenje udbaša **Perkovića** Njemačkoj. Sad, kada su izgubili tu bitku, sad kada je Perković u privremenoj njemačkoj „hibernaciji“, slijedi im bitka za spas **Zdravka Mustača**. Ako Mustač padne, hoće li to osipanje Udbe ojačati monolitnost vladajuće partije? Slijedi im bitka za Šegona, **Linića, Marinu Lovrić Merzel** itd. Slavko Linić kao „kapitalac“ ove vlade, okrnut je doduše sa svih strana. Njegova arogancija je sve slabija. Jedva se drži na nogama. Pa, ako on ode (što je izvjesno), tko onda ostaje? Zar Vesna Pusić, **Grčić, Jakovina, Andreja Zlatar, A. Mrak**, Ž. Jovanović i tako dalje, na čelu s katastrofalnim premijerom? Njihov zajednički pokazani i dokazani potencijal objektivno ne zadovoljava ni potrebe nekadašnje seljačke radne zadruge.

Nameće se pitanje: što tu družinu drži na vlasti? Ako izuzmemo njihov demokratski izborni legimitet koji moramo poštivati, ne postoji ni jedan jedini razlog koji bi njih pozitivno legitimirao kao vlast. Oni su zasad zaštićeni navedenim legitetom i bit će tako dugo dok ne shvate da su pred zidom, ili dok ih ne opozove narodna ulična demokracija, ili novi izbori. Oni opstaju još uvjek isključivo na spomenutim frontama, optužujući sve i svakoga za nedaće, a prvenstveno HDZ.

Peđa Grbin pjeva Thompsona

Zvijezda prijelaznog roka: od argentinskog ustaše do centarfora SUBNOR-a

Ali i HDZ kao njihov glavni argument za sva zla koja su nas snašla, postao je već ofucan i neuvjerljiv. U aktualnom primjemu mogućega kriminala sisacke županice, na udaru crvenih medija i vlasti našla se najprije prokazivačica tog kriminala **Jasmina Jovev**, kojoj su „otkrili zločin“ agitiranja za HDZ u slobodno vrijeme. U svakoj prigodi kada im se prigovara za nesposobnost i propadanje države, spotiču se najprije o bivšeg premijera **Ivu Sanaderu** kao metaforu svih hrvatskih pljački i zala. No, i u toj „argumentaciji“ atrofira-ju. Kako vrijeme prolazi, i Sanader se sve više doimlje kao „kamilica“ u usporedbi s aktualnim „igraćima“. Ali i tu postoje, po njima, „vaši i naši“. Kako to da se ne pita koliko je milijuna B. Šegon „strpao“ u džep povlaštenim kamatama na HBOR-ov kredit blagoslovom svoga prijatelja S. Linića. Je li tek otkaz primjerene kazna za Šegona? Poglavitno u usporedbi s Sanade-rovom kaznom od deset godina zatvora za pet milijuna eura koje Sanader, izgleda, nije niti video, a koje je dobio **Ježić**.

Ovo je, doduše, tek načelno pitanje. Pustimo vremenu da riješi problem, neka to razriješe „institucije sistema“, kako bi rekao revni „forenzičar“ **Stipe Mesić**. Nije moje da ulazim u labirinte prava, pravde i pravne države. Koliko su navedene atricije primjerene, vidi se na licu prosječnoga Hrvata. No, nisu svi u Hrvatskoj nezadovoljni. Vidimo povremeno i zadovoljna lica. U jednom novogodišnjem TV-prilogu predstavila su nam se četiri zadovoljna lica HNS-ove vrhuške. Vidjeli smo nasmiješenu potpredsjednicu vlade V. Pusić, ministricu A. Mrak Taritaš i A.

EPIGRAMMI AFORIZMI

Hitler, Staljin i Tito postali su znamen. Al' je Tito samo Hrvatima oko vrata svezao – kamen.

RAZLIKA

Kad se Srbin češe
a ništa ga ne s(v)rbi,
jasno je.

Kad se Hrvat češe
jer ga s(v)rbi –
kasno je.

Trebamo ljude s vizijom,
a ne s – provizijom!

Lako je biti aga
kad beg siedi straga

I begu bi bilo lakše
da ga vezir po plećima tapše.

Partija je imala svoje vrijeme,
antifašizam joj je samo
drugo poluvrijeme.

U novoj ligi europskih nacija
Tom antifašizmu slijedi –
sankcija.

Ivan DUJMOVIĆ

O B A V I J E S T

Poštovani prijatelji, dugogodišnji čitatelji našega „Političkog zatvorenika“! Kao i prethodne godine, naš časopis će i ove, 2014., izlaziti svaki drugi mjesec. Na to smo prisiljeni, jer troškove objavljuvanja podmirujemo isključivo iz vaše pretplate. Drugih izvora list nema.

Prvi ovogodišnji broj koji upravo držite u rukama, šaljemo ne samo novim pretplatnicima, nego i svima koji su prošle godine bili na nj pretplaćeni, bez obzira na to, jesu li podmirili pretplatu za 2014. godinu. S idućim brojem ne ćemo moći biti tako rastrošni, pa ćemo ga dostaviti samo onima koji su obnovili pretplatu za ovu, 2014. godinu.

Zahvaljujemo se svim suradnicima koji sudjeluju u stvaranju lista, a vama pretplatnicima i čitateljima na razumijevanju, vjerujući da ćete i ove godine biti zadovoljni našim časopisom. (Ur.)

ZAR U ANTIFAŠISTIČKOJ TUZLI...

Prije nekoliko je mjeseci u gledanoj emisiji Hrvatske televizije „Nedjeljom u 2“ urednik Aleksandar Stanković ugodio tuzlanskoga gradonačelnika Jasmina Imamovića. Raskokodakao se Imamović tada o navodnom blagostanju u Tuzli kao plodu antifašističkog nadahnuka gradske i kantonalne uprave, šarenim bojama naslikao Potemkinova sela o sreći i zadovoljstvu *radnoga naroda*, o prekrasnim umjetnim jezerima za kojima se jagmi ne samo mjesno pučanstvo nego skupe aranžmane hrpmice uplaćuju Švedani, Norvežani, a na red nestrljivo čekaju i Australci i Japanci.

Razdragao se tada i Stanković; nudi on Imamovića kao recept Hrvatskoj i cijelom svijetu. Samo nek' je *antifašizam*, i eto blagostanja! I nama suze na oči... Puni gnuća gledamo kako se dva *antifašista* slazu i kako sve što dotaknu pretvaraju u med i mljeko. I onda ta bajka prije nekoliko dana puče kao balon od sapunice. Nema ni blagostanja ni zadovoljstva. Izgladnjeli i poniženi narod nasrnuo na zgrade gradske i kantonalne uprave u kojima se već više od dva desetljeća bani kompartija i njezini sljednici, pa u ludističkome zanosu pali i ruši.

Hrvati u Bosni i Hercegovini rezervirani, braća Srbi predlažu da se „susjedna država“ odvoji i groze se da u „Republiki Srpskoj“ neće dopustiti balvan-revolucije, tzv. međunarodna zajednica ne zna što bi. Jedino Željko Komšić, Zlatko Lagumđija i njima slični „antifašisti“ opet imaju gotovo rješenje, upravo univerzal-

ni lijek: za sve su krivi nacionalisti, pa je unitarizacija BiH, onemogućenje djelovanja nacionalnih stranaka i načelo „jedan čovjek – jedan glas“ jedini put u budućnost. Uz uvjet, dakako, da se „Fočanski propisi“ i ZAVNOBiH proglose vrhovnom dogmom. (G. F.)

KAD BI OSTALI KAO DUBROVNIK!

Skupština Podružnice Dubrovnik

U Dubrovniku sam posljednji put bio 2011. godine, kad je u organizaciji naše Podružnice na zgradbi Dubrovačke gimnazije otkrivena ploča ubijenomu **Stjepanu Wollitzu**. Kao da je bilo prošlog ljeta, a minule su skoro tri godine. Ne kanim otkrivati Ameriku ili, kako u novijem žargonu govore, „toplu vodu“, no svaki dolazak u Dubrovnik za nas kontinentalce predstavlja događaj. Dolazim iz Varaždina, u

Piše:

Alfred OBRANIĆ

predsjedniku **dr. Augustinu Franiću**, ali i prema svima koji su s njim proteklih godina veoma uspješno vodili Podružnicu Dubrovnik, poput gospođe **Božane Filičić**, gospodina **Joška Radice** i ostalih. Isto

Na Skupštini je usvojeno izvješće o radu u protekloj godini koje je podnio J. Radica, kao i izvješće o finansijskom poslovanju, o čemu je izvjestila tajnica gđa Filičić. Na Skupštini je također izabran novo vodstvo Podružnice. Na prijedlog dr. Franića za novog predsjednika izabran je Tomislav Bjelopera, dipl. ing. strojarstva, umirovljeni pukovnik HV-a, sin bivšega političkog zatvorenika, živućeg člana, 100-godišnjaka **Petra Bjelopere**. U Upravni odbor izabrani su Joško Radica, **Boženka Butigan** i Đuro Prkačin iz Dubrovnika i **Tomislav Prižmić** Marina iz Korčule, a u Nadzorni odbor **Andrija Fjorović**, Božana Filičić i **Tomislav Žuvela**. Upravni odbor je istoga dana izabrao gospodu **mr. sc. Davorku Palinić** za tajnicu Podružnice Dubrovnik.

Izborna skupština dubrovačke podružnice, izlaganje Alfreda Obranića.
Sjede s lijeva na desno: Božana Filičić, Joško Radica i Tomislav Prižmić

kome živim od djetinjstva, dakle iz solidno uređenoga srednjoeuropskoga grada, grada po mjeri čovjeka kojem laskaju da je Dubrovnik hrvatskoga sjevera. Meni osobno to godi, makar itekako dobro znam, da je takva usporedba pretjerivanje, jer da su ta dva grada usporediva na taj način, onda bi Dubrovnik nazivali Varaždinom hrvatskoga juga, a to ipak nikome ne pada na pamet.

Došao sam na Skupštinu Podružnice u znak zahvalnosti prema dugogodišnjem

tako, na put u ovo zimsko vrijeme motivirao me izbor novog predsjednika, gospodina **Tomislava Bjelopere**, koji bi trebao od danas povesti Podružnicu Dubrovnik.“

Nažalost, nekoliko dana prije zakazane skupštine dr. Franić doživio je moždani udar i završio u bolnici, tako da su sve poslove oko održavanja i samog tijeka skupštine vodili njegovi najbliži suradnici, dopredsjednik Joško Radica, tajnica Božana Filičić i kandidat za predsjednika Tomislav Bjelopera.

Podružnica Dubrovnik ima 40 članova od kojih su 30 posto djeca ili bračni drugovi bivših političkih uznika, te nekoliko pridruženih članova, ali ima 56 preplatnika na „*Politički zatvorenik*“. Prije desetak godina Podružnica Dubrovnik spadala je po broju članova među manje u našoj udruzi, no zahvaljujući posebnoj skribi dr. Franića, da ne gubi postojeće članstvo, a da istodobno dobiva „svježu krv“ uključivanjem djece bivših političkih uznika i pomagajućih članova koji nisu bili politički osuđenici, Podružnica Dubrovnik održala se do današnjih dana. Pritom ne mislim samo na manje-više isti broj njezinih članova, već i na aktivnosti koje Podružnica provodi kako lokalno, tako i na području čitave Lijepe naše.

Knjige dr. Augustina Franića o stradanju političkih uznika u Lepoglavi i Staroj Gradiški poznate su svima koji žele dozнатi nešto više o stradanju hrvatskog naroda u totalitarnome komunističkom re-

žimu. To nisu uobičajene knjige sjećanja, već znanstveno obrađena građa iz svih raspoloživih arhiva. Spomenute knjige našega dr. Franića o Lepoglavi i Staroj Gradiški predstavljaju banku provjerenih podataka za sve koji će u budućnosti obrađivati život hrvatskih političkih zatvorenika u komunističkim kaznionicama.

Tko nije čuo za Daksu, Orsulu i Jakljan, stratišta na kojima su tzv. oslobođitelji Dubrovnika provodili masovne likvidacije nevinih ljudi za koje su ocijenili da bi im mogli smetati u provođenju njihovih zločinačkih planova. I dok su se ostale podružnice smanjivale starenjem i umiranjem članova, Podružnica Dubrovnik je do danas odolijevala tom procesu. Ostala je jednako brojna i jednakom životna, a po rezultatima rada bez konkurenčije jedina podružnica koja zaslužuje najvišu ocjenu.

I ne samo to. Kada smo prije godinu dve kao Društvo došli u tešku situaciju, i kad se postavilo pitanje, hoćemo li i dalje objavljivati naš *Politički zatvorenik*, dr. Franić bio je rezolutan: „*Politički zatvorenik* se ne smije ugasiti, jer bi to istoga trena značilo i gašenje HDPZ-a!“. Pomoć Podružnice Dubrovnik bila je spasonosna i, kao što vidite, izdajemo časopis i dalje bez ikakve potpore države Hrvatske. Istodobno ta država daje obilate finansijske potpore za časopise svih nacionalnih magazina, pa čak i onih koji na svojim stranicama otvoreno pišu protiv države od koje primaju novac. Na pr. tjednik *Novosti* dobiva godišnje 3,600.000,00 kn, a nema broja koji barem jednim tekstom ne blati Republiku Hrvatsku. Takav povlašteni tretman u dobivanju potpore iz Državnog proračuna imaju i sve skupine, čiji svjetonazor odstupa od tradicionalnog hrvatskoga i kršćanskog odgoja, pa se u tom smislu mogu nazvati i devijantnima.

Iskoristio bih ovu prigodu da skrenem pažnju na jedan aspekt naših aktivnosti, u kojem smo općenito kao Društvo zakazali. Prošlo je više od dvadeset godina neovisne Hrvatske, a mi se u istraživanju komunističkih zločina skoro nismo maknuli s mesta. Zaboravili smo na žrtve i to je naš grijeh. Devedesetih godina bio je rat i oslanjali smo se na državne institucije. U ovom stoljeću državne vlasti ukinule su vlastite institucije koje su tek počele raditi, a mi smo se pasivizirali, očekuju-

ŽIVOTOPIS NOVOGA PREDSJEDNIKA DUBROVAČKE PODRUŽNICE

Tomislav Bjelopera rođen je 25. studenoga 1953. u Dubrovniku, gdje je završio osnovnu i srednju pomorsko-tehničku školu. Nakon okončanoga studija strojarstva i stjecanja zvanja diplomiranog inžinjera strojarstva počeo je raditi kao profesor stručnih predmeta u Srednjoškolskom centru u Dubrovniku, a radio je i u dubrovačkoj tvornici TUP kao inženjer-projektant i nadzorni inženjer. Kao profesor Pomorsko-tehničke škole u Dubrovniku uključio se je dragovoljno u Oružane snage Republike Hrvatske 1. kolovoza 1991. te je sudjelovao u Domovinskom ratu do 25. rujna 1992. godine. Potom se vratio na rad u školi, a pred *Oluju* ponovno se pridružio obrani na Južnom bojištu, uključujući se na poziv zapovjednika Južnog bojišta, generala Živka Budimira, u djelatnu vojnu službu. Do 2002. obnašao dužnost pomoćnika zapovjednika IV. Zbornog područja Oružanih snaga Republike Hrvatske, generala Milivoja Petkovića. Vojnu karijeru završio u lipnju 2012. kao profesor na Hrvatskome vojnom učilištu Petra Zrinskog u Zagrebu, u činu pukovnika. Više puta odlikovan i nagrađivan. Kao i mnogi pripadnici Hrvatske vojske koji nisu pripadali tzv. JNA i Savezu komunista, umirovljen po nalogu ministra obrane Ante Kotromanovića i načelnika Glavnog stožera generala Lovrića. •

Tomislav Bjelopera, novi predsjednik dubrovačke podružnice

ći da će to uraditi netko drugi. Prošla su dva dragocjena desetljeća kad se još moglo prikupiti podataka od aktera i preživjelih svjedoka, dok danas takve možemo pobrojiti na prste jedne ruke. Videći da netko konačno mora popisati sve žrtve Drugoga svjetskog rata i porača, biskup **dr. Mile Bogović** preuzeo je obvezu u ime Hrvatske biskupske konferencije, da će to učiniti Crkva uz pomoć župnika i vjernika diljem Hrvatske, naglašavajući kako ne bismo bili istinski kršćani kad bismo zaboravili naše žrtve, koji su stradali radi vjere i domoljublja.

Poput Slovenije, i tlo hrvatskih zemalja puno je masovnih grobnica u kojima leže neotkriveni posmrtni ostatci žrtava koje su smaknuli jugoslavenski komunisti napose u proljeće i ljeto 1945. godine. Na području koje pokriva Podružnica Dubrovnik, uz već otkrivene masovne grobnice, postoji jedna lokacija koju bi trebalo svakako istražiti. To su dvije jame s južne strane

otoka Korčule, odmah iza naselja Lumbarda – Mala i Vela jama kod Butine. Ako se Podružnica Dubrovnik prihvati te zadaće u mandatu novog vodstva, Središnjica HDPZ-a će takav napor podržati i pomoći svim raspoloživim sredstvima, kako bi na taj način uzvratila dobrotu kojom je Podružnica Dubrovnik pomagala čitavom HDPZ-a kad je to bilo najpotrebnije.

I još samo jedna riječ o dosadašnjem predsjedniku dr. Augustinu Franiću. Izdržao je devet godina robije u komunističkim kaznionicama, proživio komunističku Jugoslaviju gdje je bio označen kao narodni neprijatelj, prije par godina pregazio ga je automobil, sada je u bolnici zbog moždanog udara. Usprkos visokoj starosti i svemu što se dogodilo, vjerujem da će još uvijek biti na korist Podružnici Dubrovnik i čitavome Hrvatskom društvu političkih zatvorenika. Želim mu skori oporavak i povratak kući! •

TRAGANJE ZA SLIKOM IZVORNOGA KRŠĆANSTVA

APOSTOL PAVAO (I)

Pavao se javlja u povijesti oko 35. godine. Poznat je najprije pod imenom Savao (što podsjeća na kralja Šaula i njegovo židovsko podrijetlo) i Pavao (što govori o njegovoj uključenosti u grčko – rimski svijet onoga razdoblja). Za sebe kaže da potječe iz grada Tarza u rimske pokrajini Ciliciji: „Ja sam Židov, iz potomstva Abrahamova, plemena Benjaminova“ (Rim 11,1). Benjaminovo pleme bijaše najmanje u židovskom narodu i obitavaše na najmanjem području, ali poznato po poduzetnim i hrabrim ljudima. Iz toga je plemena bio prvi židovski kralj – Šaul, junak nad junacima, a svećenik Matatija koji je sa svojim sinovima podigao ustank protiv nasilja sirijske vlasti sredinom 2. stoljeća. Nesebičnim zalaganjem, junaštvo i umijećem podigli su oni na noge cijeli narod i uspostavili slobodnu i samostalnu državu, te su se mogla s pravom, uspoređivati s Davidovim kraljevstvom.

Pavlovo pak rodno mjesto i prebivalište bijaše Tarz, glavni grad rimske pokrajine Cilicije poznate po svome lijepu položaju u ravnici blizu mora i obronaka gorja Taurus, na glavnoj prometnici Male Azije preko Efeza u Siriju i Mezopotamiju. Grad bijaše moćno žarište svjetske trgovine i velikih obrtnika u gradu koji je imao oko pola milijuna stanovnika. Stanovništvo bijaše mješovito s izrazito razvijenom grčkom kulturom. U Pavlovo doba imao je dvije vrlo poznate škole, školu retorike i školu filozofije. Rimski upravitelj bijaše jedino dobar poznati govornik i filozof, državnik Ciceron. Uzveši to u obzir, nije čudno što je Pavlova obitelj imala rimsko državljanstvo i što je Pavao bio ponosan na svoje židovsko podrijetlo i svoju otvorenost grčko-rimskom svijetu i ujedno imao poznавanje triju onodobnih velikih kultura - židovske, grčke i rimske. Ovdje treba spomenuti nešto što pripada židovskom narodu, a Pavao to posebno ističe; on kaže da je Židov farizej - čovjek zaljubljen u svoju vjeru, istinsku veličinu Mojsijeva zakona te bogatstvo vjerskih predaja. Odrastao i ukorijenjen u tu sredinu, bio je vatren protivnik kršćanstva. U jeku njegova pokušaja da istrijebi kršćane, zbio se događaj pred Damaskom. Taj

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

je događaj iz temelja izmijenio njega, njegov životni put i pogled na svijet i život.

Čovjek je tajanstveno biće. Slikovito rečeno, u njemu postoje predjeli koje on u cijelosti nije upoznao i nije ih svjestan, a oni su ipak dio njegovoga bića. Oni mogu na to djelovati i on se može u njima gubiti kao što može prodirati u njih i, dospijevati do dublje i šire svijesti o samom sebi. Tada je važno da se sa što većim zahodom svojih misli i osjećaja preda istini i ljepoti, veličini i čistoći svoga života. Na

vjernosti: Bog jamči svoju nazočnost i pomoć, a čovjek svoje pouzdanje i vjernost.

U tim doživljajima čovjek ostaje svoj; ništa u njemu nije ni božansko ni đavolsko, ali u njemu postoje doživljaji: čovjek se osjeća ugroženim, kao što se doživljava i pozvanim i ohrabrenim te se raduje s doživljajima nazočnosti Boga neizmjernoga bića koje nas voli i povjerava nam velik zadatak. Na taj način čovjek se doživljava primljenim i potvrđenim u dubini svoga bića; svjestan je sebe, svoga poziva i poslanja kao i duboke i svestrane promjene koja je nastala u njegovu biću i prožela ga u korijenu i usmjerila prema cilju koji ga ispunja vjerom, nadom i ljubavlju.

Upravo to je doživio Pavao u onom što mu se dogodilo pred Damaskom. Rato-borni Židovi, prvenstveno židovski farizeji, bijahu potisli Židove kršćane u Jeruzalem i spremahu se to isto učiniti i u Damasku. S tom nakanom bijaše i Pavao krenuo u Damask. Pred Damaskom ga je naglo udario prodor svjetla i oborio na zemlju, a pritom je Pavao čuo riječi: "Savle, Savle, zašto me progoniš?" (Dj 9, 3). Tako se s Pavlom dogodila velika prekretnica u njegovu životu. Odista događaj bijaše posve iznenadan, nepripreman i neočekivan, a dubok i nadasve snažan i odlučan - prožeo je cijelo Pavlovo biće i usmjerio ga u suprotnu smjeru. Pavao se stavio u službu Isusa Krista kojega je dotada bio progonio.

Za taj obrat trebala je, dakako, Pavlu ozbiljna priprema kako bi mogao stupiti pred kršćansku zajednicu, obznaniti što se s njim dogodilo, ali još više svestrano upoznati osobu Isusa Krista, njegovo poslanje u narodu i shvatiti dalekosežno značenje njegove smrti na križu i njegova uskrsnuća. To spominje i sam Pavao ističući kako nakon susreta pred Damaskom se povukao i otišao u Arabiju, poslije toga u Damask (usp. Gal 1, 17) Tek nakon tri godine otišao je u Jeruzalem i upoznao apostola Petra i pravke kršćanske zajednice.

To razdoblje bijaše veoma važno u Pavlovu djelovanju sve do njegove smrti. A to djelovanje daje nam pravi odgovor na pitanje što se zapravo zabilo u događaju

"Ovo činite meni na spomen..." -
posljednja večera

taj način raste i bogati se njegovo „ja“ te njegova osoba potvrđuje kako je čovjek nešto jedincato, dragocjeno i veličanstveno te iznad svega vrijedno ljubavi - sposoban dijeliti je s drugim i od njih je primati. Psihologija govori kako su posebno živodajni, duboki i snažni oni doživljaji koji se javljaju u odnosima s Najvišim bićem. Oni se na osobit način u trenucima tjeskobe i nemoći, najčešće se takvi doživljaji završavaju radosno - s jamstvom

Savlovo obraćenje - vizija na putu u Damask

pred Damaskom. Ako nam je taj događaj predstavljen šturo, premda se u Novom zavjetu govori o njemu na više mesta, cijelokupno pak Pavlovo djelovanje neosporno nam pokazuje kako je taj doživljaj bio veoma dubok i snažan, prožeо je Pavlovu osobu u cijelosti i svojim prebogatim sadržajem napajao njegovo biće sve do smrti. U svome djelovanju imao je on svojih zdravstvenih tegoba, društvenih nesuglasica, protivljenja i nasilnih postupaka, prirodnih i svakih drugih nepogoda, ali je ostao djelatnik bistra i prodorna uma, snažne volje i upornosti, plemenitih osjećaja; nadasve bio je i ostao čovjek istinita čovjekoljublja.

Sve nam to potvrđuje svestran uvid u Pavlovo djelovanje u kojem se zrcali i njegovo pravo lice, pa nam postaje zoran znak o pravednosti Kristove tvrdnje: „... po plodovima čete ih njihovim prepoznati“ (Mt 7, 16). Prvo što možemo u Pavlovu slučaju opaziti svakako je proširenje obzorja. Pojava židovskoga naroda u povijesti predstavlja veoma vrijedan izuzetak po svojoj vjeri, ljudi bijahu uvjereni kako je njihov narod Bog izabrao i učinio svojim narodom mimo svih drugih naroda. Istaknuti predstavnici židovskoga naroda bijahu tomu upadni svjedoci od Abrahama preko Mojsija pa sve do Ivana Krstitelja. Međutim, to uvjerenje nije pratila i nije se razvijala svijest, pa ni jednostavna spoznaja, kako su svi Božji darovi istodobno i Božji zadaci: ako Bog nekom nešto daruje, onda ga i obvezuje da taj dar njeguje i svrsishodno razvija. Židovski je narod doista bio izabrani narod kako bi predstavljao i naviještao istinu

kako su svi ljudi pozvani da budu Božji ljudi i svi narodi, jednak tako, da budu članovi velike Božje obitelji. Budući se to nije događalo, stvarane su podjele i u samom židovskom narodu te su se množila uzajamna optuživanja i osuđivanja: jedni su pravednici-drugi grješnici, jedni su Bo-

Sv. Pavao posjećuje sv. Petra
u rimskoj tamnici

gati drugi siromašni, jedni su učeni -drugi neuki. I tako u nedogled. Farizeji su, što više, govorili kako je „proklet“ obični, siromašni puk koji ide za Isusom (Iv 7, 49). A jedna od najčešćih zamjerki Isusu bijaše ujedno i osudba, jer se druži s carinicima i grješnicima. Na taj način gurana je u stranu i zaboravljava temeljna Božja odrednica njegova beskrajna dobrota, sveobuhvatna, bezuvjetna i stvaralačka ljubav.

Slično je stalo s Božjim zakonom. Božje zapovijedi što ih je Bog dao židovskome narodu preko Mojsije i na koje su se tijekom povijesti pozivali brojni proroci, odista su neprocjenjivo duhovno blago. Zakon je na stanovit način obznanjivao smisao ljudskoga postojanja na zemlji i bio ponos cijelog naroda. No Zakon nije sebi svrha. On je izuzetna Božja pomoć kako bi i najobičniji ljudi lakše upoznali sebe, svoj poziv da budu u zbilji svakodnevнога života Božja djeca i slave njegovo Ime.

Već je praotac naroda Abraham ispunjavao taj vrhunski cilj Zakona i kada Zakon nije bilo: zauzimao se za djecu Sodome kako bi ih Bog zaštitio i sačuvao od propasti. Time biva očito kako je Božji zakon upisan u ljudskim srcima. Pavao se u svojoj poslanici Rimjanima osvrnuo upravo na tu činjenicu: Židovi su, dakako, imali Zakon, ali su i drugi narodi, kao Grci i Rimljani, imali savjest. Međutim, grješili su i jedni i drugi. Tako su postupali i proroci. Prekoravali su narod kako ustima slavi Boga, a srcem je od njega daleko; Zakon je u javnosti istican, ali je nerijetko u srcima bio mrtav i potom u zbilji života nedjelotvoran.

Postavši svjestan kako je Zakon put do ljubavi, a ljubav ispunjenje Zakona, Pavao je napisao hvalospjev ljubavi što je jedna od najljepših pohvala ljubavi (usp Kor 13). Jezgru pak Pavlova doživljaja pred Damaskom tvori osoba Isusa Krista. Nije poznato što ja Pavao prije toga znao o Kristu, je li ga uopće pobliže poznavao; sigurno se za njegova života nije s njim susreo, a ono što je o njemu čuo bilo je nedostatno. Nakon toga njegovo je poimanje Krista naglo buknulo i stalo se razvijati. I to se događalo sve do njegove smrti.

Promatrajući Krista u novonastalom, proširenom obzoru, mijenjale su se prijašnje Pavlove prosudbe. Njemu, zastupniku ponosna i u sebi „sigurna“ farizejskoga shvaćanja, raspeti Isus Krist bijaše odista

sablažan (usp Kor, 23), nešto nezamislivo: kako se može smatrati spasiteljem nekoga tko je poput zločinca završio na križu? Pomno pak promatranje raspetoga Krista budilo je u njemu ozbiljna pitanja, zašto je Isus bio osuđen i kako je podnio osudbu i sve njezine posljedice, pa i samu smrt? Tijekom svoga života Krist je u svom djelovanju potvrdio svoju neokrnjenu slobodu - odrekao se svakog oblika sile i prisiljavanja, a nikakvim se njezinim prijetnjama nije dao zastrašiti. To pokazuje na najbolji način njegovo stradanje i njegova smrt. U tom se očitovala njegova smirena i besprijeckorna pobjeda nad svim oblicima straha i ugroze. Što više! Bilo je to uzvišeno svjedočanstvo posvemašnjega pouzdanja u Boga i ujedno čistoga čovjekoljublja. Oprاشao je svima i molio se za one koji čine zlo. Razbojniku je obećao zajedništvo sa sobom u „Božjem kraljevstvu“! Našavši se oči u oči sa svim čovjeku i čovječnosti protivnim silama nije se pokolebao. Snažnim vjerovanjem u osobnu slobodu i ljudskost posvjedočio je svim ljudima kako se u Bogu krije konačna sreća. Od događaja pred Damaskom pa sve do svoje smrti Pavao je bio jedan od najvećih primjera nedokučiva čovjekoljublja Isusa Krista.

Iz toga je slijedila i njegova životna pouka: čovjek može i treba prihvati život u cjelini - njegove svijetle i tamne strane. Najprije: treba prihvatići sve ljudi, svakoga čovjeka, a poglavito one koji su ugroženi i pate. To je činio i Isus Krist! Potaknut njegovim primjerom, Pavao se nikad nije dvoumio, kada se zbog toga našao u životnim neprilikama (usp. 2 Korl, 23-33). Danas bismo mogli posebno naglasiti Pavlovu skrb za siromašne i gladne za njih je diljem rimskega carstva sabirao pomoći za sve što je netko njemu učinio dobra iskazivao je radosnu zahvalnost (usp. 2 Kor 8-9; Fi 11, 3-11; 4,10-12). Time se bjeđodano potvrđuje kako vjera nije slijepa; ona nas ne odvaja od zbilje života nego nas u nju uvodi i u nama razvija osjeća odgovornosti u obzoru iskustva čovjeka i društva ovdje i sada.

Svijest odgovornosti za svoje novo poslanje vodila je Pavla do spoznaje kako treba u cijelosti naslijedovati Isusov način djelovanja: stupiti u javnost otvoren prema svim ljudima i odvažno im posvjedočiti istinu kršćanstva.

Njegovo naviještanje Krista Božjega nije poniklo ni iz ljudske mudrosti, kako bi htjeli onodobni učitelji grčko-rimske filozofije, a ni iz opsluživanja propisa židovskoga zakona, nego iz zorne objave Božjega čovjekoljublja u Isusu Kristu. Kršćansko se osvjedočenje mjeri pouzdanim prihvaćanjem Božjega čovjekoljublja, jer Bog je upravo onakav kakav je bio Isus Krist-svih ljudima blizak i naklon, uvijek spreman oprostiti i primiti ljude u svoju zajednicu. Krist je odistaživio usred životne vreve: susretao je ljudi, bili oni Židovi ili Grci, muškarci ili žene, bogati ili siromašni, društveno priznati ili odbačeni, smatrani pravednicima ili grješnicima. Upravo u susretima s ljudima zablistalo je Kristovo čovještvo nebeskim sjajem. Ništa slična ne nalazi se ni u jednoj drugoj religiji kao ni u životu bilo kojeg utemeljitelja neke druge religije. Slijedeći taj Isusov put, Pavao je upisan u povijesti kršćanstva kao jedan od najvećih naslijedovatelja Isusa Krista. Najpoznatiji proučavatelji ranoga kršćanstva i daljnje njegove povijesti izriču tu istinu jednostavno i kratko služeći se Pavlovim načinom izražavanja: Pavao je prvi u Isusu Kristu. Krist nije samo jedincat primjer i jedino mjerilo kršćanstva: on je njegova bit u svoj svojoj zbilji od krštenja na rijeci Jordanu do smrti na križu uključujući tu i njegovo uskršnje.

Budući da ljudi tu istinu ne vide ili je olako mimoilaze, sve je manje vjere u istinsku čovječnost; u ljudima je sve manje nade, pa ljudi bivaju zaslijepljeni i dobrotoni ogorčenjem. Dublji uvid u tu stvarnost pokazuje povezanost ljudske sudbine s vjerom u Boga, pa ne treba čekati kraj povijesti da bi se vidjelo kako to zlo vodi ljudi i u osobnu propast.

I u Pavlovo su doba nicale lažne nade i množila se razočaranja. Toga je Pavao bio posve svjestan. Promatrao je kako se događaju očita zla djela, a ona se u društvu niječu i ljudima se nameće šutnja i nuka ih se da se odaju ispravnost i ne vide svoju propast. U javnosti se ističu isticanje „čistih ruku“. Budući da mimoilaze spomen Boga, okrivljuju jedni druge i, štoviše, potkopavaju društvo istine i pravednosti, dok se množi broj prikrivenih tlačitelja i širitelja nečovječnosti.

Sve je to više ili manje bilo Pavlu pred očima pa je potaknut snažnim doživljajem Krista odbio od sebe svaku pomisao da bi

HRVAT HRVATU – STEŽE KRAVATU

Daj, reči mi, susjed Darko
za koju ćeš glasat stranku?

Da l' si lijevi ili desni
bezstranački il' kršćanski,
il' crveni ili crni – poturica
Juge krvi?

Ti si bogec v nesreči –
istinu mi smiješ reći!

Ja sam Hrvat tvoje krvi,
branitelj sam bio prvi:
„Kakav narod, takva vlada,
na križu je sudska pravda!“

O, vi mladi i mi stari
učenjaci školovani
bez posla ste svi ostali.
Pokvareni Sanaderi –
državno ste blago krali!

Svaki mjesec novi štrajki
u pustinji gluhi glasi.
Ti lopovi direktori –
Hrvatsku ste uništili!

Strogi Uskok smeće čisti
Remetinec glave bistri.
Sindikati žalbe kroje,
da radnikom bude bolje.

Slavko ČAMBA ĐURĐEVČAN

ostao po strani i utonuo u lažnu duhovnost ili ravnodušnost i kukavičluk. Sve je to za Pavla nosilo u sebi klice vlastitoga ništavila, a ponajprije nevjere u neporecivu nazočnost Isusa Krista i u njemu blistava Božjega čovjekoljublja.

Nametala mu se misao kako je Isus Krist pozivao grješnike i carinike, umorne i ožalošćene, od društva prezrene i odbačene, pa ih uvodio u svoju najužu zajednicu i pomagao im da izrastu u vjerne i pouzdane glasnike Božjega kraljevstva na zemlji. U svom poniženju i smrti, Krist je postao blistavim znakom kako je Bog beskrajna moć, iznad svake druge moći: On slabost pretvara u nesavladivu snagu, a smrt uskršnje na neuništivi život.

(nastavit će se)

NAŠ NUTARNJI SVIJET (17)

ZADOVOLJSTVO

Zadovoljstvo je nutarnji osjećaj da smo dobro jer su prilike dobre, no u svome bitnom značenju opisuje osjećaj pouzdanja i smirenosti jer smo sporazumni sa svojim životom onakvim kakav jest.

U mladosti čeznemo za srećom – osjećamo da na nju imamo pravo. Sigurni smo da nas čeka. Zadovoljstvo zamišljamo skromnom varijantom sreće i ne čini nam se dovoljnim. Otkrivamo ga tek u kasnijim godinama, kada naučimo da sreću čine tek rijetki i kratki trenutci. Tada počnjemo shvaćati da je zadovoljstvo prava dragocjenost.

Ostvarivanje zadovoljstva je zahtjevan cilj, povezan s naporom. Zadovoljstvo je naime vezano u paru s nezadovoljstvom, s njime se mora hrvati. A razloga za nezadovoljstvo je uvijek u obilju. Može se biti nezadovoljan zato jer nam ne ide kako smo očekivali, zato jer se sami sebi nedovoljno svidamo, zato jer se drugi ponašaju drugačije negoli bismo željeli. Razloga je

Piše:

Maja RUNJE, prof.

osobito puno ako nagnjemo uspoređivanju ili si čak dopuštamo biti zavidni.

Nezadovoljstvo, dakle, pripada životu, neizbjegno je. Problematičnim postaje zadobije li prevlast, pa našim danima počinje davati osnovni ton. Pojavljuje li se ponekad i traje li tijekom ograničenog vremena, moglo bi se reći da ima svoju svrhu. Motor je koji će nas tjerati da krenemo u potragu za poboljšanjem. Kad bismo uvijek živjeli u prilikama u kojima bi brige i neugodnosti bile nepoznate, vjerojatno bismo vremenom postali troma duha i završili bismo u praznini. Da, djelovanje je u nezadovoljstvu vrlo važno. Bilo bi krivo čekati i očekivati. Sama ljutnja na sudbinu ne može otkloniti razmirice u braku, ne može popuniti prazan bankovni račun, a ne može ni poslati poruku prijate-

ljima da budu privrženiji. Moramo stupiti u akciju, tražiti rješenja.

Istina, postoje brojne frustrirajuće situacije i okolnosti na koje nije lako znatnije utjecati, pa ni uz veliki trud. Mnogima je, primjerice, na radnom mjestu vrlo teško, a nije moguće, u današnjoj dramatičnoj nezaposlenosti, naći drugo. Uvijek se naravno može zauzetošću i upornošću pokušati širiti prostor autonomije – koja je, i prije visine zarade, odlučujući čimbenik zadovoljstva na radnom mjestu – ali ponekad se ništa bitno ne da promijeniti. Mnogi šefovi su autoritarni, radni zadaci prejednostavni, radno vrijeme bez kraja. Prisilnih situacija ima naravno i u privatnom životu, pa i u najosobnjijim okolnostima, osobito kada je riječ o zdravlju. Često stoga preostaje prihvatanje – do prve sljedeće mogućnosti za promjenu i poboljšanje.

Nezadovoljstvo je, dakle, u određenom smislu, kada nas potiče da tražimo nove putove, pozitivno stanje. Ipak, samo suz-

SAVJET LIJEČNIKA

„VAMPIRSKI POSLI“: ZDRAV UGRIZ – NAŠI ZUBI

Ispravna njega zubi je sigurno tema za *Piše:*

**Dr. Drina
BLAŽEKOVIC SOJČIĆ**

Počnimo brigu i njegu već kod prvih dvadeset mlijecnih zubi naše djece, pa čak i ranije. Važna je već dobra prehrana u trudnoći, s dovoljno kalcija. Zatim higijena u vezi s dječjim ustima. Loša je navika lizanja dudice koja je pala na pod, da je se očisti, a jednako tako i sve češća pojava, možda pod utjecajem filmova i TV-serija, ljubljenja dječice u usta. Danas znamo da je glavni uzročnik karijesa specifična vrsta bakterija (streptokoka) koje pretvaraju šećer u kiselinu. A kiselina otapa hidroksilapatit iz zubne cakline i stvara rupe.

Opisanim postupcima bivaju dječica zaražena tim bakterijama još i prije izbijanja zubi. S druge strane, za dojenčad

postoje fluoridi, u tabletama, koji mogu nadoknaditi gubitak minerala, a osim toga i stvoriti zaštitni sloj na caklini. Postoje i paste s fluorom za dječje zube. Zube treba prati od samog nicanja, prvo to trebaju činiti roditelji, a kasnije to moraju naučiti djeca sama. Pojavi li se ipak karijes, zuba treba sanirati, ne samo zato da ne bi bolio, već i zato da čuva mjesto za svoga trajnog nasljednika. Uz to je važno da djeca ne dobivaju puno slatkiša. Jednako tako je štetno djetetu davati slatke čajeve u boći, osobito kao pratitelja u krevet.

Ista pravila kao za djecu vrijede i za odrasle. Pranje zuba bi trebalo biti auto-

matsko, kao i pranje ruku. Idealno bi bilo nakon svakog jela, ali za to često nema mogućnosti ili vremena. No, pranje prije spavanja je zato obvezatno. Ujutro bi pranje trebalo uslijediti nakon doručka. Ako se jede voće, kisela jela ili se piju sokovi, treba pričekati oko pola sata jer je caklina pod utjecajem kiseline omekšana, a pod utjecajem sline ona se ponovno stvrđne. Izbor paste za zube ovisi o osobnom ukusu. Netko, primjerice, voli i podnosi mentol, drugom on smeta. Važno je međutim paziti da pasta sadrži dovoljno fluorida. Mnoge paste obećavaju isključivanje neugode kod pranja zubi, no osjetljivost na toplo i hladno je najčešće povezana postojanjem karijesa ili golim zubnim vratovima koji su posljedica parodontoze ili povlačenja zubnog mesa u starosti. Kod

nja, vrijednosti i ideali. Vrijednosti i ideali osobnosti daju ključe za prostore vjere i smisla.

Zreliji čovjek znaće preciznije interpretirati stvarnost i točnije odrediti kako će svoje potrebe ostvariti, i to vlastitim sposobnostima, da druge što manje uključuje u svoja očekivanja. Također će znati kako prihvati okolnosti koje nije moguće mijenjati. Cilj nam je stići do crte nakon koje smo sposobni nutarnje iskustvo iskoristiti tako da se s negativnim doživljajima suočavamo otvoreno, a onda ih nutarnjom snagom prerađujemo u pozitivan kapital. Očajavanju je moguće suprotstaviti se samo zrelošću.

Naš cilj je trajno duboko životno zadovoljstvo, pa i kada nas opterećuju teškoće. Što ga više budemo imali, to ćemo jasnije suočavati kolike smo darove primili. Isto-vremeno ćemo se sjećati da smo puno i dali, da svoje vrijeme nismo tratili na isprazno. Zadovoljstvo želimo zato jer je lijepo živjeti u miru i samopouzdanju ali i zato jer ćemo – ispunjeni zadovoljstvom – biti spremniji za daljnja opterećenja, pa i ona velika. •

bijanje nezadovoljstva ne vodi u razvitak. Za razvitak je potrebna nutarnja perspektiva i žar duha, uz odlike čvrste osobnosti

– pouzdanje, znatiželju, kreativnost, inteligenciju, višestrukost interesa, odgovornost. Iznad svega, razumije se, i uvjere-

ogoljelih dijelova zuba pomaže, opet, fluor jer čini zaštitni sloj.

Treba biti oprezan kada pasta obećava izbjeljivanje, ukljanjanje zubnog kamenca ili žutila kod pušača. Takve paste najčešće u svom sastavu imaju čestice slične pijesku, koje skidaju tanke slojeve cakline. Bolje je redovito ići zubaru na stručno uklanjanje kamenca ili njegovih predstadija. Važno je i čišćenje između zuba. Danas postoje razne vrste četkica, za međuprostore, osobito za prostor ispod kruna i ispod mostova. Vrlo je dobar, možda i najbolji, konac za zube. Što se tehnikе pranja tiče, uvijek vrijedi od zubnog mesa prema vrhu, da se bakterije ne bi do datno gurale pod zubno meso.

Ako usprkos svim ovim mjerama nastane karijes ili parodontitis (kronična gnojna upala zubnog mesa i učvršćujućih struktura oko zubnog korijena u alveoli) potrebno je liječenje kod stomatologa. Za upalu su odgovorne specifične bakterije koje netko nosi u ustii-

ma, a netko ne. Zaraza kontaktom je isto moguća. Inače, upale zuba, zubnog mesa i čeljusti mogu sa svoje strane prouročiti niz sistemskih bolesti u tijelu. Mogu, primjerice, potaknuti reumatske bolesti, upale srčanih zalistaka ili endokarditis, a kod ljudi s jako oslabljenim imunitetom čak i sepsu. Ugroženi stoga moraju biti pod zaštitom antibiotika ako se na zubima moraju provoditi kirurški ili drugi zahvati.

Posebni aspekt higijene usta je čišćenje jezika. Mnogi ljudi imaju loš zadah iz usta – rjeđe zbog bolesti želuca ili grla, a češće

zbog parodontoze ili nasлага na jeziku. U naborima jezika postoje naime ponekad bakterije koje proizvode hlapljive sumorne spojeve lošeg mirisa. Toj pojavi je ime halitoza, a ima neobičnu karakteristiku da pogodenici miris ne opaža, ali ga zato opažaju svi oko njega. U takvom slučaju jezik je moguće čistiti četkicom za zube, ali i posebnom malom strugalicom za jezik. Uz to treba dovoljno piti i nastojati da se jezik ne isuši zbog disanja na usta ili spavanja s otvorenim ustima.

Oni koji imaju protezu trebaju je svaki dan dobro očistiti četkicom za zube i dezinficirati tabletama. Usnu šupljinu treba čistiti isto kao i kod vlastitih zubi. Zubalo, znamo, treba nositi i po noći.

Sva pomagala za čišćenje treba uvijek brižno oprati i osušiti – klice ne vole suhoću. Može ih povremeno i dezinficirati. Kako se uvijek pune nevidljivim stanovnicima, treba ih ipak češće mijenjati. Cilj nam je što bolja higijena zubi i zubne šupljine, u svakoj životnoj dobi. •

USPOMENA ŽIVIM I PALIM JUNACIMA - ZUR EHRE DER TOTEN UND LEBENDEN KRIEGER

O SPOMEN-PANOIMA AUSTRO-UGARSKIM RATNICIMA IZ PRVOGA SVJETSKOG RATA

Prvi svjetski rat (1914.-1918.) prvi je globalni sukob u povijesti čovječanstva, koji je odredio sudsbine milijuna ljudi, i na početku 1914./1915. zahvatio je desetak država, a do kraja rata 1918. u ratnim sukobima sudjelovalo je 28 država i izravno ili neizravno 1,5 milijarda stanovnika zaraćenih zemalja ili 3/4 ukupnog svjetskog stanovništva, s bojišnicama na tri kontinenta, u Europi, Aziji i Africi. Ujedno, Prvi svjetski rat označio je kraj jednoga razdoblja, raspala su se četiri velika carstva: Rusko, Austro-Ugarsko, Njemačko i Tursko, a mirovnim ugovorima u poraću stvorena je potpuno nova politička podjela Europe i dugoročno određeni međunarodni odnosi u Europi i svijetu.

U borbama je poginulo te od posljedica ranjavanja i bolesti preminulo između 9 i 10 milijuna osoba, a ranjenih je bilo više od 2 milijuna osoba. Prema službenim statistikama vođenima u vrijeme Prvoga svjetskog rata i u neposrednom poraću, u ratu je poginulo 519.365 osoba iz Austro-Ugarske Monarhije, od ukupno oko 8.200.000 mobiliziranih tijekom rata. Prema procjenama nekih povjesničara, iz Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te Istre i Bosne i Hercegovine mobilizirano je gotovo milijun osoba, a od toga život je kao vojnici izgubilo između 170.000 i 190.000 osoba.

Piše:

**Dr. sc. Vladimir GEIGER,
Hrvatski institut za povijest, Zagreb**

U najvećem broju vojnici iz Hrvatske, i Bosne i Hercegovine, koji su život izgubili na raznim europskim bojištima, na srpskom, ruskom i talijanskom ratištu, posljednje su počivalište našli izvan domovine i daleko od zavičaja.

*

U Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/ Jugoslaviji uklanjana su iz javnih prostora spomenička obilježja Austro-Ugarske Monarhije, ponajprije mnogobrojni spomenici caru i kralju Franji Josipu i spomenici austro-ugarskoj vojsci. U neposrednom poraću, 1918. uklanjane su iz javnih gradskih prostora i mnogobrojne "Spomen-lipe", "Spomen-štitovi", "Spomen-grbovi", "Spomen-sokoli" i slična obilježja, podizana u mnogobrojnim mjestima u sklopu ratnih napora Austro-Ugarske Monarhije i u svrhu prikupljanja materijalne pomoći stradalim ratnicima i njihovim obiteljima.

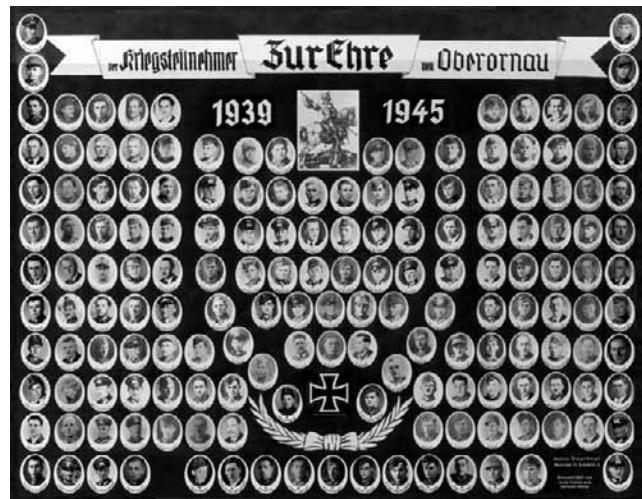
No, u Kraljevini SHS/Jugoslaviji nisu uklanjana i očuvana su, pa i ponegdje uređena austro-ugarska i njemačka vojna groblja iz Prvoga svjetskog rata. Štoviše, u razdoblju Kraljevine SHS/Jugoslavije u mnogobrojnim mjestima, uglavnom uz

crkve i na grobljima, podizana su spomen-obilježja: spomen-ploče i spomenici – kenotafi s imenima poginulih, te umrlih od posljedica ranjavanja i bolesti ili nestalih austro-ugarskih vojnika u Prvome svjetskom ratu. Nebriga i uništanje grobova i grobalja austro-ugarskih i njemačkih vojnika iz Prvoga svjetskog rata na području Hrvatske, i Jugoslavije, i spomen-obilježja i spomenika koji su im podignuti, učestala je 1945. nakon Drugoga svjetskog rata.

Novonastalo političko ozračje u Kraljevini SHS/Jugoslaviji nije, unatoč uvriježenim stereotipnim navodima i mišljenjima koja danas prevladavaju u hrvatskoj javnosti, priječilo podizanje spomen-obilježja i spomenika poginulim na austro-ugarskoj strani u Prvome svjetskom ratu.

No, većina gradova i sela nakon Prvoga svjetskog rata najčešće nisu imala novčanih sredstava za posebne spomenike ili spomen-obilježja poginulima u ratu.

U Njemačkoj i Austriji nakon Prvoga svjetskog rata, a i nakon Drugoga svjetskog rata bilo je uobičajeno da pojedina mjesta, ponajprije manji gradovi i sela, izrade panoe, najčešće naslovljene Ehrentafel ili Gedenktafel, ili pak Zur Ehre, s imenima i fotografijama sumještana vojnika, u ratu poginulih, ali i preživjelih ratnika. Neka mjesta, i gradovi, i trgovišta pa i sela u Kraljevini SHS, napose u pa-

U Njemačkoj i Austriji nakon Prvoga svjetskog rata, a i nakon Drugoga svjetskog rata bilo je uobičajeno da pojedina mjesta, ponajprije manji gradovi i sela, izrade panoe, naslovljene Ehrentafel ili Gedenktafel, ili pak Zur Ehre, s imenima i fotografijama sumještana vojnika, u ratu poginulih, ali i preživjelih ratnika.

Sekić (danas Lovćenac), Bačka: *Zur Ehre der toten und lebenden Krieger: Ihr Helden ruhet in Frieden. Weltkrieg 1914 - 18.*

nonskim područjima ranije ugarskog dijela Austro-Ugarske Monarhije, da bi odali počast i sačuvali uspomenu na poginule u Prvom svjetskom ratu izradila su u neposrednom poraču, uglavnom 1918. i 1919. kao spomen-obilježje – fotopanoe naslovljene: *Uspomena živim i palim junacima*, uz posvetu: *Junaci počivajte u miru. Svetski rat 1914 - 18.* s imenima i fotografijama sumještana vojnika, i onih koji su se borili u ratu i preživjeli, i onih koji su život izgubili tijekom rata. U mjestima Kraljevine SHS naseljenim Nijemcima, ponajprije u Vojvodini, izrađivani su takvi spomen-panoi, naslovljeni: *Zur Ehre der toten und lebenden Krieger: Ihr Helden ruhet in Frieden. Weltkrieg 1914 - 18.*

*

Kao i mnogobrojna spomen-obilježja, spomenici i kenotafi, vojnicima iz Prvo-

ga svjetskog rata, koja se mogu vidjeti po gradskim i seoskim grobljima širom Europe, pa i Hrvatske, i fotopanoi Uspomena živim i palim junacima. *Junaci počivajte u miru. Svetski rat 1914 - 18.* izrađivani su ponajprije da se ne bi izgubio svaki trag i spomen na one vojnike koji su se hrabro borili, ali su bili pobijedeni od jačeg i vještijeg protivnika, ali i one vojnike koji nisu imali ratne sreće. Svako ljudsko biće ima pravo na svoj grob ili barem na svoj kenotaf, a i pravo na sjećanje, a fotopanoi *Uspomena živim i palim junacima. Junaci počivajte u miru. Svetski rat 1914 - 18.*, ili slične inačice spomen-panoa, u zavičajnim su sredinama na jednostavan način iskazivali i čuvali uspomenu na svoje pretke i sumještane, koji su kao vojnici tijekom Prvoga svjetskog rata život izgubili na raznim evropskim bojištima, daleko od domovine i zavičaja.

Nuštar, Srijem: *Uspomena živim i palim junacima Nuštar. Junaci počivajte u miru. Svetski rat 1914 - 18*

Izvori i literatura:

1. Philipp SANDLES, Sekitsch. Erlebte Heimat, Sersheim, 1977.
2. Vladimir GEIGER, "O nekim popisima poginulih, nestalih i od posljedica rata preminulih vojnika iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu", Zbornik Muzeja Đakovštine, 9, Đakovo, 2009.
3. Vijoleta HERMAN KAURIĆ, "Prvi svjetski rat", u: Slavonija, Baranja i Srijem. Vredna europske civilizacije, Prvi svezak, ur. Vesna Kusin, Branka Šulc, Zagreb, 2009.
4. Dado zlato za željezo. Prvi svjetski rat u zbirkama Hrvatskog povijesnog muzeja, ur. Jelena Borošak Marijanović, Zagreb, 2011.
5. Dinko ČUTURA, "Prvi svjetski rat. Iz Hrvatske i BiH do 190 000 poginulih", VP - Magazin za vojnu povijest, br. 1, Zagreb, travanj 2011.
6. <http://www.nustarburg.info>
7. <http://www.te-gen.de/index.php?id=494>
8. <http://www.srk-kirchhrenbach.de/41265.html>
9. http://www.iivs.de/obertfk/buerger/ghohler/KSK_Ehrentafel_mittel.jpg

Vinkovci, Slavonija: *Uspomena živim i palim junacima Vinkovci. Junaci počivajte u miru. Svetski rat 1914 - 18*

Đakovo, Slavonija: *Uspomena živim i palim junacima Đakovo. Junaci počivajte u miru. Svetski rat 1914 - 18*

O LJUDIMA I ŽIVOTU PREMA KNJIŽEVNOM DJELU MILE BUDAKA (7.)

LJUDI NA VULKANIMA

U veljači 1937. Ante Pavelić razriješio je **Milu Budaka** dužnosti zapovjednika ustaških logora u Italiji, nakon što je sam Budak tražio da želi odstupiti. Budak je zatim napustio otok Lipare, nekoliko tjeđana stanovao u obližnjoj Messini, a u travnju se sa suprugom i kćeri **Grozdom** preselio u Salerno kraj Napulja. Ondje je živio do 6. srpnja 1938., kad se vratio u Jugoslaviju, u Zagreb. U Salernu je, u razdoblju samo nešto duljem od godinu dana – u neizvjesnosti, u brizi za obitelj rasutu na više strana svijeta, u oskudici (u hotelu!) - napisao nekoliko romana: *Ognjište*, treći i četvrti dio *Rascijetane trešnje* i *Na vulkanima*.

Roman *Na vulkanima* – po nekim tu mačenjima naslov zapravo glasi: *Na Vulkanima* – pisan je u ključu, a pomaknut je u prostore nestvarnoga. Građen je na trajnim dijalozima, koji djelu daju gotovo dramski karakter. Autobiografske je naravi – govori o vremenu autorove političke emigracije i to o onome dijelu koji je proveo upravo na Liparima.

Na vulkanima je djelo – jedino među Budakovim kćievim djelima - koje nije doživjelo oduševljeno prihvatanje i pohvale. Autoru se predbacivala neprohodnost štiva, ali također i pristup temi. U velikom dijelu svoga djela Budak se naime bavi teškoćama u međusobnim odnosima ljudi u liparskome ustaškom logoru. Pri tome mu kritičari prigovaraju da je to činio na preosoban način, obračunavajući se s ljudima s kojima je bio u sukobu. **Ante Kadić**, koji je napisao do sada najopsežniji prikaz romana,¹ smatra da Budak nije našao pravu mjeru, da je ljude prikazao poput besposličara koji cijele dane kuhaju kavu, bave se intrigama i ogovaranjem. Uvjeren je da je Budaka *opsjela uspomena na osobne sukobe na Liparima, da je zaboravio reći, zašto su on i toliki drugi (preko pet stotina) dospjeli na te vulkane te da je suborce opisao kao čopor zvjeradi u kavezu, koja se međusobno grize.*

Piše:

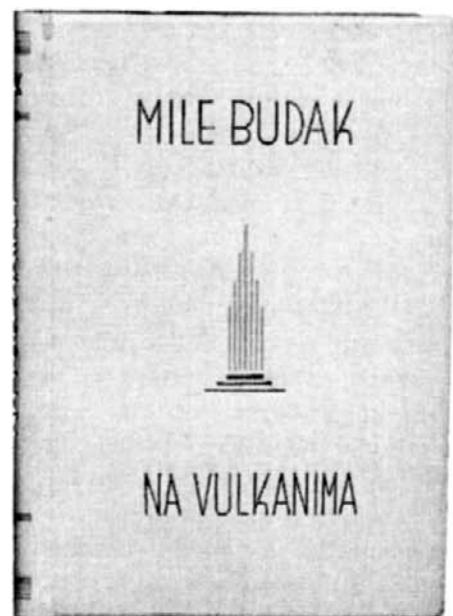
Maja PAVELIĆ RUNJE

Ocjenu nije lako prihvatiti. Teško je zamisliti da bi se Budak odlučio za roman – u dva sveska, na oko 600 stranica – u kojem bi o svojim političkim drugovima pisao na način da ih osobno kompromitira, pa sramotio sebe i ideju koja ih je vezala. Roman je, da pitanje bude i teže, svjetlo dana ugledao 1941., kada je cilj ljudi s Lipara bio ostvaren. No, krenimo redom, pa pokušajmo još jednom pogledati što i kako je Budak pisao.

Kako je počelo

Roman započinje prizorom na pozadini jedne zagrebačke zimske, snježne večeri, u trenutku kada se Janko - kako je u romanu Budaku ime - oprštalo s prijateljima. Osjećao je da ih možda ne će skoro opet sresti. I prijatelji su osjetili zabrinutost, ali Janko ih je tješio: *Ja sam mjesecar i čarobnjak, vazda na putu i vazda spremam na put, pa mi ništa ne može naškoditi ni na ovom ni na onom svijetu* (NV I, 5.). Krenuo je prema svome stanu, pločnikom niz Frankopansku, prema Sveučilištu, a razmišljao je da će možda početi pisati djelo u kojemu će biti riječi o vulkanima. Jer, *mi živimo na vatri, koja nas svakog časa može zasuti i pozobati kao sitne, male, najneznatnije mrvice i s nama sve naše nade, sve naše čežnje, sve naše lju-*

bavi, sve naše bogatstvo, sve časti, sva odlikovanja, sve naslove – sve, sve, ali samo: sve što je od ovog svijeta (NV I, 7.). U jednom času je opazio da ga slijede nepoznati ljudi, a trenutak kasnije i da jedan od njih prema njemu podiže ruke. Osjetio

Naslovna stranica Budakova romana koji je 1941. izlazio u Hrvatskom narodu

je strahoviti prasak, izgubio je sluh, a veliki svjetli kolobari prekrili su mu vid. U zadnjim trenutcima oprštalo je napadaču (*Žao mi je siromaha, no ja mu ne mogu pomoći, donio je prokletstvo sa sobom, mora ubiti kao što riđovka mora ugristi*; NV I, 9), a onda se pitalo jesu li se rasprsnuli nebo i zemlja ili je to samo strah-

Milazzo, jedna od postaja na putu prema Liparskom otočju

Pogled na gradić Lipari

vita, užasna provala nekoga vulkana (NV I, 9.). Kada je došao svijesti, shvatio je da je na otoku Mortuusu, da s balkona kuće u kojoj stanuje promatra stvarnu vulkansku erupciju, skupa s prijateljem Josipom Agrikolom kojega svi zovu Djedom.

Uistinu, odmah vidimo, štivo od čitatelja zahtjeva pozornost. Želi li pratiti i autobiografsku i književnu razinu, mora slijediti pomak, a mora također poznavati barem dio stvarnih događaja. Na ovom bi mjestu već trebalo znati da je riječ o atentatu na Budaka, a također i da se atentat u stvarnosti dogodio u podne, a ne po noći, da je bilo ljeto – 7. lipnja 1932. – a ne zima, da se sve odigralo u predvorju kuće u Ilici, a ne u Frankopanskoj, da je napadnuti, Budak, stanovao u Ilici, a ne u blizini Sveučilišta, te da je u tom trenutku išao sa suda, a ne od prijatelja. Trebalo bi također znati da Budak spominje liparski vulkanski arhipelag u talijanskome Tiren-skome moru. Također, da je on ondje, na otoku Lipari, boravio od siječnja 1935. do veljače 1937., i to u ulozi zapovjednika ustaških logora.

Čitanje romana moguće ja, istina, zamisliti i isključivo na književnoj razini - riječ je o konzistentnom stilu, živu jeziku, zanimljivim razmišljanjima. U svjetskoj književnosti ima velikih djela i bez oblikovanih tema, uvoda, raspleta i teza. O čemu su tisuće stranica Melillova Mo- byja Dicka ili Joyceova Uliksa! O svemu! Ipak, nas ovdje više zanimaju stvari ljudi i događaji, kako ih je doživio i ocjenjivao

autor, a manje lutanja fantazmagoričnim prostorima snova i refleksija

Zašto su na otoku

O razlozima zašto su ljudi na otoku čujemo rano u romanu, a i uvjek kasnije, na više mesta – razlozi, dakle, nisu prešućeni! Prikazani su međutim u vijek na simboličkoj, alegorijskoj razini, u skladu sa stilom. Razumijevanje trajno traži poznавanje građe. Janko nam, primjerice, tumači: *Skupili su se svi ovdje na tom komadiću užarene, nemirne zemlje, slijedeći svaki svoju misao vodilju – skupili su se i sada stupaju naprijed, vazda naprijed* (NV I, 30.).

i vazda u visinu (NV I, 26.). Oni su Red (111. i dr.). Zapovijeda im Najviši (NV I, 115. i dr.). On nije s njima, no njegova je riječ važna i zadnja.

Susrećemo i opise načina života – ne piju ljudi samo kavu! – no opet na razini prenesenog izražavanja, trajno u simboli ma i parabolama. Ljudi uče, kao u školi, ali i osobito puno vježbaju, pa se u redovitim razmacima skupljaju u veliki zbor. Jednog su dana, još jednom, pošli na svoje zborni mjesto. A stupali su laganim korakom, odmjerenim koracima u skupinama po desetak petnaest ljudi, u razmacima od nekoliko stotina koraćaja, da se ne bi činilo da stupaju odjeli vojske (NV I, 26.). Janko je išao među zadnjima i razgovarao s onima oko sebe. Pred sobom je vidio, činilo mu se, nepregledno mnoštvo, desetci i desetci tisuća, a možda i više (NV I, 26.) U velikom mrtvom vulkanskom ždrijelu na vrhuncu otoka, kao u kakvoj posve pravilnoj dubokoj zdjeli, obraćao im se: *Braćo - mi smo na najvišem brdu ovoga otoka, ali smo u dolini i ne vidimo ništa oko sebe. Prenisko smo. Ujami smo. Ipak, i izjame vidimo nebo. Ono se vazda i odsuda vidi. Vidimo nebo – komadićak svemira, vidimo mali dijelak naše domovine* (NV I, 30.).

Drugom prilikom Janko je ljudima tumačio: *Za sebe ne tražimo ništa, idemo po svijetu posve bezimeni, sa nadimcima*

Messina i Mesinski tjesnac

Luka u Cannetu; u pozadini Stromboli, jedan od liparskih otoka

po kojima ne razaznajemo ni sami sebe, na svojoj zastavi nosimo svoju dušu, a na kocki nosimo vječno život za spas i sreću svoje braće ljudi. Mi stoga možemo mnogo, što drugi ne mogu, ali o tome nikada ne govorimo, niti ikada išta osobito učinimo za svoju ličnu korist ili samo udobnost ili olakšanje. - Mi se ničesa i nikoga ne bojimo, jer nemamo što izgubiti. - Sve, što dosada postigosmo, nije mnogo, ali je važno, što ne stojimo na jednom mjestu, već se ipak pomičemo prema cilju (NV I, 36.).

Janko je stalno ponavljao: *Moramo ići k svome cilju, preko svih zapreka, smetnja, provalija i užasa, podnoseći ih, koliko najviše možemo (NV II, 33).* Ili: *Pesimisti su sposobni samo da crkavaju pod plotovima i ni za što drugo. - Optimisti mogu biti gdjekad i smiješni, ali su samo oni velike stvari vidjeli, prije negoli su bile. Samo su svojim mrtvim tjelesima označili put na sve vrhunce (NV II, 52.).* Također je govorio: *Mi vazda pitamo: Hoćemo li, braćo, to i to, pa kada svi, ili barem velika većina reknu da hoćemo, onda istom to postaje našim zakonom. Tu nažalost, ne može onda biti iznimke osim u posve, posve neobičnim slučajevima. - U kakvo si kolo stupio, onakvu i igru moraš igrati. - Pa dušu ispustio! (NV I, 38.).*

I drugi znaju da su ljudi *na život i smrt vezani veličinom i slogan bratstva u Redu (NV I 227.).*

Uvijek se ponovno čuje: Naš je položaj *posve prolazan položaj, u kome se nala-*

zimo. On služi samo za vježbu, samo da i to sve prođemo (NV II, 37.). Također: Svi ovdje moramo složno za jedan štap, dok se sve ispita, dok se izvrši naša zadaća i poslanstvo, pa onda – što nam Bog da (NV I, 232.).

Među ljudima

S mnogih mjesta u romanu do nas stiže poruka da je Hrvatima na Liparima bilo teško: *Nije svakome lako živjeti u ovom zraku, na vječnoj straži, pred svemoćnom prirodom i s njom u vječnom koštacu.*

To nije zabavan život, i samo ga najjači mogu podnositi lako, a jaki tako, da ne počnu očajavati, kada vide otvoreno ždrijele Demensa i upaljenu paklensku glavu Terribilisa, dok slab i najslabiji samo životare (NV II, 37.).

Znamo, gotovo svi su bili vrlo mladi ljudi, u svojim dvadesetima i tridesetima, a biografije im je već obilježavalo iskušto stradanja i progona, a zatim i iskušto otpora i sudioništva u složenim, pa i oružanim aktivnostima protiv Jugoslavije. Sudbina im je ovisila o talijanskim političkim interesima i rasplet je bio neizvjestan. A živjeli su siromašno, u strogom režimu, daleko od domovine, razdvojeni od svojih obitelji, i to godinama.

Budak je imao veliku odgovornost. Znao je da je voditi ljudi vrlo teško - *tko je došao na svijet da živi za druge, već će se naći tko će ga razapeti (NV II, 178.).* Ipak, čini se da ga je prava težina zadaće iznenadila. Bila je riječ o velikoj samoorganiziranoj vojnoj skupini, izvan domovine, u teškim prilikama. Zato često kaže da *bi bio blažen da (ga je ova) čaša mimošla (NV II, 34.).*

Svjesno je odabrao neautoritarni stil vođenja, koji je bio u skladu s njegovim razumijevanjem ljudi i svijeta. Vjerovao je da je *čovjek meksi pod bratskom rukom i*

*Lipari - nogometna utakmica ustaških emigranata 1935. godine.
U prvom planu Stanko Hranilović, Franjo Šarić, Vilko Pećnikar i Erih Lisak
(Iz ostavštine Stanka Hranilovića, u privatnom vlasništvu)*

razlozima nego pod uzdom i batinom (NV I, 94.). Nastojao je pratiti kako se tko od njegovih prijatelja osjeća (NV I, 37.), i kakav je koji. Kod mnogih je sretao bistrinu duha u svoj njegovoj staloženoj i mirnoj veličini, ali je isto tako u velikom broju očiju video čedno životarenje bića, koje je za ovu grudicu zemlje prikovano i privezano svim slabostima i svim nerazumijevanjima svega, što se ne može opipati (NV I, 37.). Znao je da je mladića mnogo, a neznanja i neuskosti i više (NV I, 146.) s tim treba računati, pa čovjek onda ne može postati ni strog, a kamoli nepravedan (NV II, 37.). No, bio je siguran da su svi bolji od velike većine onih koji stoje izvan (naših) redova (NV I, 252.). Da, bolji su, da nisu bolji, ne bi ni bili ovdje (NV II, 53.).

Budak je želio prihvati raznolike političke senzibilitete ljudi pa za sebe kaže da je dospio u sretan položaj da (s njim) nisu zadovoljni ni oni sa krajnje ljevice ni oni sa skrajnje desnice, što mu se čini dokazom da je donekle na pravom putu koliko čovjek uopće može biti na pravom putu na ovim živim ždrijelima, gdje osim toga svaki čas čekaš, kada će se razjapiti nova pod našim nogama i progutati nas ili nas baciti desetak kilometara što u visinu što u daljinu (NV II, 53.). Nastojao je, kaže, da prema svakome postupa obazrivo, jer stvaranje mišljenja o ljudima i događajima treba vazda zategnuti, usporiti, dok ne budeš mogao suditi sigurno i neopozivno na temelju svih okolnosti (NV I, 97.). Držao je do solidarnosti i bratstva i često ga čujemo kako ističe da je neopisivo, koliko (mi) trebamo jedan drugoga, jer smo pojedinačno ne samo preslabi, nego smo savršeno, potpuno ništa (NV II, 95.).

U Budakovoj blagosti mnogi su vidjeli slabost. Predbacivali su mu da je nesposoban slabiti (NV II, 92.), da je s kukavicom i propalicama predobar, pa stoga rade što hoće (NV I, 94.), da bi morao imati posla s andelima koje bi odgajao, da postanu arkandeli, a on s njima sveti Janko (NV II, 15.). Njegov najstroži kritičar bio je Stožina, koji je, očito, osjećao da bi znao i mogao voditi bolje i uspješnije Budak piše da je Stožina često tvrdio da pametni ljudi gledaju na prilike i prema njima udešavaju svoje vladanje. Pjesni-

cima i sanjarima prepustamo tako zvanu katonsku dosljednost (NV II, 201.).

Znamo da se iza izmišljena imena Stožina krije **Branimir Jelić**. Budak je svim ljudima - kao i mjestima i vulkanima - dao izmišljena imena. Ljudi se, primjerice, zovu Stožina, Filipin, Grudica, Benjamin, Lujina, Providnost, Čovo, Trupac, Skijaš, Krljo ili Djed. Oni su, razabiremo, gotovo svi visoko školovani ljudi, po činu su časnički pripravnici ili časnici, u romanu braća i građani. Drugi, dočasnici i ustaše, su pripravnici i učenici.

Nije nam poznato je li tko 1941., kada je roman tiskan, u pisani obliku razriješio sve kriptonime - što je tada bez dalnjega

slovi, a (što) je razumljivo u razgranjenu poduzeću, koje ima svoje ogranke i svoje podvrsti na sve četiri strane svijeta (NV I, 234.). Saznajemo i da je jedinac bez oca, bez majke, bez brata i sestre, pa ako ostavi kožu ovdje na pazaru, ostat će mu pleme bez života (NV I, 227.), a također da mora na operaciju jer mu želudac nije u redu (NV I, 241). A znamo, Branimir Jelić je bio iz stare ugledne poljičke obitelji, po struci lječnik, na Liparima je bio samo od kraja prosinca 1934. do kraja veljače 1935., te je kasnije, nakon liječenja, djełovao u drugim zemljama. Nije međutim bio jedinac i nije bolovao od želuca – u to vrijeme, kao tridesetgodišnjak, imao je tuberkulozu.

Torino – Budak je zapovijedao ustašama u Italiji za vrijeme Pavelićeva tamnovanja u torinskim uzama

bilo moguće. Ante Kadić je, 1989., prepoznao Branimira Jelića, **Andriju Luetića** (Filipin) i Velečasnoga (**don Mate Burić**). Pažljivim čitanjem moguće je puno razriješiti i danas, premda je teže, osobito stoga što autor u detaljima stalno nastoji zavarati. Primjerice, o Stožini možemo saznati da je obdaren neobičnom tjelesnom snagom i ugodnim vanjskim licem (NV I, 225.), da njegova obitelj ima dokazanu prošlost od osam vjekova i sa očeve i sa materine strane (NV I, 44.) te je u roditeljskoj kući čuo mnogo o uzvišenim ciljevima i uzorima (NV I, 225.), da zna sve o ljudskom zdravlju jer nije uzalud sjedio nekoliko godina u školskim klupama i učio samo o tome (NV I, 15.), da s Lipara ubrzo odlazi jer ga na druge strane zovu po-

Poznato je, a čitamo u romanu, da je između Budaka i Jelića u liparskom razdoblju bilo ozbiljnih političkih prijepora, pa i premda su ranije, u Zagrebu, dugo bili prijatelji i suborci. Jelić je, smatrao da ustaški pokret ne bi trebao pribjegavati oružanoj borbi te da mu cilj treba biti uspostava demokratske države. U romanu Budak piše da mu je Jelić govorio: *Kad sam ja osnivao ovaj Red, nisam ni pomisljao, da bi se islo tako duboko. Ne petljamo se mi u Božje poslove! Naravno treba poznavati i neke unutarnje stvari i pitanja, ali to ja proučavam na drugi način, ne izlažući opasnostima živote stotine i stotine braće.* (NV I, 227.). O pitanju demokracije u romanu se inače više puta govori. Djedu

(**Mijo Bzik?**) se sviđa slika da je demokracija dvorište u kojem skupa ključaju kokoši i orao. Orao je u dvorištu jer su mu podrezana krila, a inače bi letio, gledao iz visina te sve vidio i sve znao. Sam Budak ovo pitanje vidi ipak diferenciranjem, pa *pripravnicima* tumači da *nesretne prilike* često mogu navesti i prisiliti i na rješenja drugačija od demokracije (NV I, 32.).

Ključno u sporu je, prema romanu, ipak Jelićeva želja i namjera da smijeni Budaka ali i preuzme vodstvo samog ustaškog pokreta. O pokušaju prevrata Budaka je prvi upozoravao Čovo (**Mijo Babić?**) kojemu je bilo *povjereni da se brine za opći mir i poredak na vulkanima i izvješće* prema Gore (NV I, 93.). No, i sam je Stožina svoje namjere uskoro otvoreno pokazivao. Tražio je od Budaka da odstupi i najavljava potrebu temeljnih promjena: *Ne smijete to uzimati kao neki prevrat, jer je samo u korist braće. Znate, samo se nesposobna i zaostala braća ukocene na zastarjelim skeletima i oglodanim kostima. Oni propovjedaju razvoj, a ne miču se s točke, na koju su ih postavili još njihovi šukunddjedovi* (NV I, 112.). Ja ne spadam u Red (poznato je da nije bio položio ustašku zakletvu), *iako u njemu odlučujem* (NV I, 113.). Na drugom mjestu Stožina kaže: *Moramo provesti revoluciju odozgor, tako da svi vjeruju, da je provedena odozdol.* Također: *Neka narod bira, koga hoće, da mu vlada* (NV I, 221.). – Doista, tema Jelićeve navodne namjere da preuzme vlast te da ustaškom pokretu da demokratski karakter provlači se cijelim romanom. Ne spominje se međutim pitanje spora oko odnosa prema Talijanima, a što Jelić, u svojim kasnijim pisanim uspomenama navodi kao osnovnu točku sukoba s Budakom, kako ga on vidi. Inače, na kraju romana Stožina bude zatvoren: *Braća i pripravnici preuzeли su svu vlast u svoje ruke, a pozatvarali počam od Stožine sve redom, koji su se oko njega kupili i spremali se na visoke položaje, koje im je on znao tako divno dočaravati svojim nagovještavanjem.* (NV II, 274.).

Roman je, vidimo, vrlo gusto štivo. Na njegovim stranicama je puno podataka. Cijeli je niz portreta, i to ne samo plošnih, već i dorađenih. Susrećemo tako čovjeka bez imena (**Stanko Hranilović?**) koji,

Siena, jedna od postaja Pavelićeve i Budakove emigracije

očito, ima moć i veliku samostalnost u odlučivanju, a na poseban način se bavi prosuđivanjem i ocjenjivanjem ljudi, pa o njima bilježi *po nekoliko redaka na svaki list na male papiriće* koje zatim slaže i zaključava u ladice i ormare (NV I, 125.). Susrećemo i Skijaša (**Marko Filip Vujeva?**). Iskreno je žalio da *je ikada krenuo s ljudima iz Reda, jer to penjanje i veranje nije za njega; neka se vere tko je za veranje, a on će svojim putom, potenane* (NV I, 33.). Na otok je došao s oduševljenjem, sam kaže: *bila je moja dužnost, da ispunim mjesto koje je čekalo na mene.* Sada međutim osjeća da *propada i pogiba jer je ovo teži život negoli je samostanski* (NV

I, 78.). Kod čovjeka bez imena čujemo koju zagrebačku, kajkavsku riječ, a kod Skijaša niz bosanskih riječi. Za Hranilovića, koji je bio iz Zagreba, znamo da je dugo bio čovjek u kojega je Ante Pavelić imao neograničeno povjerenje, a također da je vodio neku vrstu registra s podatcima o ljudima. Za Vujevu znamo, između ostalog, da je bio Livnjak, i da je kasnije napustio ustaške redove.

Nije moguće reći da Budak o pojedinim ljudima piše na ružan način, ali je ipak istina da ponekad ide daleko, osobito kad je riječ o ljudima koji nisu bili pripadnici ustaškoga pokreta ili su se u nekom tre-

nutku udaljili. Andriju Luetiću u romanu hvali da je pametan i školovan – bio je profesor, u logoru je vodio školu – ali također češće piše da je Luetić sklon piću, veselom društvu i da je ženskar, – pa iako je znao da će to čitati Luetićeva žena. (NV I, 28.). A Luetić je bio politički predanačnost, proganjana u svim razdobljima. U komunizmu je trpio u Staroj Gradiški, o čemu je njegova sestra **Nediljka Luetić Tijan** pisala u svojim izvrsnim sjećanjima *Krov i kruh*.³

Antu Pavelića u Budakovu romanu susrećemo samo na jednom mjestu. Ne saznajemo mu ime, tek da je riječ o uglednom, časnom čovjeku, mršavu i koštunjavu, živa oka i uspravna, sigurna i odrješita držanja (NV II, 98.). Budak ga je posjetio i s njim razgovarao u zabitoj uličici, u staroj neuglednoj kući, koja je imala teška vrata s velikim ključem (NV II, 97.)! Pavelić je znao da Budak s ljudima ima teškoća jer već su (mu) se tužili sa svih strana (NV II, 98.). Tijekom razgovora Budaku daje do znanja da su velike provale vulkana sigurno blizu (NV II, 100.), a savjetuje mu: *A sada, dragi moj brate, imajte i dalje čvrste živce i svoje uzde u svojim čvrstim rukama* (NV II, 101.).

Najosobnije

Usporedno s temom života Hrvata na Liparima u romanu teče i tema o životu nekoliko lokalnih ljudi, Talijana. Gradić Lipari imao je tridesetih godina oko pet tisuća stanovnika - danas je, upravo zbog vulkana, luksuzno turističko odredište, s oko 20 tisuća stanovnika. Budak i nekoliko drugih osoba - **Erih Lisak, Ante Bubalo**, Mijo Babić, Adrija Luetić i dr. - stanovali su u samome mjestu i sigurno su mogli ostvariti dodire i poznanstva. Glavne osobe talijanskoga kruga su mlada žena Marialba i njezine dvije sestre. Marialba je Jankova bliska prijateljica.

Janko nije oženjen i nema djece! *On se niti ne kani ženiti* (NV I, 140.). S Marialbom je samo prijatelj, kao rođeni brat (NV I, 140.). To je prijateljstvo međutim vrlo blisko, često su razgovarali o vrlo intimnim pojedinostima. Janko je tako Marialbi pričao o svojoj ljubavi s Ljubicom. A ta se je ljubav ugasila: *Izgubili smo se zauvijek i više se nismo nikako mogli naći* (NV II, 185.). Ljubica nije željela život bez novaca, a novaca nisu imali. Osim toga Janko joj je zamjerao i *njezino slobodno vladanje, njezino prijateljsko šuškanje, njezino zavodljivo smješkanje nekim drugima* (NV II, 184.).

Janko je Marialbi govorio i o samom, tragičnom kraju svoje velike ljubavne veze: *Nije je više ni bilo do velikih divnih očiju, koje su me gledale s neopisivim bolom i čežnjom. Jednog smo lijepog sunčanog dama sjedili pod drvetom izvan grada. - Umirila se kao da je zaspala, a ja sam joj nijemo milovao rukom kosu. - Nenadano je dva, tri puta uzdahnula, a ja sam joj još toplije i čvršće počeo milovati, tepajući joj posve bezumne riječi ljubavi. Više nisam ni sam znao što bih joj govorio kao što nisam znao ni što mi zapravo čekamo. - Počela je plakati. Rastali smo se upravo, kada je na stolnoj crkvi zvonilo podne. Ona nije rekla ništa drugo osim što je prošaptala: Janko moj, doviđenja. - U dvanevest sati i pet časaka bila je mrtva. - Ubila se... (NV II, 187.-190.).*

Na samom kraju, na zadnjoj stranici romana je epilog ukupne Jankove drame, kraj njegove agonije koja je počela udarcem atentatora, na početku romana. Janko umire: *To je bolnička soba, u najvećoj pobožnoj tišini i miru, u nekom zagrebačkom zakutku, do koga ne dopire ni buka uličnoga prometa, a kamoli huka i buka*

Budak s mladima nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske

prirodnom pojavom ili prirodnim sredstvom, onda nestaje i razlog strahu. – Ti jelo u ljudskom životu (ne) znači ništa više nego odijelo (NV I, 83.).

Smisao života

Ja već znam, a možda se još samo zavaravam, no čini mi se, da znam, da smo slabici, maleni, neznatni, ali – određeni za najsilniji uspon, do kojega možemo samo svojom snagom, koju ne smijemo nikad ni precjenjivati ni obescjenjivati. (NV I, 288.).

Što znamo

Sunce je bacalo na Terribilis gliste sjeće, kroz koje se jedva razabirala njegova golema tjelesina. Insidiosus je, naprotiv, bio osvijetljen tako, da se je činilo, da se može rukom dohvati svaki pramečak dima, što je sukljao iz bezbrojnih rupa na obrubu njegova golemoga ždrijela. – Janko pozna sve te izvore vatre i užasa, pa ipak - da li on išta zna o tim čudovištima svesilnih tajna? Što zna? Što se tu uopće može znati, kada nenadani događaj prevrne sve ono, što smo mislili da znamo! A neka nitko ništa i ne prevrne, od svega onoga što je dosad otkrio ljudski um, neka sve stoji kao planina čvrsto i nepomično i nepromijenjivo – neka je sve tako, pa ipak, što je to prema onome što mi ne znamo (NV II, 83, 84)

Je li Budak trebao napisati ovu knjigu

Na vulkanima je djelo u kojem Budak pretežito govori o tamnim stranama svoga iskustva s Lipara. Nije točno da mu je namjera bila ocrnjivati sudrugove, pa ni one koji su mu bili oponenti. I o samom sebi piše naime vrlo otvoreno, pa i o svojim slabostima ili čak i o vrlo osobnim pojedinostima. Sigurno, bio je povrijeden snagom nutarnjih strujanja, onime što se danas naziva olujnim razdobljima unutar-grupne dinamike. I ranije je sigurno znao kakve lavine ljudi unutar vlastite grupe ponekad sručuju jedni na druge,³ uvijek je djelovao u političkim skupinama, no na Liparima je ipak sve bilo intenzivnije – napetosti između osobnih želja pojedinih članova i grupnog pritiska, konkuriranje za vodeće uloge, sabotiranje autoriteta, stvaranje fronti. Budak je trpio: Što sam

im ja skrивio da mi tako trju mir? Mi govorimo o savršenstvu, o Putu i Redu, koji-ma je zadaća, da nas vode sve više i više, a sve dalje i dalje od tjelesnih okova, mana i slabosti, govorimo o tome, a zapadamo u tako užasne provalje (NV I, 158., 159.). Također kaže: Nikada još nisam živio tako strašnim životom (NV II, 228.).

U isto vrijeme, a što je ključno, Budak nije bio nemoćan i slab. Razmišljao je kršćanski (*Moramo biti pravedni i razumjeti njihove slabosti, pa će i drugi razumjeti i oprostiti nama naše*; NV I 172.), puno je razgovarao s ljudima i nastojao pomagati (*Pripovijedali su mu o svome dnevnom životu, jadali se na neke poteškoće, izrekli i po koji prigovor, a (on) je pažljivo slušao, tumačio i upućivao što je najbolje mogao*; NV I, 157.), no znao je inzistirati na autoritetu. Od ljudi je tražio puno (NV II, 66.), uveo je niz strogih mjera (NV II, 27.). Nekoliko osoba s kojima se nije slagaо, uklonio je iz logora jer *imade posla i na drugim otocima* (NV I, 253.). Nije se bojao ljudi (NV I, 95.). Zapovjednik je bio pune dvije godine, što je samo po sebi znak uspjeha.

Nije jednostavno do kraja razumjeti zašto je zapravo napisao knjigu o teškoćama. Prihvatljivija bi bila knjiga o idealističima koji su bili spremni za velika djela, knjiga u krešendu, knjiga o ljubavi. Mogao je opisivati likove seljačkih mladića iz Imotske krajine kojima je Hrvatska bila važnija i od njihove mladosti! Imao je veliki izbor. Zbunjuju i njegove privatne isповijedi. Prijateljstvo s Marialbom ima neobične crte. Istodobno, upravo je uzne-mirujuće na koji je način pisao o Ljubicici – liku koji intenzivno podsjeća na osobu supruge Ivke. Uz Ljubicicu je čak i *njihova mala*, lik koji, vjerujemo, predstavlja sina Branimira.

Prevelika je sloboda tvrditi da je Budak u vrijeme dok je bio u Salernu prolazio vrstu životne krize, pa i vrstu bračne krize. Ali, moguće je da je bilo tako. Ne bi bilo neobično da je u 48. godini prvi put osjetio životni humor i prvi stvarni dašak prolaznosti ili da su se supruga i on, nakon svih muka koje su prošli u Italiji, *izgubili*. Jedino, u istom je razdoblju pisao *Ognjište*, djelo u kojemu ima energije za mnoge živote. Također, *Na vulkanima* je tiskao

1941., kada je njegov životni put sigurno bio a uzlaznoj putanji, pa bismo očekivali da se tada odlučio za ispravke ranijih niskih tonova.

Na vulkanima je autobiografsko djelo. Pjesnik se, očito, u potpunosti prepustio snu. U snu je želio proći dionicom svoga života takvom kakva je bila. U razgovoru s Marialbom Janko je tvrdio: *I sam sam sin* (ovih) *užarenih otoka*. Kasnije mu je na um palo pitanje *je li on doista s tih otoka. Otkud je on, tko je on* (NV I, 66.)? Da, i s otoka je, i nije s otoka. U traganju za odgovorom Budak je prosudio da smisla može imati samo *istinitost*, takva kakva je bila – u skladu sa snom.

Ako je pjesnik svojim snom bacio sjenu na put svojoj političkoj ideji, na javi ju je trajno obasjavao suncem.

Bilješke:

1. Ante Kadić, Autobiografska djela Mile Budaka, Hrvatska revija, München – Barcelona, prosinac 1989., str. 699.
2. Nedjeljka Luetić Tijan, Krov i kruh, deset godina u okupiranoj Hrvatskoj, 1945 – 1955, Knjižnica hrvatske revije, München – Barcelona, 1980.
3. Olujna razdoblja (engleski: storming) su neizbjježive, nužne i cikličke faze na razvojnoj putanji grupe – proučavaju se na razini teorija grupe. Primjer iz stvarnosti: Helmut Kohl je tijekom 1989. bio u danonoćnom pohodu svijetom – otpor njemačkom ujedinjenju dolazio je sa svih strana. Države su se bojale da će izgubiti dominaciju ili da će morati vratiti teritorije. Naravno, snažno su se opirali i njemački socijaldemokrati, tvrdili su da bi ujedinjena Njemačka bila opasna. No, Kohl se morao boriti i u vlastitoj stranci. Umjesto na hitnu operaciju, 10. rujna 1989. išao je u Bremen na stranačku konvenciju, u pratinji liječnika, da mu daje najjača sredstva protiv bolova. Znao je naime da će mu, ne bude li nazočio, prevlast oteti Heiner Geißler i njegova struha (Lothar Späth, Kurt Biedenkopf i drugi). Geißler je smatrao da je pametniji i sposobniji, osporavao je Kohlov položaj, pa i u tom teškom nacionalnom trenutku. (Helmut Kohl, Ich wollte Deutsschlands Einheit, Propyläen Verlag 1996., str. 75 i dr.).

Kratika: NV, *Na vulkanima*, prvi i drugi dio, Matica hrvatska, Zagreb, 1941. •

POBIJENI PJESNICI (III.) BRANKO KLARIĆ

(Jesenice, 16. kolovoza 1912. - ?, svibanj 1945.)

U autobiografiji uvrštenoj u posljednju njegovu knjigu (*Svečano bogoslužje*, HIBZ, Zagreb, 1945.) tiskanu malo prije nego što mu se na povlačenju prema Austriji u svibnju 1945. izgubi svaki trag, hrvatski pjesnik **Branko Klarić** naveo je kako se rodio u Jesenicama kod Splita (zapravo, bliže Omišu) 16. kolovoza 1912. godine.

Otac mu je poginuo u Prvome svjetskom ratu na svoj trideseti rođendan, kad su Branku bile dvije godine: „*Prvo djetinjstvo proživio sam u siromaštu seljačke kuće, koja je sva stajala na rukama moje majke: djed, baka, moj brat (sada svi troje na drugom svetu) i ja. Nikakvih osobito radostnih doživljaja, ni uspomena. Samo prvi koraci u život kroz suze, sa svagdašnjom, pažljivo odrezanom korom kruha, plodom majčinih žuljeva i znoja. I s malim seljačkim opancima.*“

Kad je završio pučku školu, poslali su ga na školovanje u sjemenište u Sinju. Nemalu ulogu u tome je imao jedan njegov stric, također franjevac, koga je Branko držao svojim duhovnim ocem. U franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Sinju završio je srednju školu, potom je uspješno svladao četiri semestra teologije odnosno, kako sam kaže, „*četiri semestra filozofskih nauka na franjevačkom filozofskom učilištu*“. Kad je napustio teologiju, na Hrvatskome sveučilištu u Zagrebu počeo je studij filozofije i hrvatske književnosti.

Objavljivati je počeo u drugom razredu gimnazije. Suradivao je u brojnim crkvenim i svjetovnim časopisima (*Glasnik sv. Ante*, *Hrvatska prosvjeta*, *Obitelj*, *Hrvatska smotra*, *Blagovijest*, *Hrvatska revija*...), a prvu knjigu (*Missa poetica*) objavio je 1936. godine. Splitski podobor Matice hrvatske objavio mu je 1939. zbirku *Darovi vječnosti*, iduće godine objavljuje u Zagrebu zbirku pjesama *Sklopljenih ruku* te zbirku pripovijesti *Majčin*

Branko Klarić

grijeh. Poemu *Slava katedrale* objavio je u Zagrebu 1942., gdje mu 1943. izlazi i knjiga pjesničke proze *Srebrni kovčeg* te zbirka rodoljubne lirike pod naslovom *Svjedočanstvo zemlje*. U posljednjoj ratnoj godini izšla mu je zbirka *Svečano bogoslužje*, a za tisak je bio pripremljen i roman *Božji dan*, kao i neka druga, manja djela. Pad Hrvatske pod „oslobodenje“ sprječio je njihov izlazak.

O duhovnim izvorima svoga pjesništva Klarić je zapisao: „*Već od malih nogu zavolio sam ‘Sveto Pismo’, osobito priču o Sijaču, koja se pjeva za vrieme blagoslova polja u mome selu. Poslije sam osobito cienio Poljakovu knjigu lirike ‘Sa Bielog Brda’, ‘Izpovesti’ svetog Augustina i ‘Pet velikih oda’ od Paula Claudela.*

Mnogo volim more, iako slabo umijem plivati. Volim zemlju i tajne njezina ravanja i njezine žrtve, koje obdaruju ljepotama. Ljubim nebo, katedrale, ali i male

akele na planinama, bezkrajne mire vedrine i cvieće. I četvero svoje djece osobito volim.

Kad mi se pruži prilika, služim kod svete mise. Najsmireniji sam i najzadovoljniji kad se vraćam iz crkve, iza izpoviedi i pričesti. Zanose me svečane pučke mise, kad sva crkva u mome selu pjeva Slava i Vjerujem.“

Godine 1991. **Nedeljko Mihanović** je priredio, a Nakladni zavod Matice Hrvatske i Kršćanska sadašnjost pod naslovom *Svečano bogoslužje* objavili su izbor Klarićevih pjesma. Priredivač je smatrao potrebnim posebno naglasiti, kako su u taj izbor „*uvrštene pjesme iz svih objavljenih zbirki pjesama Branka Klarića*“, nadajući se, valjda, da čitatelj ne će primjetiti kako to zapravo nije istina: u izboru su potpuno zaobiđene pjesme iz zbirke rodoljubne lirike *Svjedočanstvo zemlje*. Možda zato što tamo Klarić pjeva u slavu nekim proljetnim nadnevima, danima kad trava raste i načinu na koji su ti nadnevi slavljeni i u njegovu selu? Ili zato što časti neke državnike, pa i neke vojske? Upravo zato je u ovaj naš izbor uvršteno više pjesama iz te *zatajene* Klarićeve zbirke. Makar je o smrti pjevao i ranije, još u predratno doba, sluteći njezinu blizinu, nisu li ga, uostalom, upravo ljubav prema domovini i ushićenje borbotom za slobodu – opjevani u toj zbirici – stajali života u 33. godini... (T. J.)

SKINI S MENE TEŽINU

Gospodine, skini s mene težinu,
Jer jutros hoću da se popnem
Na vrh tvog brda
Da vidim ljepotu
I sjaj
I milinu.

Gospodine, za Tobom čezne
Moja duša tvrda
Što vječno od twoje ljubavi bježi,
A opet vječno za Tobom uzdiše
I teži.

Stoga Te, Gospodine, molim,
Ruku mi svoju pruži
I obuci laku odjeću,
Daj mi štap svoj zlatni
I svijeću,
Da se popnem gore
Gdje u suncu sja
Tvoja dobrota.

Gdje je tvoja milost rječita,
Gdje je ljubav tvoja
Vječita,
Gdje je tvoja krvava
Golgota.

I postanete
Tihe,
Sve tiše,

Od vas će tada
Na mojim grudima
Zadnji vijenac
Splesti.

*

BOGU BIELIH VISOVA

Bože, stihovi moji po milosti tvojoj
ponajvećma se zlate,
stoga je ovo knjiga stihova,
koji su napisani za Te.

U knjizi ovoj naći ćeš mene,
gdje kroz polje sela svog šetam
i pozdravljam oblake, ptice, cvjetove
i seljake svoje, koje sretam.

Il češ me iznenadit u času jadnom
slabosti moje,
kad oči se u lice Tebi
od stida pogledat boje.

Il češ me vidjet, kako nalievam ulje
u kandila twoje vjere,
il srdeče češ naći, što u suzama
haljine zaprljane pere.

Il češ me vidjet za svojim jutarnjim
gostbenim stolom,
ili u sobi samotnoj, gdje klečim
na podu golog.

Ili pred licem mora
u sutonu češ me naći,
gdje tugujem za suncem,
što skoro će zaći.

Il češ u jutro rano
na vrhu tvojih visova bielih
pjesnika svog vidjet,
kako bezkrajima sjajnim se veseli.

Tamo se pjesme moje
u odsjevu ljepote tvoje zlate,
tamo sam stihove najradostnije
napisao za Te.

Tamo jedan mali dio radosti obećane
ruka tvoja pjesniku svom dieli,
zato ovu moju knjigu darujem Tebi,
Bože visova bielih.

*

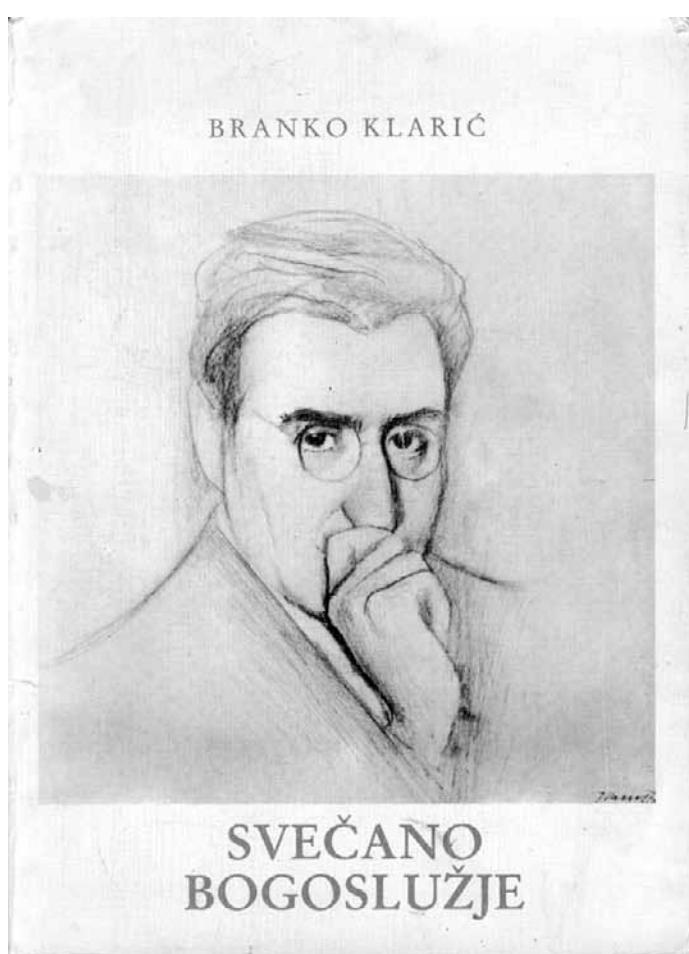
MOJE PODNE

Podne zvoni,
zvoni podne moje.
Ja sam pastir mladosti svoje,
i godine moje oko mene
kao smjerne ovčice stoje.

Jedne su male, malene, nježne,
druge su dobre, tihe i snježne,
i dok podne moje zvoni,
one stoje pokraj mene
i sklanaju se u hlad moje sjene.

A neke su oborile glave
kao zločesta djeca,
i mirišu staze plave,
i netko na njima jeca.

Evo dolazi Gospodar naš,
Gospod s neba.
Gospode, Ti, koji sve znaš,
Ti znaš, da nije sve bilo
onako, kako treba.
(Ali naknadit će se počinjena šteta).

Izabrane pjesme Branka Klarića (Zagreb, 1991.)

SREBRNI KOVČEG

Ja sam pastir, koji sa svojim stadom
Gospoda na stazi sreta
i smjerno Mu se klanja,
a stado moje, plašljivo moje stado,
u sjenu moje duše se sklanja.

Ja sam pastir, koji se odmara
na modrom rubu šume,
na klupi,
a stado moje oko mene se kupi,
i tih je, sjajan čas,
i nad šumom se javlja
Gospoda našeg glas.

On je tako blag,
te stado moje pokraj mene
izlazi iz sjene moje duše
i prema Njemu krene.

I godine moje
kao ovčice smjerne
pred svojim dobrim Gospodarom stoje,
a podne zvoni,
zvoni podne moje.

*

DAJ MI, BOŽE, DA RAZUMIJEŠ

Daj mi, Bože, da razumijem
sjaj smrti lista, što pada žut,
i srđe svoje u žrtvi zemlje umijem
te čist i jak pođem na svoj put.

*

SVIEĆU SMO UGASILI

Svieću smo ugasili
i krunicu molimo u mraku
u kišnu večer
na dušni dan,
dva moja sina sjede uz baku
i tepaju koju rieč
kroz polusan.

Krunicu smo izmolili
i litanije
i Otčenaše,
a zatim je moja majka dodala:
izmolimo još jedan Otčenaš
za one drage naše,
koji su za obranu našu pali.

Gospode, Ti koji vidiš tugu i radost
osamljenih humaka,
znaš, kako su u taj čas
srebrni žičci, kao kriesnice ivanske
nad poljem klasja žrtvovanog
sjali.

*

VRATIT ĆU SE

Vratit će se u kuću svoju rodenu,
gdje sunce pragove oraša bjelinom,
vratit će se na staze uske, zelene,
gdje zore mirišu uljem i vinom.

Vratit će se domu svome djedovskom,
izvoru kod sela, što djevičanski teče,
vratit će se sutonima modrim i srebrnim,
što grade bjelokostne kule

u blagdansko veče.

Vratit će se večernjicama svečanim
u seoskoj crkvi pred Gospinim danom,
vratit će se oblacima jutarnjim,
s kojima sam drugovao

u djetinjstvu ranom.

Vratiti će se tamo, gdje more moje diše,
gdje mati moja plače u samoći,
tamo će se vratit, gdje mjesecina sjajna
nad krovovima tihim

u hladnoj kaplje noći.

Možda više mojih večernjica nema,
niti crkve stare, niti bielih zora,
vratit će se ipak, da pohodim tebe,
moja draga majko, tugo moga mora.

*

KUPO GORKOG VINA

Hrano mog poleta, kupo gorkog vina,
Rano moga srdca, što željno te čeka,
Vatro zlatnog neba iznad svetih rieka,
Aleme u duši mučeničkog sina,

Tvoj jauk je bolan iz mrtvih dolina.
S tajnom svojom ideš od vieka do vieka,
Kupiš nove snage, tražiš pravog lieka,
Al je tužan odziv bezglasnih dubina.

Duh tvoj slomljen nije, na oštromu trnu
Ruže nade bereš krvareći dlane,
Žar odane djece povija ti rane,

A zanosa plamen klonuća ne trnu.
Vječna moja tugo, kupo gorkog vina,
Al si tako silno draga Domovina.

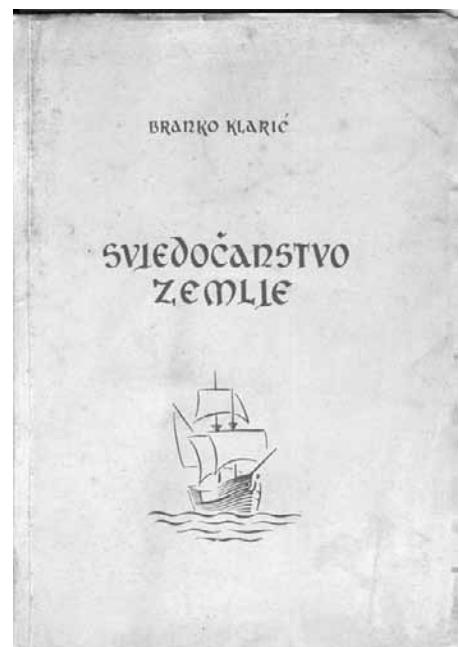
(Hrvatska Smotra, siječanj 1941.
Akrostih: HRVATSKA DRŽAVA)

*

BLAGA VIEST

Dignut će se dragi mrtvaci iz groba,
da vide još jednom ovo bielo polje,
novu rieč Hrvatstva, vječni izraz volje,
da uzkrne slavno to kraljevsko doba:

Tomislav i uza nj Zvonimir, te oba
podignut će zvezde, što pale su dolje,
budeć stari zanos, i biti će bolje
Narodu što bješe tlačen poput roba.

O svitanje rujno ove blage viesti,
prilazeći tiho nad zemљu Hrvata,
pjevaj svetu odu jednoj živoj Sviesti,

koja ne će više gažena da trune,
već s kraljevskim plaštem u poplavi zlata
žudi, da nam zasja slavom stare krune.

(*Hrvatska Smotra*, 1940.)

*

ZASTAVI

Ta zastava sjajna ko blistava duga,
kad se iza crnih oblačina javi,
kliče nam, da nismo rod vječitih sluga,
već narod što živi u borbi i slavi.

Kroz ravnice plave i vrhove gorske
s pobojama sjajnim ona se je vila,
ko andeo bieli iznad pjene morske
čuvarica mora hrvatskog je bila.

Prskala je po njoj rujna krv junaka
što su za dom slavno boreći se pali,
iz njezinih svjetlih i prozirnih traka
grumeni su krvi ko dragulji sjali.

Ta zastava naših kraljeva i bana,
sjajna kao sunce što gori vrh njiva,
od ljubavi žarke vezena i tkana,
trgana je dugo, ali sved je živa.

I živjet će, živjet, sve slavnija, jača,
kolievka je njena u srđcu nam svakom,
ta sestrica vjerna hrvatskoga mača,
obrbljena zlatnom i srebrnom trakom.

(*Hrvatska Smotra*, 1939.)

*

RIEČI HVALE

Hvala Ti, Bože, za ovu stazu,
koja nikad ne vijuga,
i što nisi dopustio,
da od umora klonu
čekanja moja duga.

Hvala Ti, Bože, što sam Hrvat
i znam, što je silazak u dol,
i kako penjanje na stare, svetle vrhunce,
oštru zadaje bol.

Hvala Ti, Bože, što sam Hrvat
i znam, kako jača dušu
vječitih oluja huk,

hvala Ti, što je sav moj govor
u časovima najvećih kušnja
bio duboki muk.

Hvala Ti, Bože, što sam Hrvat
i ne ponosim se puzanjem, već lietom,
hvala Ti, što si mi dao dušu
široku kao moje more,
te s mislima bielim, kao jedra biela,
plovim svjetom.

*

U DALJINI NEZNANOJ

U daljini neznanoj našao je grob.
Nad njim večernje nebo pali
uljance zlatne,
a ovdje netko požali mu dob,
netko užase ratne.

Kada je pošao, žarki cjelov
ostavi na čelu sina,
nije slutio, da polazi zauviek
i da će ga popiti tuđina.

Oblaće svjetli, s iztoka što sjaš,
da li mu cvieće nad grobom cvjeta?
Mjesečino koja biele pređe tkaš,
jesu li ga ikad razveselile
modre oči ljeta?

Sve priča, da pustoš mu je stan
i plač da nitko mu ne shvaća,
i da svaku noć sanja tužan san:
da su ga pohodila braća.

SMRT

Ja ne mogu odrediti dolazka tvog čas,
moja sestro, koja moraš doći,
samo te molim, kad dođeš,
ne dođi mi u Noći.

I blago mi se i sestrinski javi,
da telo pred tobom ne zadrhće u stravi.

Dodi odjevena u bielo,
u srebrni lan,
s čaškom cvjeta, u kojem spava
mali bratac San.

Tiho, moja sestrice, tiho mi priđi,
onoga velikog časa,
i molim te, nemoj zaokupiti
svu pažnju moju,
pusti, da u zadnjem mom pogledu
sjaj ljubavi Božje se zatalasa.

Onda stani posve blizu, uza me,
i nježno poljubi moje vlažne prame.

Na nebu će tada već biti velik dan
i mene će u svojem krilu obuhvatiti
sladki mali bratac San.

*

ZADNJI STIH

To nije moj zadnji stih,
to nije moj najljepši stih,
kad ostanem bez svega,
priatelja, znanaca i svojih, svih,
čekajući Njega,
spjevat ē svoj zadnji,
svoj najljepši stih.

I poniet ē ga sobom,
nitko za nj ne će znati,
on će nad mojim grobom
sjajan sa križa sjati.

I vječno će živjet
moj zadnji stih
u meni, koji i sam sam vječan,
iznad stoljeća svih,
blistav i svečan. •

JUGOPARTIZANSKI I JUGOKOMUNISTIČKI ČETNIČKI ZLOČINI NAD HRVATIMA U SELU LIPE KRAJ GOSPIĆA

U provedbi plana o stvaranju Velike Srbije po *Načrtaniju* Ilike Garašanina i *Memorandumu* Srpske akademije nauka i umetnosti, pod pokroviteljstvom Srpske pravoslavne crkve, naročito su se isticali Vlasi tzv. Srbi u Hrvatskoj. Posebice je ta zamisao brutalno provođena u Lici, kralješnici Hrvatske.

Od krvoprolića 5. prosinca 1918. na Trgu bana Jelačića do okončanja Domovinskog rata, nasilja i zločini nad Hrvatima nisu prestajali. O tome tragičnom dijelu hrvatske povijesti svjedoče hrvatske žrtve u selu Lipe, prigradskom selu na istočnoj strani Gospicja. Ovo je kratak podsjetnik na te žrtve:

Piše:

Ivan VUKIĆ

Kuljo i Mićo Počuča, pošli su 1943. u Divoselo dogovoriti razmjenu dvojice zarobljenih svojih sumještana Hrvata iz Lipa (**Ante Adžije i Josice Jordana**). U nauimu nisu uspjeli: ubijeni su jer su se oženili Hrvaticama i jer su nastojali spasiti svoje hrvatske suseljane.

Najveći zločini nad Hrvatima iz Lipa izvršeni su nakon preokreta, sloma Nezavisne Države Hrvatske 1945., o čemu svjedoče **Mara Vukelić Antićeva**, starica u 90. godini života, i **Mate Krpan**, rođen

je djece: Ivana i Mande, službenik u sudu, ubijen 1945. u Barletama. Titovi antifašisti, jugoslavenski partizani i četnici vezali su ga žicom za Milana Krpana i Marka Krpana. Tako povezane tjerale su neka „igraju kolo“ oko zapaljenog stoga sijena. Pri tome sadističkom iživljavanju Vlahinje tzv. Srpinje tukle su ih letvama i kolcima. Skončali su mučeničkom smrću. O ovom strahotnom zločinu svjedočio je Ciganović, Vlah tzv. Srbin iz Barleta;

2. **Joso Joža Vukelić**, sin Jakova, rođen 13. srpnja 1901. u Lipama, otac petero djece: Jakova, Petra, Jele, Kate i Marije, radnik na željeznici, strijeljan 1945. ispred groblja sv. Marije Magdalene u Gospicju;

3. **Josip Joja Vukelić**, sin Ivana, rođen 3. ožujka 1913. u Lipama, otac troje djece: Ane, Ivana i Nikole, službenik u sudu u Gospicju, strijeljan 1945. ispred groblja sv. Marije Magdalene u Gospicju;

4. **Franjo Franja Vukelić** sin zvanog Lugarev, rođen oko 1905. u Lipama, otac jednog djeteta, službovaо u Sloveniji, gdje je 1945. i nestao;

5. **Ante Vukelić** sin Pere, rođen 10. lipnja 1893. u Lipama, otac kćeri Mire, do uspostave NDH služio u vojsci Kraljevine Jugoslavije, nestao u povlačenju 1945.;

6. **Marko Vukelić** sin Ante, rođen 22. siječnja 1912. u Lipama, nestao u povlačenju 1945. (proglašen umrlim 15. svibnja 1946.);

7. **Ana Nana Vukelić** rođena Frković, žena Blaža Vukelića iz Lipa, rođena 31. srpnja 1909. u Podoštri (Oštari), kućanica, ubijena 1945. u Bilajskoj ulici pri zrakoplovnom angloameričkom bombardiranju Gospicja;

8. **Vladimir Vlade Vukelić** sin Stipana, rođen 23. ožujka 1925. u Lipama, učenik, ubijen 1945. u zatvoru Stara Gradiška (upisan u maticu umrlih Gospic, umro 3. listopada 1946. u Staroj Gradiški);

Senjske žrtve (1937.)

- u Senju je 1937. ranjen **Vlade Adžija** iz Lipa u krvoprolícu nad skupinom hrvatskih djevojaka i mladića koji su u povijesti upamćeni kao *Senjske žrtve*;

- Vlasi tzv. Srbi 1938. pripremaju se za rat protiv Hrvata; zapalili su u Lipama staje **Blaža Vukelića**, **Petra Erege** i **Ike Krpan**;

- Vlasi tzv Srbi iz Lipa 1940. vrše zasjede i pri jednoj pučaju na kovača **Josu Adžiju**, koji je ranjen uspio pobjeći, a konja na kojem je jahao su ubili;

- dvojica Vlaha tzv. Srba, oženjenih Hrvaticama iz Lipa, **Mile Serdar** zvani

1926., s prebivalištem u Zagrebu. Molimo za razumijevanje, ako neki podatci za pobijene nisu potpuni. No, nažalost, točno je da su sve žrtve iz popisa, osim onih nekoliko koje su stradale iz drugih ili nepoznatih uzroka, pobili četnici i **Titovi** „antifašisti“, koji su Lipovljane zavili u crno, narušili demografsku strukturu od koje se Lipovljani, kao uostalom cijela Hrvatska, nisu oporavili, a pitanje je hoće li pod ovakvim okolnostima ikada.

Evo, popisa žrtava:

1. **Grgo Antić Vukelić** sin Ante, rođen 12. ožujka 1914. u Lipama, otac dvo-

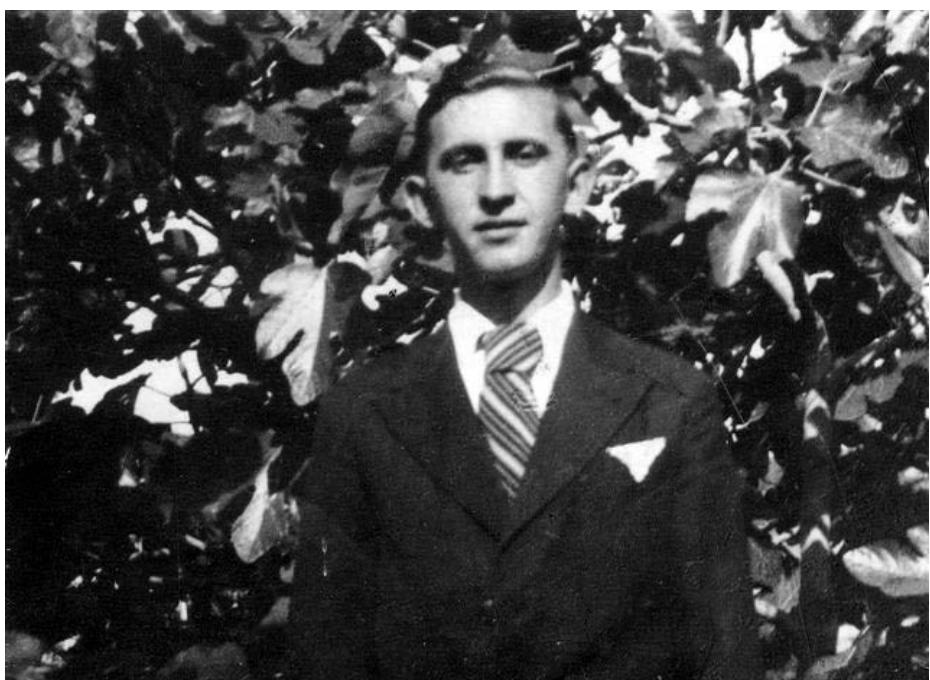
Spropod senjskih žrtava

9. **Petar Erega** sin Jandre, rođen 15. kolovoza 1896. u Lipama, otac dvoje djece: Ive i Ane, po zanimanju poštar, strijeljan 1945. ispred groblja sv. Marije Magdalene u Gospiću.
10. **Josip Erega** sin Josipa rođen 1. travnja 1903. u Lipama, otac troje djece: Petra, Roje i Marije, radnik na željeznici, strijeljan 1945. ispred groblja sv. Marije Magdalene u Gospiću;
11. **Stjepan Krpan** zvani Ćevina, sin zvanog Bogčina, rođen 21. lipnja 1892. u Lipama po zanimanju mesar, ljevičar, ubili ga 25. lipnja 1941. ustaše;
12. **Nikola Krpan** sin Mate i Luje, brat Bože. Rođen 6. prosinca 1923. u Lipama, seljak, ubijen 1945. u Divoselu;
13. **Božo Krpan** sin Mate i Luje, brat Nikole. Rođen 7. siječnja 1922. u Lipama, seljak, ubijen 1945., ostali podaci nepoznati;
14. **Jure Krpan** Katin, rođen 5. svibnja 1884. u Lipama, otac Jandre i Tome, ubili ga partizani na spavanju u krevetu 1941. pucnjem kroz prozor;
15. **Mate Matula Štimac** rođen 22. rujna 1905. u Lipama, oženjen Mandom iz Ličkog Osika, otac četvero djece: Marka, Ivana, Ante i Nikole, seljak, strijeljan 1945. ispred groblja sv. Marije Magdalene u Gospiću;
16. **Manda Štimac** rođena u Ličkom Osiku, udana za Matu Matulu Štimcu iz Lipa, majka četvero djece: Marka, Ivana, Ante i Nikole, kućanica, ubijena 1945. u gospičkom zatvoru.

Optužila je Seka Kekić da hrani ustaše. Navodno ju je u zatvoru i ubila.

17. **Nikola Ivan Krpan** sin Stjepana, a brat Ivanov, rođen 28. veljače 1923. u Lipama, neoženjen, seljak, ubili ga partizani 1945. u Bilajskoj ulici preko Doma zdravlja kod Mare Krpanke, samo zato što je na glavi nosio ustašku kapu;
  18. **Ivan Krpan** sin Stipe, a brat Nikolin, rođen 8. ožujka 1926. u Lipama, seljak, ubijen u povlačenju 1945. kod Senja;
  19. **Ivan Krpan** Maćin rođen 23. svibnja 1910. u Lipama, oženjen Katom
-
- Ante Adžija, ubijen u Divoselu
20. **Kata Krpan** rođena Šušić, rođena 9. studenog 1912. u Budaku, žena Ive Krpana, domaćica, ubio je 1945. u Jasikovcu Vlah tzv. Srbin Nikola Teslić;
  21. **Juraj Juran Krpan** sin Milin, rođen 12. travnja 1891. u Lipama, otac troje djece: Ante, Ankice i Kate, ubijen 1945.;
  22. **Ika Krpan** rođena Stilinović, rođena 7. svibnja 1888. u Kaniži, Gospic, majka četvero djece: Nikole, Ljube, Rože i Marije, kućanica, ubijena u gospičkom zatvoru 1945.;
  23. **Nikola Šutić** sin Mate, rođen 6. prosinca 1925. u Lipama, neoženjen, ubijen 1945. u povlačenju;
  24. **Marko Krpan** sin Mile, rođen 27. travnja 1908. u Lipama, otac troje djece: Ivana, Ankice i Luje, ubijen 1945. u Barletama (upisan u maticu umrlih Gospic, umro 16. svibnja 1946.). Kao što je gore spomenuto, bio je vezan žicom za Grgu Vukelića i Milana Krpana te se skončali mučeničkom smrću;
  25. **Petar Krpan** sin Martina zvanog Martilina, rođen 10. lipnja 1893, otac petero djece: Ivke, Seke, Nikole, Milana i Martina, seljak, ubijen 1945. ispred gospičkog groblja sv. Marije Magdalene (upisan u maticu umrlih Gospic 1972., redni broj 27, umro 16. svibnja 1946.);
  26. **Milan Krpan** sin Petra Krpana, rođen 24. listopada 1918., po zanimanju službenik, otac dvoje djece: Ante i Marije, ubijen 1945. u Barletama (upisan u maticu umrlih Gospic, umro 15. svibnja 1946.). Bio je vezan žicom za Grgu Vukelića i Marka Krpana, skončali mučeničkom smrću.
  27. **Martin Krpan** sin Petra, rođen 4. siječnja 1927. u Lipama, ubijen 1945. Ostali podaci nepoznati;
  28. **Ante Krpan** sin Jurin, rođen 11. lipnja 1927. đak, ubili ga 1943. Taličani. Iz vlaka pucali su u njega dok je čuvao blago.
  29. **Josip Adžija** sin Luke, brat Ante i Petra, rođen oko 1922. u Lipama, student, ubili ga partizani 1945. Ostali podaci nepoznati.
  30. **Ante Adžija** sin Luke, brat Josipa i Petra, rođen 31. ožujka 1925. u Lipama, student ubijen 1945. Ostali podaci nepoznati.

31. **Petar Adžija** sin Luke, brat Josipa i Ante, rođen 20. srpnja 1926. u Lipama, hrvatski vojnik, ubijen 1945. Ostali podaci nepoznati.
32. **Josip Adžija** sin Petra, a brat Lukin, rođen 6. travnja 1898. u Lipama, kovač, oženjen, bez djece, ubijen 1945. u povlačenju kod Senja. Vlasi tzv. Srbi iz Lipa ranili su ga 1940. pucnjavom iz vatrenog oružja, a konja na kojem je jahao ubili.
33. **Ivan Adžija** sin Aničin rođen 6. travnja 1924. u Lipama, neoženjen, ubijen u povlačenju 1945.;
34. **Nikola Adžija**, sin Grge, brat Jakova, rođen 18. studenog 1910. u Lipama, oženjen, bez djece, trgovac, ubijen 1945.;
35. **Jakov Adžija** sin Grge, brat Nikolin, oženjen Mandom iz Barleta, rođen 24. srpnja 1901, otac troje djece: Luke, Ante i Mare, željezničar, ubijen 1945.;
36. **Manda Adžija** rođena Krmpotić (?) u Barletama oko 1905, kućanica, majka jednog djeteta, ubio je 1945. u šumi Jasikovac Vlah tzv. Srbin Nikola Teslić;
37. **Nikola Adžija** sin Jakova, rođen 2. studenog 1898. u Lipama, oženjen, otac troje djece: Fridriha, Ivana i Marije, po zanimanju kolar, strijeljan 1945. ispred gospičkog groblja sv. Marije Magdalene. Upisan u maticu umrlih Gospic, umro 10. srpnja 1945.
38. **Jakov Adžija**, sin Jakova, rođen 23. ožujka 1902. u Lipama, otac šestero djece: Jakova, Marka, Milana, Ruže, Marije i Anke, ubijen 1943. u Lipama pod nepoznatim okolnostima. Upisan u maticu umrlih Gospic, umro 9. veljače 1942.
39. **Anton Ante Adžija** sin Ivana i Kate, brat Pave, rođen 28. svibnja 1914. u Lipama, oženjen, otac jednog djeteta, po zanimanju stolar, ubijen 1943. u Divoselu. Upisan u maticu umrlih Gospic, umro 24. travnja 1942. u Divoselu, upisan pod brojem 11/52.
40. **Pavao Pave Adžija** sin Katin, brat Ante, rođen 5. siječnja 1918. ubijen 1945. Ostali podaci nepoznati.
41. **Božo Adamović**, rođen u Ličkom Osiku, priženjen u Lipe za Maricu Krpan, rođen oko 1900., otac četvero djece: Ivana, Elizabete, Anke i Marice, po zanimanju željezničar,

U Divoselu je ubijen i Antin brat, Pave Braco Adžija

- ubijen 1945. Upisan u maticu umrlih Gospic, 4. svibnja 1947.
42. **Prakić Jerbić**, blagajnik na željezničkom kolodvoru, otac kćeri Jelene, ubijen 1945. u Lipama na njivama, gdje je i pokopan. Jednu vlašku djevojčici kao siroče primio je u kuću i spasio od pogibije. Ostali podaci nepoznati.
  43. **Jelena Jerbić**, kćer Prakića Jerbića, blagajnika na željezničkom kolodvoru, rođena oko 1933. Kao dvanaestogodišnju djevojčicu ubio je u šumi Jasikovac 1945. Mima Radmanović iz Ostrvice.
  44. **Ive Adžija** Jurin, 31 godina, stolar, hrvatski vojnik. Ubili ga partizani u Drežnici 1945.;
  45. **Joso Adžija** Jakovljev, 48 godina, kovač. Ubili ga partizani kod Senja 1945.;
  46. **Kata Adžija**, 35 godina, kućanica. Zaklali je partizani u šumi Imovina kod Gospicā 1945.
  47. **Jure Krpan** Markov, (Mela), 54 godine, zemljoradnik. Ubili ga partizani u Lipama 1942. godine.

(Napomena: Podatci se prikupljeni osobnim istraživanjem, preuzeti iz Matice umrlih Gospic, a u odnosu na nekoliko osoba i iz Gospičkoga spomen-zbornika autora Ranka Šimića. Iz tehničkih razloga, unatoč autorovoj želji, ovdje nije moguće različitim tipom slova istaknuti podrijetlo pojedinog podatka.)

BOJE

Zašto su boje ishlapiše iz svake grančice i lista kada su naša gledanja ostala čvrsta i ista.

Sunce je maglu rastrgalo
i sve boje su kao i prije

- - -
Čovjek ne ide bez smjera,
drže ga – Nada i Vjera.

Višnja SEVER

ONAKO S NOGU

I.

Onako s nogu pitam sebe
i sve oko sebe:
Što se krije u noći
koja nema zoru
ni svitanje
(je li to uopće noć
il' je samo puko trajanje)
nije u njenoj moći spoznaja
zašto je mrak
samo mrak,
mrak
i opet mrak...
pa onda bljesak:
gdje se skrila nuda
da će ipak svjetlo
odnekuda doći...

Andrija VUČEMIL

OBITELJ NIKOLE HOLJEVCA NA RAZMEĐU BRINJA I GRAČANA

U međuratnom razdoblju, a osobito nakon Drugoga svjetskog rata, okolicu Zagreba zahvatio je snažan val doseljenika iz svih krajeva Hrvatske. On je bio potaknut ekonomskim, socijalnim, ali i političkim čimbenicima. Sjeverna okolica Zagreba, područje Zagrebačkog Prigorja koje se prostire na južnim obroncima Medvednice sa selima Gračani, Šestine, Markuševac i Remete, pružala je idealno mjesto za naseljavanje novoga stanovništva slabijega imovinskog stanja.

Iako su doseljenici pristizali iz raznih krajeva Hrvatske, svojom su se brojnošću isticali Zagorci i Ličani. Migracije s područja Hrvatskog Zagorja nisu bile nikakva novost; one su na područje Zagrebačkog Prigorja bile stalne, još od srednjovjekovnog razdoblja. O tome svjedoče prezimena prigorskih starosjeditelja koja su jednim dijelom zagorskog podrijetla. Starosjedilačko stanovništvo koristilo se kajkavskim narječje, baš kao i zagorski doseljenici, a običaji i mentalitet bili su iz istoga kajkavskog kulturološkog kruga. Zagorci su se uglavnom zapošljavali kao najamna radna snaga i služe u imućnijim prigorskim obiteljima. Radili su prije svega na obradi njiva i vinograda te na poslovima sa stokom, što su bile osnove gospodarstva domicilnog življa. Iako je bila rijetkost da se kao nadničarke zaposle i mlade djevojke, osobito s područja Bištare. Protokom vremena dolazilo je do sklapanja brakova između doseljenika i starosjeditelja te su se pridošlice u potpunosti asimilirale i uklopile u novi zavičaj.

I dok su migracije iz Hrvatskog Zagorja na područje Zagrebačkog Prigorja bile sasvim uobičajena pojava kroz povijest, Ličani su bili novost u selima sjeverno od Zagreba. Njihovo doseljavanje bilo je kao i kod Zagoraca vezano uz ekonomske, ali većim dijelom i uz političke prilike. Proganjani u vremenu monarhističke, a kasnije i komunističke Jugoslavije, tražili su svoju priliku za novi početak u Zagrebu i okolici. Sela Zagrebačkog Prigorja bila su im osobito privlačna za naseljavanje. Prije

Piše:

Domagoj NOVOSEL, prof.

svega zbog jeftinog smještaja koji u užem gradskom području nisu mogli pronaći. No ne treba zanemariti ni ruralni izgled tih sela koja su Ličanima svakako više odgovarala od gradske vreve i načina života na koji nisu navikli u rodnoj Lici. Tijekom vremena Ličani su se sve više integrirali u novu sredinu, prihvatajući obrasce ponasanja domicilnog stanovištva, a mlađi su naraštaji vremenom prihvaćali govor i nošnju Zagrebačkog Prigorja, potvrđujući svoj status bračnim vezama sa starosjediteljima i uključivanjem u društvene procese novog zavičaja.

Ovaj se rad temelji na razgovorima vođenima s **Branimirom Holjevcem**, posljednjim živućim sinom **Nikole Holjevca**, čija je obitelj iz rodnog Brinja svoj novi dom pronašla u Gračanima tijekom

Nikola Holjevac u proljeće 1945. u gardži Splendid u zagrebačkoj Zvonimirovoj ulici

Drugoga svjetskog rata i porača. U svojim sjećanjima, uz pomoć obiteljskih priča, dokumenata i zapisa, Branimir Holjevac rekonstruira povijest vlastite obitelji u posljednjih sto godina.

*

Domagoj Novosel: Gospodine Holjevac, možete li nam za početak reći nešto o vašim predcima, rodu Holjevac na području Brinja?

Branimir Holjevac: Kuća moje obitelji nalazila se u brinjskom kraju, stara adresa glasila je Perković sela 248/3, dok je danas to Kapelska cesta br. 2. Bila je to velika zadružna kuća. Zadruga je postojala sve do 1962. godine, kada se razdijelila, tj. ostala u vlasništvu mojeg strica Tome, djedova drugog sina koji je do smrti živio sa sinom **Markom** na djedovini. Moj djed **Tomo Holjevac** rođen je 7. travnja 1864. godine. *Spitzname*, nadimak mu je bio „Princ Vidak“, no ne znam iz kojih su ga razloga tako zvali. Moja baka zvala se **Lucija Perković**, rođenjem iz sela Blažana.

Imali su osmero djece. Najstariji je bio **Juraj** zvan Juka. Rođen je 6. rujna 1884. godine. Bio je solunski borac, a iz Prvoga svjetskog rata donio je kući pušku koju smo zvali „solunka“. Moj otac Nikola tu je pušku sakrio u šajer, tako smo rekli za otvoreno skladište. Sakrio je pušku u gredu na tom šajeru. Ta je puška kasnije poslužila mom ocu da organizira razoružanje oružničke („žandarske“) stanice Brinje u travnju 1941., a uza nj su bili njegovi suborci **Sertić, Mešić i Rumenović**. Stric Juka umro je u Ljubljani 20. svibnja 1921. godine. Nakon Juke rodila se 16. svibnja 1896. godine **Marica**. Udalila se u selo Vukoviće prema Gorskom Kotaru. Umrla je 15. kolovoza 1963. godine. Dne 31. ožujka 1898. godine rodila se je **Barbara**, zvali smo ju Barica. Udalila se za stanovitog **Majačića** kojemu ne znam ime. Godine 1923. oni su otišli u Belgiju. U Bruxellesu su otvorili restoran u kojem su se sakupljali hrvatski radnici. Tamo je djelo-

vao Hrvatski radnički savez. Imali su dvoje djece, **Zlatu i Zdravka**. Zdravko je bio policijski inspektor u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske i nestao je 1945. godine. Barica je umrla 25. kolovoza 1963.

Stric **Tomo** rođen je 8. veljače 1900. godine. Cijeli je život proveo u Brinju sa djedovim bratom **Ivanom**. Njegovi se potomci i danas u Brinju zovu Tomini. Djed Tomo je radio s volovima, išao je ponedjeljkom na sajam u Brinje i preprodavao blago, a zimi je prodavao sijeno. Stric Tomo oženio se **Mandicom Krznarić**, a njen brat Ivan bio je predsjednik Hrvatske seljačke stranke za Kanadu i Ameriku (SAD). Oni su imali sedmero djece. Sina **Milana, Josipa, Marka, Frana, Ivicu, Vladimira**, te kćer **Anu**. Milan je bio hrvatski vojnik te su ga pri obrani Karlobaga 1943. ubili partizani. Josip je završio fakultet te postao profesor tjelesne kulture. Bio je svestran športaš, skijaš i rukometni trener. Preminuo je 5. kolovoza 2006. godine. Marko je za vrijeme Drugoga svjetskog rata bio u vojnoj školi u Karlovcu, potom se pred partizanima povlačio prema zapadu zajedno s bratićem **Jurom**. Od Dravograda se vratio natrag u Liku. Obolio je od tifusa, a kasnije oko 1967. ili 1968. godine otišao u Njemačku. Umro je 2002. godine. Ivica Holjevac bio je sudionik Domovinskog rata, umro je 1995. godine. Frana je također pokojni, a jedini danas živući je Vladimir koji također živi u Zagrebu. Jedina Tomina kćer, Ana, udala se za **Josu Popovića**. Radila je sa djecom na Goljaku u Zagrebu. Umrla je u Zagrebu i pokopana je u Šestinama. Stric Tomo preminuo je 7. siječnja 1964. godine.

Nakon Tome rođio se 14. lipnja 1902. godine **Joso**. On je 1927. otišao u Kanadu i javlja se obitelji do 1949. godine. Slao je doma pisma i novac. Od tada se on više nikome nije javlja, ali je obitelj tražila njega. Ja sam kasnije otišao u Kanadu i tražio informacije o njemu, a istodobno su Kanađani po Jugoslaviji tražili njegovu rodbinu. U Kanadi sam saznao da je bio član Komunističke partije Kanade. Pronašao sam njegov grob u St. Catharinesu – Niagara Falls. Na nadgrobnome spomeniku stoji natpis; „Ovdje počiva Jo Holjevac“. Umro je 6. lipnja 1963. godine. Potom se rođio moj otac **Nikola**, o kojem će kasnije reći nešto više. Dne 14. veljače 1907. godine rodila se je **Manda**, koja je na žalost umrla još kao dijete 1.

listopada 1915. godine. Najmlađe dijete mojeg djeda bio je **Stipa** koji je rođen 18. veljače 1909. godine. Vrlo brzo otišao je živjeti u Zagreb, a oženio je **Manciku** rođenu **Gallain**. S njom je imao kćer **Elicu** koja danas živi u Sisku. Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske bio je redarstveni inspektor, a nestao je u svibnju 1945. godine. Službeno je proglašen mrtvim 15. svibnja 1946. godine. Nikada nismo

je, kao što sam već rekao, u Bruxellesu vodila restoran.

Čini mi se da je restoran bio samo paravan za okupljanje hrvatskih emigranata koji su ovdje bili organizirani u Hrvatski (radnički) savez. Moj je otac u Belgiji boravio do 1933. godine i već je očito ovdje došao u doticaj s ustaškom ideologijom, jer je u lipnju 1933. otišao na

Lipare. Na Liparima je bio član 1. satnije pod zapovjedništvom **Ive Herenčića**. Imao je čin rojnika i zapovijedao 1. rojem 2. voda. Bio je smješten u sobu broj 2. Sve sam ove podatke pronašao u knjizi *Bogdana Krizmana*, a kasnije su ih potvrđili neki očevi suborci. Na Liparima se bavio i svojim osnovnim zanimanjem. Bio je brijač, a odlično je i klesao te popravljao cipele. Znao je svešta raditi, bio je svestran.

Iz tog doba ponovno postoje kontradiktorni podaci o mojoj ocu. Naime u njegovoj radnoj knjižici piše da je od 1929. do 1935. godine u Belgiji, iako je on neosporno već od sredine 1933. na Liparima. Prepostavljam da je on uvijek pokušavao što više prikriti trag, jer mu je policija uvijek bila za petama. U rano ljetu 1939. godine iskoristio je amnestiju i vratio se u Hrvatsku, odnosno tadašnju Jugoslaviju. Unatoč amnestiji bio je uličen i zatvoren u zatvoru u Modrušu. Nakon izlaska iz zatvora, radi na stvaranju ustaške organizacije u Brinju i okolini. Prema očevoj radnoj knjižici, 1940. godinu proveo je i na radu u Sloveniji. Zapisano je da je od 15. ožujka do 26. lipnja radio na izgradnji pruge kod poslodavca ing. Dukića u Gorenjoj vasi. Također piše da je od 8. studenog 1940. godine do 21. ožujka 1941. godine radio na pruzi Črnomelj – Vrbovsko.

No moj su otac i majka već 1940. godine došli u Zagreb kod strica Stipe koji je živio u Karasovoj ulici kbr. 3. Otac je proglašenje Nezavisne Države Hrvatske dočekao u Brinju, gdje je sa starom puškom *solunkom* koju je davno spremio u šajer razoružao lokalne žandare. Po kazivanju moje majke Marije, žandari su se svi predali i puška *solunka* Mikina brata Juke nije zapucala. Eto, to su aktivnosti moga oca do proljeća 1941. godine.

DN: A u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske? Kako su se one odražavale na svakodnevni život Vaše obitelji?

Juraj Holjevac (1929.-1988.)

doznavali što se s njime zaista dogodilo. Eto to su moja saznanja o mojoj djedu, baki i stričevima i tetama po očevoj strani.

DH: Već ste naznačili da će te o svojem ocu Nikoli Holjevcu nešto više reći kasnije. Kakva su vaša saznanja o njemu i njegovoj djelatnosti do 1941. godine?

BH: Moj je otac Nikola rođen kao šesto dijete u obitelji. Rođen je 26. travnja 1904. godine. Spitzname mu je bio Mika, a kršten je u Brinju kao Mikula. Mladost je proveo u Brinju. Ovdje je 1916. godine završio osnovno obrazovanje. Od 1925. godine služio je vojsku, a otpušten je 30. rujna 1926. godine. Tako stoji na žigu u njegovoj vojnoj knjižici, iako se 21. rujna 1926. godine vjenčao s mojom majkom, **Marijom Pavlović**. Ona je rođena 25. rujna 1905. godine u Jelvicama – Krpanima. Ukrzo nakon vjenčanja otišao je na rad u Belgiju, kod sestre **Barice Majačić** koja

BH: Nakon što je naša obitelj kraće vrijeme živjela kod strica Stipe, 1941. godine otac je iznajmio stan u Babonićevoj ulici, kbr. 10. Stanodavci su bili obitelj **Kuntić** iz Čučerja. Bili su bogati veleposjednici. Tu sam se i ja rodio 1941. godine. Susjedi su nam bili obitelj **Nikolac** iz Metkovića. Oni su živjeli u prizemlju kuće. Gospodin Nikolac bio je ustaški redarstvenik, ubijen je 1945. godine. Na međukatu je živio jedan komunist, ali otac ga je tolerirao govoreći: „*Mi imamo državu, pa što nam takvi mogu.*“ Otac je za vrijeme rata nosio čin ustaškog satnika, no ja ne znam kad je točno dobio taj čin. Brat Juraj uvijek se ljutio što otac nije napredovao do nekih viših činova, pa je nakon rata govorio za oca: „*Došao kao satnik, otišao kao satnik.*“ Po tome pretpostavljam da je otac već na Liparima stekao čin satnika, iako za to nemam nikakve potvrde. Stariji brat **Zvonimir** za vrijeme rata školovao se za civilnog zrakoplovca, dok je mlađi brat **Juraj** pohađao vojnu školu u Karlovcu. Otac je bio ravnatelj voznog parka pogлавnika **Ante Pavelića**. Sjedište mu se nalazilo u garaži Splendid u Zvonomirovoj ulici. Često je posjećivao poglavnika u njegovoj rezidenciji - Vili Rebar iznad Gračana podno Medvednice.

DN: Koliko će ti posjeti Vašeg oca **Anti Paveliću** u Gračanima biti presudni da se obitelj Holjevac kasnije preseli u Gračane?

BH: To će biti vrlo važno, jer je otac ovđe stekao mnoga poznanstva i stekao povjerenje Gračanaca. Osim toga, u Gračanima su već i ranije živjele neke ličke obitelji, poput Perkovića i Tonkovića, što je ipak olakšalo naš dolazak. Zapravo jedni smo druge vukli gore.

DN: Kako je Vaša uža obitelj doživjela 1945. godinu i slom Nezavisne Države Hrvatske?

BH: Već krajem rata živjelo se sve teže. Moja majka znala pitati oca, zašto ne iskoristi svoj časnički položaj i ne doneše kući ulja, brašna i drugih osnovnih životnih namirnica kojih je nedostajalo. No otac joj je odgovarao: „*Marija, ma kakva bi to država bila kad bi svi krali?*“ Bio je pošten i nikad nije koristio svoj položaj niti se gurao, zbog toga vjerojatno nije ni napredovao dalje od čina satnika. Zbog nedostatka soli moja majka je majka s još par žena 1944. godine otišla na otok Pag po sol, a taj ju je pothvat skoro stajao života,

Obitelj Holjevac 1956. ispred svoje kuće u Gračanima

jer su je partizani ranili u Rapainom klanцу. Bila je pogodjena puščanim metkom. Srećom bila je riječ o lakšoj rani. Godine 1944. doživjeli smo i obiteljsku tragediju, jer je preminuo naš najmlađi brat, **Ante**. Rođen je 1943. godine, a umro je od suženja vratarnika.

političkog emigranta, kao i mnoge očeve ratne prijatelje.

DN: Možete li reći nešto o svojoj starijoj braći Zvonimиру i Jurju, i njihovim životnim putevima, osobito u ratnim i poratnim godinama.

BH: Zvonimir je rođen u Brinju 1927. godine. Kao što sam već rekao, za vrijeme rata bio je polaznik škole za civilne zrakoplovce na uzletištu Borongaj. U svibnju se povlačio prema austrijskoj granici, te se kod Dravograda susreo s bratom Jurjom, koji se je također pokušao predati zapadnim saveznicima. Prošao je Križni put sve do Kikinde, prije toga preživjevši strijeljanje u Našicama. Uspio se spasiti i vratiti kući 1946. godine. No ubrzo je završio na robiji, jer je zajedno s **Magdicom** i **Mirkom Banekom** iz Gračana objesio hrvatsku zastavu s povijesnim grbom, bez zvijezde petokrake. Uz sve su još stavili natpis; *Pazi mina*. Napravili su to na predjelu Peščenka u Gračanima. Tri je godine izdržavao kaznu u Staroj Gradiški, zajedno s još jednim Gračancem, **Mirkom Kosom**, kod kojeg su pronađene skrivene bombe.

Juraj ili kako smo ga svi zvali, Juka, rođen je 1929. godine u Brinju. S majkom je došao 1940. godine u Zagreb, a prije toga je završio malu maturu u Brinju. Školovalo se u vojnoj školi u Karlovcu do 1945. godine, zajedno s bratićem **Markom**, sinom strica Tome Holjevca. Kako su se

Branimir Holjevac s ličkom kapom

partizani približavali Karlovcu, oni su se počeli pješke povlačiti prema Zagrebu. Naoružali su se u Rudolfovou vojarni u Ilici i krenuli prema granici. U Celju je Jura na kratko vidoio oca Nikolu, a onda prešao Dravu na konju. Tu je nastao neki metež, bratić Marko se je izgubio, a Jura je pao natrag u Dravu i isplivao u Dravogradu. Tu je susreo i brata Zvonimira. Pronašao je neka kola sa sijenom i na njima krenuo natrag u Hrvatsku. Želio je otići u Liku. Kod Zidanog Mosta partizani su mu uzeli kola. Nastavio je pješke prema Zaprešiću. Hodao je uglavnom noću. U Zaprešiću su ga uhvatili partizani i zatvorili u logor u Samoboru. Uspio je pobjeći, dokopati se rijeke Save i nekako doplutati do Savskog mosta u Zagrebu. Oko sebe je u vodi skupljao razno drveće i trupla poginulih da ne bi bio otkriven. Potom se iskrao ispod mosta i došao do našeg stana u Babonićevu ulici, gdje smo ga majka i ja jedva prepoznali nakon svega što je prošao.

DN: Vi ste za to vrijeme bili s majkom?

BH: Da, ja sam bio s majkom u Babonićevu ulici, no ubrzo smo kao „ustaška“ obitelj morali iseliti iz stana. Bili smo prognani u naš rodni kraj, u Brinje. Majka je ondje morala prisiljeno raditi. Od 7 sati ujutro do 14 – 15 sati popodne čistila je ceste po Brinju, zajedno s desetak drugih žena. Iz tog mi je vremena ostalo u sjećanju ljetu 1946. godine, kad su komunističke vlasti uhvatile poznatoga hrvatskog

križara **Matu Ižaka**. Vidio sam ga ranjenog, zajedno s još trojicom, četvoricom živih hrvatskih vojnika koji su hodali između zaprežnih kola u kojima su ležala mrtva tijela Hrvata, navodno križara stradalih na Kapeli. Komunisti su ih strijeljali pod zidom pravoslavne crkve u Brinju. U Brinju smo ostali do 1947. godine, kad su majci dopustili povratak u Zagreb. U tom sam vremenu u Brinju dobio i buhe.

DN: Gdje ste stanovali nakon povratka u Zagreb?

BH: Prvo kod tečeka Josipa Rodmana u Draškovićevoj ulici. Tu sam krenuo u prvi razred osnovne škole. No, u gradu je bilo teško preživjeti, pa smo odlučili otići na selo. Gračani su bili logičan izbor, jer su blizu grada, ovdje su već živjele neke ličke obitelji, a i Gračanci su poznivali mog oca. U Gračane smo došli 1948. godine. Iznajmili smo kuću od **Valenta Kranjca** na Dolju. Moj je otac bio dobar s obitelji Kranjec, osobito s Petrom Kranjem, krganarom.

DN: Kako ste se snašli u Gračanima, od čega ste živjeli?

BH: Na početku je bilo teško, majka je išla tražiti pomoć od **Većeslava Holjevca**. Ne znam jesmo li rod, ali ona je mislila da će nam barem prezime pomoći. No, budući da je moj otac bio ustaški satnik, nitko nam nije htio pomoći. Preživljavali smo od majčinog *filjarenja*. Otišla bi u Vrbovec s nekim cipelama, čizmama, kor-

bačima i duhanom, te bi stvari tamo mijenjala za jaja, putar i brašno koja bi onda prodavala u Zagrebu. Bio je to sitan novac i nismo uvijek mogli do njega. Često je znala reći: „*Danas nemamo, ali sutra će biti*.“ Ja sam išao s njom u Vrbovec. Putovali smo vlakom, a ja bih klečao cijelim putem kako bih izgledao što manji. Zbog toga nismo morali platiti kartu za mene, pa smo i na taj način uštedjeli. Sve je to bilo neizvjesno, jer nismo znali je li otac živ ili nije, gdje je...ništa nismo znali.

DN: Gračani su i danas predgrade Zagreba, a tada su bili pravo selo. Jeste li se i vi poput starosjedilaca bavili uzgojem stoke i poljoprivredom?

BH: Kad smo bili podstanari kod Kranjca, hrаниli smo uvijek dvije ili tri svinje. Kad smo izgradili svoju kuću, napravili smo i kotec (svinjac) te uzgajali svinje do 1960. godine. Također smo iz šume koja je povrh kuće vukli drva za ogrjev.

DN: Malo prije ste napomenuli da dugo vremena niste znali ništa o sudbinu svog oca. Kada ste doznali za nj?

BH: Otac se prvi puta javio 1951. godine razglednicom iz Buenos Airesa. Bilo je to veliko olakšanje za cijelu obitelj, jer smo znali da je živ i zdrav. Otvorio je brijačnicu u Argentini i bavio se svojim starim zanatom. Često nam je slao pakete kave, maslinova ulja i ostalih namirnica, što nam je dobro došlo u velikoj neimati. Od tog vremena stalno nam se javljao i slao pisma. Na pismima je stajala i njezina kućna adresa: Monte Flores 2049, Buenos Aires.

DN: O čemu je pisao u pismima?

BH: Bile su to poruke koje su uvijek govorile o Hrvatskoj, obitelji i Bogu. Često je pisao da čuvamo majku, molimo Boga, vjerujemo u Hrvatsku i slično.

DN: Jeste li zbog sadržaja pisama imali ikad problema s policijom?

BH: Ne, zanimljivo, baš nikad. Iako su me svi na to upozoravali, nikad se ništa nije dogodilo.

DN: Jeste li imali kakvih saznanja o očevoj političkoj djelatnosti u emigraciji?

BH: Godine 1968. bio sam u Kanadi, u Torontu. Tam se održavala konvencija Hrvatske seljačke stranke. Tom sam prilikom sreto nekadašnjeg ministra hrvatske vlade **Vjekoslava Vrančića** i ostale ratne prijatelje moga oca, te ga upitao, iako ga

nisam poznavao, znade li nešto o Nikoli Holjevcu. Rekao je da ga poznaje i da je ostao vjeran Anti Paveliću i **Stjepanu Heferu** te je surađivao s njima u Hrvatskom oslobodilačkom pokretu, kao nastavku Ustaškog pokreta.

DN: Je li Vaš otac razmišljao o povratku Hrvatsku?

BH: Je, čak sam ja to pokušao i organizirati krajem šezdesetih godina, no postojali su mnogobrojni problemi. Pokušali smo se za početak naći s njim u inozemstvu, no ni to nam nije pošlo za rukom. U to vrijeme, točnije 1968. godine, otac je narušena zdravlja, bolovao je od psorijaze i njegovo je zdravlje bilo sve lošije.

DN: Vaš je otac život završio u Argentinii?

BH: Da, na žalost, umro je 21. ožujka 1971. godine. Pokopan je na groblju Municipalidad de Vicente Lopez. Sve troškove sprovoda platili su njegovi prijatelji **Drago Vlahović** iz Senja, **Mirko i Paula Škrinjarić**, **Ramos Mejia** i emigrant iz Gračana **Stanko Banić**.

DN: Što se za to vrijeme, pedesetih godina dvadesetoga stoljeća i kasnije, događalo s Vašom braćom?

BH: Stariji brat, Zvonko, nakon što je odslužio tri godine kazne zbog nacionalizma u Staroj Gradiški, otpušten je i služio je vojsku u Kikindi. Nakon toga vratio se u Gračane. Majka je 1954. godine prodala svoju jedinu veliku vrijednost, Singer šivači stroj, i za te novce kupila zemljište od **Ivke Sekule** u ulici Nadvine u Gračanima. Zvonko je iste godine s bratom Jukom u Kerestincu kupio drvenu baraku i doveo je u Gračane. S nje smo skidali drvenu građu i počeli graditi kuću, ovdje gdje i danas živimo. Zvonko se oženio 1955. godine s domaćom djevojkom, **Nadom Kosec**, te s njom imao dvije kćeri, **Nevenku i Jasminku**. Zaposlio se u ciglani „Prigorka“ u Sesvetama. Često je završavao na policiji zbog konflikta s policijom kojoj nije mogao oprostiti što su mu krijeo presudili. Policia ga je teretila da je u kontaktu s ocem, da je pomagao Križare i slično, a u početku nije ni znao da je otac još na životu. Umro je 1983. godine od gangrene.

Juraj je, s druge strane, imao sasvim različit put. Iako je bio mlađi od Zvonimira, on je bio glava obitelji i donosio ključne odluke u kući. Bio je omiljen u društvu,

Branimir Holjevac s dijelom potomstva

pričljiv, društven, mogao je popiti, pojesti, a fizički je bio jak. Iako je bio iz „ustaške“ obitelji i prošao Križni put, završio je u Komunističkoj partiji. Nakon što se je vratio s Križnog puta, nestao je iz Zagreba i vratio se u Gračane tek 1949. godine. Dobio je niz udarničkih značaka, jer je radio na pruzi Brčko – Banovići i Šamac - Sarajevo. Potom je otisao u Beograd i upisao tečaj za finansijskog inspektora. U to se vrijeme učlanio u Partiju. Vratio se u Zagreb i postao finansijski inspektor u općini Medveščak, kojoj su tada pripadali i Gračani. Oženio se kao i Zvonko s domaćom djevojkom, **Nadom Banić**, 1952. godine. Dvije godine kasnije rodio im se sin Nikola. Upisao je studij ekonomije i završio ga. Radio je u Narodnoj banci kao direktor ekonomsko-tehničke direkcije, a potom bio savjetnik **Mati Čopu** u „Industrogradnji“. Kraće je vrijeme radio i u poznatom gigantu „Sljeme“. Zbog posla je često putovao u Beograd gdje također bio poznat i cijenjen. Umro je 1988. godine u Zagrebu od raka gušterice.

DN: Kakva je bila situacija kod kuće, budući da Vam je otac bio politički emigrant, bivši ustaški časnik, drugi brat također je robijao zbog političkih razloga, a treći je brat bio u Partiji, obnašao značajne dužnosti, iako je i sam prošao Križni put. Je li bilo teško pomiriti sve to?

BH: Pa je, čitava je ta situacija bila pomalo čudna, ali mi nismo imali nekog izbora. Nismo Juri zamjerali što je u Partiji,

on je ipak puno toga napravio za nas. Na određeni se način žrtvovao. Iako je bio u Partiji, bio je sretan kad sam ja pješice hodaočastio na Mariju Bistrigu ili kada je moj sin **Krešimir** nosio križ u procesiji. Bio je jako ponosan na to. Govorio je: „Vi radite svoje, a ja radim što moram.“

DN: Koliko je pozicija brata Jurja pomogla Zvonimиру kad je bio zatvaren na policiji? Je li on intervenirao za nj?

BH: Pa, sigurno da je to Zvonku pomašalo, ne znam koliko, ali sigurno je Jura pomogao da ga izvuče iz zatvora, a naročito kada smo ga morali vaditi vikendom iz pritvora u Đordićevoj ulici nakon nesporazuma s policijom.

DN: U kojoj ste poziciji bili Vi kao najmladi brat? Kakav je bio odnos starije braće prema Vama?

BH: Nije me se baš puno pitalo, često bi me poslali van iz kuće ako bi pričali o politici. Rekli bi: „Mali, to nisi čuo, ajde van.“

DN: Kakav je bio Vaš životni put nakon što ste krajem pedesetih godina postali punoljetni?

BH: Upisao sam Višu ekonomsku školu u Varaždinu. Od 1959. godine radio sam u Narodnoj banci u Zagrebu. Među prvima sam radio na IBM uređajima. Volio sam šport, igrao nogomet i hokej, družio se s mnogim poznatim športašima onoga doba u Zagrebu. 1964. godine sam se oženio **Brankom Milanović**, koja je po majci

također Gračanka. Znači, svi smo se Holjevcima bračnim vezama povezali sa starosjedilačkim stanovništvom. 1967. godine otišao sam u Kanadu kao programer, a godinu dana kasnije u njemački Stuttgart kod IBM. Živio sam i radio u mnogim njemačkim gradovima, Stuttgatu, Mannheimu i Frankfurtu. Godine 1984. vratio sam se u Hrvatsku, a onda opet otišao u Njemačku 1988. godine. Do 2003. godine radio sam u Münchenu u banci, a 2006. godine otišao u mirovinu. Godine 1965. rodila mi se kći Nives, a 1971. godine sin Krešimir.

DN: Kakav je bio Vaš odnos sa starosjediocima u Gračanima? Jeste li se brzo prilagodili načinu života u Zagrebačkom Prigorju?

BH: Pa, sva trojica smo oženili domaće djevojke. Već je to neki pokazatelj da smo se brzo assimilirali. S domaćim smo ljudima bili u dobrom odnosima, osobito s obitelji Kranjec. Nismo imali hladnjak, pa nam je bunar obitelji Kranjec predstavljao „frižider“. U njega bi majka spustila hrani. To je bilo negdje do 1954. godine. Potom su odnosi s obitelji Kranjec zahladili. Država im je nacionalizirala zemljište u Gračanima. Na njihovo je zemljište izgrađena trgovina i škola. Marko Kranjec se zbog toga naljutio na brata Juru, jer je mislio da se on nije dovoljno zauzeo za njih i spriječio da im država ne uzme zemlju. Od tog su vremena odnosi između naših obitelji zahladili, ali ne mogu reći da i dalje nismo bili dobri.

DN: Koliko su se u Prigorju običaji razlikovali u odnosu na Liku? Jeste li prihvatali nošnju, običaje i govor Zagrebačkog Prigorja?

BH: Sami običaji nisu se znatno razlikovali, bili su dosta slični. Išli smo pješice u crkvu u Remetama, držali do običaja. Moj brat Zvonko vjenčao se u prigorskoj nošnji, što je bio gračanski običaj. I po tome se može vidjeti da smo brzo prihvatali ovdašnje navade. Jura je pak bio omiljen u Gračanima zbog svoje društvenosti i vesele naravi, što se je u Gračanima jako cijenilo. Bio je toliko omiljen, da je čak od 1964. do 1965. godine bio predsjednik *Hrvatskoga seljačkog pjevačkog društva Podgorac* u Gračanima. Znači, u potpunosti je prihvatio običaje, u suprotnom ne bi postao predsjednik društva kojem su u pravilu na čelu uvijek stajali domaći ljudi. U sva-

kodnevnom govoru pričali smo kajkavskim dijalektom, jer su svi u našoj okolini tako pričali. Poznati gračanski stolar **Rudolf Banek** jednom mi je prilikom rekao: „*Mali, pa ti pripovedaš po domaći bolše nek ovi naši dečki.*“ Jedino smo u razgovoru s majkom koristili lički govor. Majka je držala do toga. Općenito su Ličani u Gračanima i Prigorju brzo napuštali svoje običaje i govor te prihvaćali prigorske navade. Jedino su moja majka i **Ankica Tonković** sačuvali govor i običaje Like, bijac i kape. Ostali su se toga brzo odrekli.

DN: Osim obitelji Holjevac, koje su druge obitelji s područja Like naselile Gračane u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća?

BH: Bilo ih je dosta, Perkovići koji su se naselili već nakon Prvoga svjetskog rata i oženili domaće djevojke, Borići iz Križpolja, Šerići iz Brinja, Brajkovići iz Kompolja, Komadine su došle nakon Drugoga svjetskog rata, baš kao i Pavlovići iz Brinja, Prpići i Tonkovići iz Lešća.

DN: Čime su se bavile te obitelji? Jeste li kao Ličani bili povezani na neki način?

BH: Pa, dosta je Ličana radilo u kamelenolomima na području Medvednice. Lomili su kamen i bavili se zidarskim po-

slom. Neki su bili i kirijaši, zarađivali su na prijevozu robe kolima a mnogi su radili sa svojim konjima u šumi, poput mog ujaka **Marka Pavlovića**, čiji su se konji nalazili u Pustodolu Gornjem, u dvorištu obitelji **Josipa Vinceka**. Tonkovići su bili kovači... Ljudi su se snalazili, radili su ono što su znali. Što se tiče neke povezanosti, ona je možda i postojala na početku, no vremenom je postajala sve slabijom. Sjećam se da smo 1965. godine organizirali Ličku noć u gostionici Bare Puntijar, no to je bilo sve. Povremeno su se Brinjani sastajali na Sljemenu, no to je bilo davno.

DN: Gospodine Holjevac, kako se danas osjećate, Ličanin ili Prigorec? Gračanec ili Brinjan? Koliko su Vaša djeca i unuci povezani s Likom, odnosno integrirani među gračanske starosjedioce?

BH: Pa, ja jesam Prigorec, to je moj dom, tu sam, kak bumo rekli, doma, ali i moja Lika, Brinje i Sokolac su u meni, u Brinju sam provodio svoje školske praznike odlazio u Senj na kupanje i obilazio Kalvariju na Nehaju. Tako sam jedne godine, mislim ljetu 1957. igrao nogomet za Sokolac. Za djecu mogu reći da su oni Gračanci. Kći Nives udala se u Gračanima za **Zlatka Tomašinca**, čiji su roditelji starosjedoci Gračana. Imaju dvoje djece, **Tina i Andreu**. Sin Krešimir rođen je 15. rujna 1971. godine u Ludwigshafenu na Rajni, odrastao u Frankfurtu na Majni, a dolaskom u Zagreb postao je od prve Gračanec. Danas je tajnik udruge za očuvanje starih prigorskih običaja – „Falaček Prigorja“, što najbolje govori o njegovoj vezanosti za Gračane i općenito Prigorje. Moram reći da smo ja i moja supruga Branka s djecom bili jako vezani s ostalom familijom koja je živjela u Gračanima. Naravski da smo našim dolascima u Domovinu posjećivali Brinje, obilazili našu djedovinu, a napose za života moje majke Marije. Išli na hodočasnica prošćenja u Krasno, Svetom Juraju, Trsat, a naravski kao glavno prošćenje k Majki Božjoj Bistričkoj. Krešimir se je oženio djevojkom **Jasminkom Čulo** iz Tomislavgrada, imaju kćerku **Leonardu** i sina **Antonija**, a žive s nama u bakinu kuci u Nadvinama ispod našega dragog Sljemena, našega novog Velebita ...•

Sprovod najmlađeg brata Ante Josipa na zagrebačkom Mirogoju 1944. godine

O. BOŽIDAR GRĐAN: MOJE USPOMENE NA ZDENKA BLAŽEKOVIĆA (2)

(Zagreb, zatvor Savska cesta, visoko prizemlje, ćelija br. 13, proljeće – jesen 1946.)

Prije Božića došao je Radoš k njemu i pripovijedao, kako je već sve uređeno i da odmah nakon Božića s jednom grupom odlazi u inozemstvo. Veza je uspostavljena. Sve se čini, da se je, tada s Karlovićem dogovorio, da i on pođe s njima, jer što će živjeti u vječnom strahu. U stvari je to bila provokacija. Na Badnjak, već rano ujutro došao je Radoš s jednom ovećom grupom. Bilo je i dosta ženskih i Karlović je s njima otišao. Za njega nikada nitko nije više čuo. Poslije smo čuli, da je bila izdaja i da je čitava grupa kod pokušaja prijelaza granice bila pobijena. Poslije je opet procurila vijest, da je netko vidio Radoša. Dok sam bio još zatvoren na trgu Kulina bana, pripovijedao je jedan, da ga

Priredio:

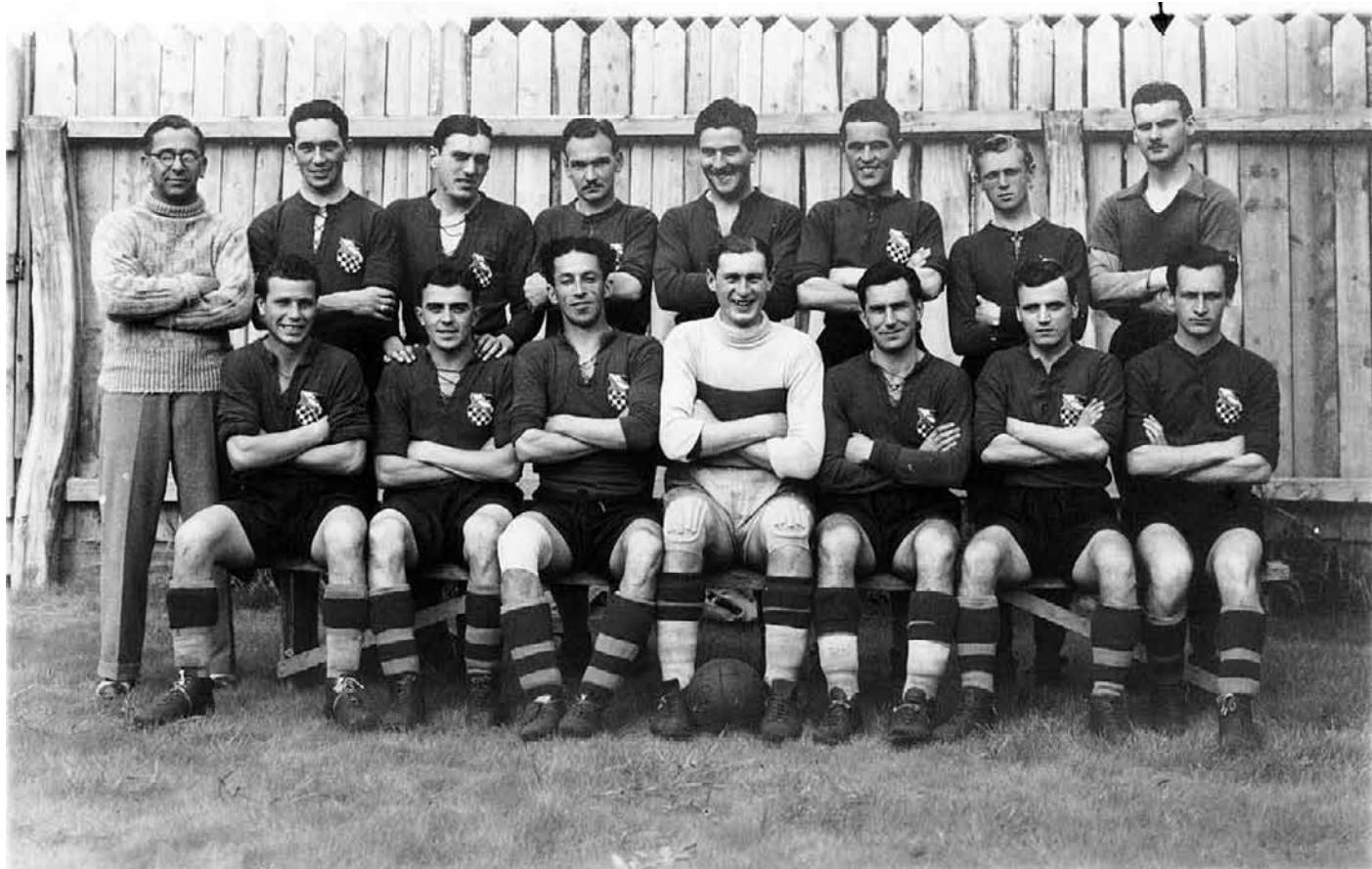
Goran Ante BLAŽEKOVIĆ

je saslušavao referent, ali ga se on sjeća kao fratra.

Meni je, nakon, svega ovoga, bilo odmah sumnjivo, kad mi Dolovčak spomenuo Radoša. Da ne pobudim sumnju, jer sam htio biti siguran, nakon dva, tri dana onako usput upitam Dolovčaka: „A kad Ti se to Radoš javio sa Sljemenu?“ „Negdje, koncem siječnja“, odgovorio je. „Jesi li siguran, da je to bilo baš koncem siječnja“, pitao sam dalje, jer sam znao, da se Radoš zadržavao na Sljemenu. „Ne bih se mogao sjetiti“, ali sam osjetio, da mi nije smio Radoša spominjati i da je nači-

nio nekakvu pogrešku. Poslije sam ga još nekoliko puta pitao za Radoša i inzistirao na koncu siječnja, ali uopće nije htio ništa odgovarati. Meni je odmah bilo sve jasno: ako njemu Radoš piše kartu koncem siječnja, a on je na Badnjak bježao preko granice i nitko od grupe nije stigao preko granice, Radoš je bio izdajica.

Još mi je po jednoj stvari bio Dolovčak sumnjiv. Iza ručka su obično svi drijemali ili spavalii. S nama je tada bio jedan mlađi hrvatski zrakoplovac **Milivoj**, Zagrepčanin. On je pripovijedao, kako je bio u logoru u Modeni kod pukovnika **[Ive] Stiera** i kako ga je Stier češće slao po zadatku kući. Uvijek ga je pratila sreća i nakon povratka bio je nagrađen s nekoliko slobodnih dana. Pripovijedao je, kako su

HAŠK prvak 1938. Stoe slijeva: Zoltan Opata, Ivica Gajer, Ico Hitrec, Nikola Duković, Mišel Kokić, Nikola Pajević, Miroslav Pleše i Zdenko Blažeković. Sjede: Ivica Medarić, Zeno Golac, Borivoj Konstantinović, Ladislav Žmara, Ratko Kacian, Stjepan Horvat i Milivoj Fink

Zdenko uz svoj službeni automobil Ford Mercury, koji je pri povlačenju ostao u Podsusedu u rupi od granate

naši vojnici u sklopu Andersovih jedinica i da čuvaju rasklopljene američke avione, koji se mogu sklopiti za nekoliko minuta. Naši ih čuvaju, jer Amerikanci imaju povjerenja samo u hrvatske vojниke. Kad je posljednji puta bio u Zagrebu, kod tih posjeta bilo mu je najstrože zabranjeno posjetiti roditelje, pričinilo mu se kao da ga je video jedan kolega iz škole.

Kad se je vratio u Modenu, drugi dan je već osvanuo u logoru taj njegov kolega iz Zagreba. Htio je upozoriti pukovnika Stiera, da mu je to sumnjivo, ali ga je taj pratio kao zla sjena, pogotovo, kad je htio s pukovnikom razgovarati. On nikada nije znao, kada će na put. Pukovnik ga je samo pozvao, dao nalog, u ruke putnu kartu ili novac i na put. Kod posljednjeg puta, kad ga je pukovnik pozvao, ovaj se je odmah stvorio ondje: „Pukovniče, i ja bih išao s njime.“ „Dobro – odmah na put“. Milivoj veli, u onoj situaciji nisam mogao ništa pukovniku kazati. Granicu smo prešli na našem mjestu. Svejedno sam bio jako oprezan. U Srpskim Moravicama ukrcaли smo se u vlak. Neki muškarci, koji su nekoliko puta prošli kroz naš vagon, učinili su mi se nekako sumnjivima. Nakon kraće vožnje bacili su se na nas i obojicu nas okovali. U Karlovcu su nas trebali predati u zatvor. Ja sam grozničavo razmišljao, što učiniti? Kad smo u Karlovcu sišli s vlaka i kako je peron bio prepun ljudi, otrogao sam im se i pobjegao. Pucati nisu smjeli, da ne bi koga ubili. Uspjelo mi

je pobjeći iz grada, jer je bila noć. Stigao sam do Duge Rese i ondje načinio drugu fatalnu pogrešku: u šumi sam legao spavati, ne računajući da će me potjera slijediti.

Tih dana, kad su svi iza ručka drijemali ili spavalii, ja sam po običaju bio budan, Milivoj je imao ležaj u kutu kraj peći. K njemu je došao Ivica Dolovčak i počeo ga je ispitivati: koliko ih ondje ima, kako su naoružani, da li se spremaju kući, a ovaj mu o svemu govorio. Jedan sat nakon toga bio je Dolovčak pozvan na saslušanje. U posljednje je vrijeme skoro svaki dan išao na saslušanje, pa nam je i to bilo sumnjičivo. Došao sam k Milivoju i rekao: „Znaš, što si Ti načinio, kad si Ivici sve ovo govorio? Ako Te ne ubiju ovi, onda će Te Tvoji, jer si izdao vojne tajne.“ Tada su već svi izrazili sumnju, da im se Ivica čini jako sumnjivim.

Drugi dan je bilo sve razjašnjeno. U rano poslijepodne bio je Ivica pozvan na saslušanje, kao i obično. Malo kasnije i pisac N.N.! Pisac se brzo vratio sav uzrujan i rekao: „Ljudi, Ivica je špijun! Sad mi je referent odcitirao sve što je tko prijepodne govorio.“ Naše sumnje su se obistinile. Jednom prije je pisac došao u sukob s Ivicom. Ivica je sipao takve bljuvotine u duhu **Freuda**, da se je pisac ražestio i odkresao mu: „Idite k vragu s tim židovskim bljuvotinama. Vi ćete meni tako govoriti, koji sam familijaran čovjek i imam djecu.“ Nije preostalo drugo, nego

što prije zaključiti, kako da ga se riješimo iz naše ćelije, jer do sada nismo imali špijuna. Isključili smo sve ugrožene, na prvom mjestu Zdenka, zatim oženjene s djecom. Imali smo tada slučajno jednog jakog mesara. On je dobio zadatku, kad budemo igrali „richtera“, da Ivicu propisno udesi. Zato se je on dobrovoljno javljaо za zid. Kad ga je Ivica lupio, onaj iza njega je morao prstom pokazati na Ivicu. Mesar ga je lako „otkrio“, ali ga je zato, kad je on bio na zidu, tako lupio, tobože zabunom, po rebrima, da je ovaj skoro onesviješten padaо na pod. Uvijek se Ivica jadao, kako to, da njega odmah svaki otkrije. Ja sam opet dobio zadatku, jer sam bio neoženjen, da ga „grizem“. Priznajem, da sam to činio s naročitim užitkom, iako i nije kršćanski, Ivica nije mogao dugo izdržati i sam je molio, da ga premjeste u drugu ćeliju. Zbog vrućine bili smo svi samo u gaćicama. Ivica je imao uvijek upisane. Kad je odlazio, pozdravlјali smo ga: idi k vragu, ne trebamo te, kad još ne zna ni pišati. Ipak je bila osveta, ali smo se riješili davla. Sve mi to nekako zvuči kao ono: osveta malog Kineza.

Jednog dana trebala je doći međunarodna kontrola Crvenog križa, da provjeri postupak sa zatvorenicima. Odabrali su i našu ćeliju. Već od jutra čistili smo je, kako bi dobila što pristojniji i ljepši izgled. Kontrola nije došla k nama. Vjerojatno su se bojali naših odgovora, jer se mi nismo bojali govoriti istinu. Vidjeli smo kroz prozor nad vratima, da su bili u susjednoj ćeliji, po svjetlu reflektora, jer su ujedno i snimali. Čista propaganda.

„Nekoliko dana iza toga došla je kontrola iz CK-a Jugoslavije. Šef je bio jedan Zdenkov kolega sa studija. U stvari je došao zbog Zdenka. Sjećam se dobro, da smo tada bili zajedno, ali još u sredini sobe. Išao je redom i svakoga pitao: zašto je uhićen i kakav je postupak s njime? Neki, da se dodvore, samo su hvalili. Meni se to zgodilo i pokazao sam na Milivoja govoreći: „Nas nitko ne tuče. Ali ovoga gospodina tako su istukli sa sabljama u Karlovcu (to je bilo, kad su ga ono uhvatili kod Duge Rese i odveli na OZN-u u Karlovac, a ona je bila poznata uz bjelovarsku kao najsurovija), da još ni danas ne može stajati na nogama.“ Tobože zabrinuto, pipao mu je koljeno i pitao: „Da li

ste to kazali Vašem referentu?“ Milivoj je rekao: „Rekao sam mu nekoliko puta, ali nije htio unijeti u zapisnik.“ Na Zdenku sam primijetio, da je dosta uzrujan i da se nekako trese. Došao je do njega i rekao: „Pa, to si Ti Zdenko. Šta Ti radiš ovdje?“ Zdenko je samo šutio.

Ovaj je nastavio: „Vidiš Zdenko, Ti si bio uvijek inteligentan dečko. Kako nisi mogao vidjeti, da ta „vaša NDH“ počiva na švapskim bajonetama?“ Tada mu je Zdenko vrlo značajno odgovorio: „Od 1941. do 1945. u svakoj raspravi sam imao ja pravo, jer sam bio vlast. Od 1945., ne znamo dokle, imaš Ti, jer si Ti danas nekakva vlast. I zato među nama dvojicom je besmislena svaka rasprava.“ Mi smo očima Zdenka hrabrići. „Drug iz CK-a YU“ nije više nikoga ništa pitao! Samo je, bez pozdrava, otisao iz sobe. Poslije sam pitao Zdenka, zašto je drhtao, da li se bojao i veli mi: „Nisam se bojao, to su živci, a njima ne mogu gospodariti.“ Zato je Milivoj za nekoliko dana otisao. Jednom sam ga video, dok sam radio u vrtu, u jednoj podrumskoj samici. Davao mi je znakove, imao je dugačku kosu kao ženska (u ono vrijeme!). Nisam se usudio bliže zbog stražara na kuli. Htio mi je nešto reći. Prikazivao sam, da govori s prstima, ali nije shvatio. On je sigurno bio likvidiran. Tako vima su se najteže osvećivali.

Nekako nam se soba prilično ispraznila. Odmah smo se smjestili u kut do prozora, da budemo nesmetani i da se više ne

selimo. Molio sam Zdenka, da mi dade koju knjigu za čitanje, jer već mjeseci-ma nisam ni slova pročitao, osim moga nesretnog zapisnika. On se je malo bojao, da si i onako težak položaj ne bi još težim učinio. Onda smo se dogovorili, kad budem čitao, da će se okrenuti k njemu i, u koliko se vrata otvore, samo će gurnuti knjigu pod njega. I onako nemam mnogo interesa, jer su sve štampane cirilicom, a autori su im prekodrinski. Zato smo više mogli razgovarati. Govorili smo ispod glasa i nitko nas nije mogao čuti.

O politici nije volio govoriti, tek kad bih ga ja nešto pitao. Najradije je govorio o svojoj obitelji. Ne bih rekao, da je bio razočaran, ali ga je jako teško pogodila propast Hrvatske Države. Nju je jako ljubio, za nju se je mnogo borio, za nju sve žrtvovao i zbog nje je dosta svoju obitelj zanemario. Maštao je, ukoliko ostane živ – tada je počeo otvorenije govoriti o smrti – da je uvijek imao želju svojom rukom izraditi namještaj posve u narodnom duhu, kako bi djecu odgajao i svojoj supruzi uzvratio sve svoje propuste zbog službe, kojoj se više posvetio nego obitelji.

Pričao mi je, kako je rođen u Bihaću, kako je otac, bio član Bosanskog sabora. Već je kao mali dječak načinio svoj prvi „politički prijestup“. Dogodilo se to na mostu na Miljacki. Ondje je stajao jedan jaki, visoki musliman u narodnoj nošnji. Zdenka je uvijek iritirao onaj njihov tur na

hlačama. To samo može nestašnom djetu pasti na pamet. Objesio mu se za taj tur. Musliman je bio ugledan Sarajlija. Ipak je tati uspjelo svojim ugledom izgladiti taj incident. 1918. propada Austro-Ugarska. Od prvih dana Srbi su počeli praviti zlume. Srpski žandari su svakog dana dovodili u zatvorsko dvorište bosanske seljake i ondje ih nečovječno tukli. Kako je naš stan gledao u zatvorsko dvorište, – priča Zdenko – mama je stalno plakala i govorila ocu: „Idimo odavle, ja to ne mogu gledati.“ Tako smo ostavili Sarajevo i odselili u Osijek. Tata je postao prokurist u Osječkoj šećerani.

Kao đak u gimnaziji mnogo se zanimaо za socijalna pitanja. Tako je došao u dodir s komunistima i odlazio na njihove sastanke i sudjelovao u njihovim raspravama. Jednom su imali nekakvo zborovanje u Retfali. Uglavnom su bile otrcane fraze protiv kapitalista. Predsjednik je održao govor i istaknuo, kad mi dođemo na vlast, onda će oni iz Aleksandrove ulice ovamo u Retfalu, a vi iz Retfale u Aleksandrovu. Zdenko je bio bistar dječak i video, da je to čista demagogija. Skočio je na jedno bure i počeo vikati: „Ne, drugovi! Mi nećemo seliti one iz Aleksandrove u Retfalu, jer bismo ih načinili nezadovoljnicima, kao što ste sada vi. Kad mi dođemo na vlast, mi ćemo iz Retfale načiniti Aleksandrovu ulicu!“ „Tako je, tako je. Tražimo, da nam govori drug Blažeković“, vikali su radnici. Vodstvo se našlo ugroženim, brzo su me izbacili, nastavlja Zdenko, i tako je moja borba u klasnim redovima bila završena.

Iz gimnazijskih dana pričao mi je mnoge zgodne nestasluka i jednu vrlo karakterističnu. Njihov kateheta bio je vlč. Šeb (već pokojni). Vodio je točnu kontrolu, tko dolazi na nedjeljnu misu. Svaki đak je imao određeno mjesto u crkvi. Kad netko nije došao, mjesto mu je bilo prazno i g. Šeb je lako vršio kontrolu. Jednom je pitao Zdenka za vrijeme vjeronauka, kuda će nakon gimnazije? On mu je glatko odgovorio: u bogosloviju. Vlč. Šeb se uhvatio za trbuh, toliko se slatko smijao i stalno ponavljao: Ti i bogoslovija! Veli mi Zdenko, da je tada stvarno, ozbiljno pomisljao ići u bogosloviju.

Polazi na studij građevinarstva, Tehnički fakultet. Pristupa k nacionalistima i

Zdenko i sin Goran Ante 20. studenoga 1943.

biva aktivan. U onoj borbi Maček-Jeftić studenti su na Marjanu načinili s velikim slovima ŽAP, da se moglo iz Splita čitati. Bivaju uhvaćeni, među njima i Zdenko. Žandari su ga jako tukli i mučili. Kad su javili ocu, što se dogodilo, rekao je: izgubio sam sina.

Skupljali su pomoć za U-pokret. Građani su se lijepo odazivali. Policija se nekako dočepala popisa i svi su bili uhvaćeni. Među njima je bio jedan advokat, koji je dao 20 dinara pomoći. Zdenko ga je upozorio, da si uzme branitelja. On se je smijao; pa valjda se ja kao advokat znam braniti. Na sudu se tako očajno držao, da je na kraju ispao kao vođa grupe i bio osuđen na pet godina zatvora, ustvari zbog samih 20 dinara. Zdenko mi je govorio, da se na sudu najbolje drže radnici. Samo kratko: ne, nisam, ne znam. Intelektualci čine fatalnu pogrešku, oni misle, stvaraju kombinacije i samo se zapliću i iz toga ne mogu van. Ne priznati ništa i kad se predoče stvarni dokazi.

Pričao mi je zgodu, kako je bio u Zagrebu u zatvoru. Onda nije bilo zatvora za političke, nego zajedno s kriminalcima. Zdenko je došao u jednu takvu ćeliju. Kako je bio u blagdanskom odijelu, nije mu se baš ležalo na podu. Gledao je po sobi. Vidio je jednog malog, još zapravo dijete, kako plače. Na prični je ležao jedan dasa i Zdenko je odmah zaključio, da taj terorizira čitavu sobu i zato mali plache. Pitalo je Zdenko: gdje mi je mjesto? Dasa još pravo nije izgovorio: „gospodičić bi htio mjesto,“ kako je Zdenko bio športaš, zgradio ga za noge i brzo povukao s prične i u isto vrijeme s nekoliko snažnih štosova [udaraca, op. G. A. B.] raskrvario mu njušku. Cijela je soba pljeskala Zdenku. Dasa je ležao u kutu kao vreća, autoritet je izgubio, jer je došao jači od njega, teroriziranje je prestalo. Mali se navezao na Zdenka. Bio je specijalist za bugarske sapune. Iz zahvalnosti, što ga je Zdenko spasio teroriziranja, obećao mu je, kad izade i kad obavi „prvi posao“, to će biti Zdenkovo. Dosta mi je pričao, kakav su svijet kriminalci, kad se nađu iza rešetaka. Bio je ondje i jedan mladić, koji je čitav dan s prstima pravio nagle poteze. Zdenko ga je pitao, što to radi, a ovaj će mu: Jesi li Ti naivan, pa od čega ću ja živjeti, kad izadem, ako izgubim rutinu. Onda mu je raz-

Zdenkov crtež sina Gorana Ante, datiran 24. siječnja 1944. godine.

Strijeljan je točno tri godine kasnije

jasnio, da je on specijalista za džepove na hlačama otraga. On mora jednim potezom žiletom prerezati džep i izvući lisnicu, a da se ništa ne osjeti. Zato mora imati savršeni grif.

Zdenko je izišao i zaboravio na lijepo društvo i maloga za „bugarske“. Jednog dana šetao je sa sadašnjom suprugom po Ilici još na početku, kad ga netko s druge strane zove: Zdenko, Zdenko! On pogleda, a to bio - mali za „bugarske“. Visoko u ruci držao oveću papirnatu kesicu i sav sretan govorio: Zdenko, to je Tvoje, kako sam Ti obećao. Prvi je posao dobro uspio. Nisam mu smio odbiti, jer bih ga ožalostio i uvrijedio, kad mi je još uvijek bio zahvalan, što sam ga spasio od batina i teroriziranja, ali kako objasnitи djevojci na

njezino pitanje: a tko ti je taj zamazanko? Sve su ipak riješili bugarski sapuni na zadovoljstvo svih triju strana.

Iz tog razdoblja zatvorskog života pričao mi je o jednom policijskom agencu, koji je imao isto prezime Blažeković. Radio je na komunističkom odsjeku, ali je zbog prezimena od nacionalista uzeo i mene kao prezimenjaka. Dobro me je obrađivao. Došla je naša Država, ja postao nešto, on ostao dalje u službi, a ja razmišljao, da li bih mu se osvetio. Odmah sam odbacio tu misao. Valjda je slučaj htio, da smo se već prvih dana susreli na Jelačićevom trgu. On me je prvi primijetio i htio mi umaknut. Brzo je ušao u Biffe Ivo, a ja za njim. Mirno sam mu rekao, da bih trebao podatke o jednom komunisti, koji

se zove i rekao prvo ime i prezime, koje mi je palo napamet. On si je zapisao u notes i onako servilno obećao, da će podatke imati sutra ili prekosutra najdalje. Sreo sam ga ponovno nakon tjedan dana. Odmah se je ispričavao, da još nikako nije mogao doći do tih podataka, ali će ih sigurno imati za koji dan. Izgledao je jako zaplašen. No, od podataka ništa. Sreli smo se i treći puta. Drhtao je poput uhvaćene zvjerke. Mirno sam mu rekao: „Slušajte, Blažekoviću. Ja sam Vam se mogao osvetiti i još bih Vam se mogao, ali ne ču, jer mi to ne dozvoljava moj karakter. Nemojte zaboraviti, što ste sve sa mnom radili. Da znadete, ono ime uopće ne postoji. Ja sam ga izmislio, da i Vi jednom osjetite, što je to strah i što znači bojati se. S time sam ja naše račune likvidirao.“ Klanjao mi se skoro do zemlje i tek tada mi se u punom smislu zgadio: pas, koji bi svakome služio.

Opširno mi je pričao o studentskom strijaku, kad je rektor dr. [Andrija] Živković, profesor bogoslovnog fakulteta, prvi puta u povijesti Hrvatskog sveučilišta pustio policiju i tako povrijedio njegovu eksteritorijalnost [autonomiju, op. G. A. B.]. Strajk su vodili nacionalisti. Kad su se već bili zabarikadirali, nitko od studenata nije mogao unutra ili napolje, pri-

mijetili su, kako komunisti daju znakove policiji, gdje bi mogla unići u zgradu. Tada smo ih pohvatali, – priča dalje – zatrivali u jednu sobu i dali jednog naoružanog studenta, da ih čuva, da ne mogu izdati. Policija je počela nadirati s pročelja, nama je ponestalo „ugljena“ i mi vođe morali smo naprsto nestati. Ja sam preskočio u vrt časnih sestara, zatim kroz njihovu školu izletio na Gundulićevu ulicu. Jedan policijac na konju me je nekako primijetio. Ja trkom prema Gornjem gradu, a on nije mogao ni s konjem tako brzo, jer je na ulici bila masa svijeta. Naglo sam uletio u jedno dvorište, u podrum i zavukao se posve otraga na ugljen. Odmah je bio za mnom. Kako je u podrumu bio mrak, on je samo mahao sabljom i nije me dohvatio. Brzo je izletio, da mu ne bih izmakao, jer se uvjerio, da me ovdje nema.

Neposredno pred rat načinili su jednu delegaciju i uputili se k banu **[Ivanu] Šubašiću**. Primio ih je, Zdenko je govorio. Upozorili su ga, da se možemo već sutra naći u ratu, raspad Jugoslavije neizbjegjan i nudimo mu svoju pomoć, kako bi se odrazao red. On je onako s visoka govorio i otklonio i mogućnost svake suradnje. (Jednom iza rata pitao sam Šubašića, kako je to bilo s tom studentskom delegacijom uoči rata? On je iznio svoju verziju, jer mu je bilo neugodno, što se i to znade).

Malo iza toga došlo je do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske. Već prvih dana nadvila se mračna sjena nad mlađu državu zbog prljave igre Nijemaca i Talijana. I Zdenko je bio u delegaciji, koja je pošla u Karlovac na doček Poglavnika. I sada je Zdenko uzbudjen prijavljao o svojem prvom susretu s Poglavnikom. On prijavlja: Bili smo postrojeni u dva reda. Svi smo bili u uniformama. Stanica je bila slabo osvijetljena, vidjele su nam se samo noge i čizme na njima. Poglavnik je došao i sa svakim se rukovao i progovorio koju riječ. Došao je i do mene. Rekao sam ime, a on će mi: „Tebe, Zdenko, znam. Ne treba mi se predstavljati.“ Za koji dan imenovao me je Poglavnik ustaškim bojnikom. Ja sam se branio, da sam premlad, tek mi je 26 godina i prebalav sam za tako vi-

sok čin. Poglavnik je mirno rekao: „Pusti, tako ja hoću. Samo Ti primi.“

Mlada država je morala funkcionirati. Zdenko se sa svom ljubavlju posvetio mlađoj državi kao što je ilegalno radio za njezino uspostavljanje. Najprije je bio zapovjednik Ustaške sveučilišne mladeži.

U početku su svi bili oduševljeni s vlastitom državom. No, već u početku počele su se nadvijati sjene. I o tome sam sa Zdenkom razgovarao. Rekao sam mu, da mi je poznato, da su se neki ljudi, dobri Hrvati, koji su mnogo doprinijeli kod uspostavljanja Hrvatske Države, koji su sami razoružali čitave pukove jugoslavenske vojske, nakon nekoliko dana posve povukli. Zdenko mi je to potvrdio i kao primjer naveo svoga oca. On je kratko vrijeme bio gradonačelnik Osijeka i onda se povukao, jer se nije mogao složiti s onim što su neki pojedinci radili. Svršetak Hrvatske Države nam je svima bio poznat.

Zdenko je ukazao na nekoliko pogrešaka u početku, koje su se kasnije jako osvetile. On priča: mi kod kuće, ilegalci, mislili smo, da će emigracija doći kući s gotovim planovima za uređenje države, a oni su to očekivali od nas. Za odgovorna mjesta nismo imali dosta svojih, povjerljivih, nego smo uzeli svakoga koji nam se nudio za suradnju. Jasno je, da je tu bilo i dosta ološa, koji su u ime Ustaštva činili najgore stvari. Završio je: poznato je iz povijesti, da u svakoj revoluciji najprije ispliva na površinu drek. Spomenuo sam mu, da se prijavljalo, da je već na početku bilo pravih kriminalnih djela. On mi je sam pričao o jednom povratniku, mlađiću. Poglavnik ga je jako volio i na tu je kartu igrao. Za počinjena djela nije bilo nikakve sumnje i bio je osuđen na smrt. Trebao je biti justificiran i već je bio odveden, ali je stalno molio: ne ovdje nego malo dalje, jer će „tatek“ poslati pomilovanje. Nakon trećeg zaustavljanja Časnik je izdao nalog i bio je justificiran. Složili smo se u tom, da je emigracija morala biti vrlo pažljiva u primanju u svoje redove, jer je i onda bilo napolju svakavog ološa. Mnogi su se u svojim službama, napose povratnici, vladali kao da za njih ne postoje nikakvi zakoni. I ovi su nanjeli nenađoknadive štete.

A bilo je i ubačenih u njihove redove, koji su planski vršili nasilja, ali vješto

Blažekovićeva knjiga *Mladež i država*
(Zagreb, 1944.)

prikriveno, samo da omraze ustaško ime i pokret. Kao potvrdu za ovo navodim što nam je u sobi pripovijedao, i Zdenko ga je slušao, jedan označki oficir, ime sam mu zaboravio, ali znam dobro, da je bio sarajevski trgovac, stari komunista i da je bio komesar u moslavackoj jedinici, po njegovom vlastitom pripovijedanju. On je pripovijedao: kad smo krenuli u šumu, Srbi nam se nisu htjeli priključiti. Nitko ih nije dirao. Tada smo se mi preoblačili u ustaške uniforme, dolazili u srpska sela, ubijali, da im za tjeramo strah u kosti i da nemaju drugog izlaza nego jedino ići u šumu. O hrvatskoj vojsci je imao visoko mišljenje, naime, tada je s nama bio jedan vodnik iz **Moškovljevih** Gorskih Sdrugova. On mu je odao najveće priznanje, doslovno: bili ste junaci, alaj ste nas vijali. Nadovezao je svoj slučaj iz početka 1945. Bili smo u okolini Ivanić-Grada. Tamo se iznenada stvorio Gorski Sdrug i nije mi preostalo drugo nego skočiti u rijeku Lonju. Čim bih samo malo pomolio glavu, već je metak doletio. I tako sam morao čitav dan, u mjesecu siječnju, proboraviti u ledenoj vodi. Bili ste pravi junaci, sokolovi.

Usput za ovog oznaša. Bio je dosta ugodan čovjek. Kao Bosanac znao je gatati iz graha. Meni je nekoliko puta „procitao“, da će biti u jednoj velikoj dvorani, gdje će biti jako mnogo ljudi, ali se ne trebam bojati. Ti će ljudi biti moji prijatelji. Prema ondašnjoj situaciji trebao sam i ja na sud. Ali, kako se grupa jako povećala (Lisak-Stepanac), ja sam posve „sitna riba“ otpao, a u isto vrijeme kao dokaz, da je „narodna vlast vrlo blaga i pravedna“. Ovog oznaša smo znali tješiti. Uvijek je odgovarao: za vas je lako, ali s „drugom“ se drugačije postupa. To ja znam najbolje.

Pitao sam Zdenka, da li je istina što se pripovijedalo o vojskovodi **Kvaterniku**? Zdenko je odgovorio, da je istina i da je morao biti uklonjen, kako bi se zaštitili mlađi časnici. Tada je počeo oduševljeno pripovijedati o mlađim hrvatskim časnici ma. Hvalio ih je, kako su govorili čistim i lijepim hrvatskim jezikom, proveli su zapovijedanje isto u čistom hrvatskom jeziku, voljeli su svoju Domovinu i za nju su se nesebično žrtvovali, pa i uz cijenu svo-

ga života. Tada je nastavio pomalo nostalgično: kamo sreće, da su oni prije preuzezeli zapovjedništvo, do ovakve tragedije ne bi došlo. Za stariju gospodu časnike je rekao: oni su imali solidno vojničko obrazovanje, ali mnogi su predugo živjeli daleko od vojničkog života, previše su bili uredski ljudi, pa je partizanima bila prije poznata koja akcija nego časnicima, koji su je trebali izvesti. Zato je bilo neophodno nužno provesti reorganizaciju vojske. Ipak je to došlo prekasno.

Povjerenik Državnoga vodstva tjelesnog odgoja i sporta od siječnja do svibnja 1945.,
na crtežu N. Škrkića

Da su Talijani igrali dvoličnu ulogu, to je bilo svima poznato, ali i Nijemci. U Bosni su imali privatne sporazume s partizanima, naoružavali su ih i dali im tri kotara kao njihov teren, a za uzvrat će partizani dati bosanske šljive. (Danas je to i javno poznato i o tome se piše). Htjeli su načiniti državni udar pomoću hrvatskih fašista. Braća **Govedić** iz Varaždina organizirali su među radnicima u Nijemačkoj hrvatsku fašističku [nacional-socijalističku, op. G. A. B.] stranku i htjeli svrgnuti hrvatsku vladu i pomoći Nijemaca uvesti u Hrvatskoj fašizam. Najednom je Zagreb osvanuo u plakatima s velikim znakom - upitnikom. Drugi tjedan pojavio se plakat: Što će to biti? Tada je otisao

[Ivo] Bogdan, šef promidžbe, na njemačku komandu i protestirao je, kako smiju bez njegovog znanja vješati plakate, a da ga nisu ni naknadno obavijestili. Nijemac se samo smijao i rekao mu: Vidjet će, kad se pojavi još treći plakat: Što je to? – efekt će biti izvanredan. To je trebao biti znak državnog udara. Međutim je čitavu urotu otkrio general **Maks Luburić** i nikome ništa ne kazavši opkolio je zgradu njemačke komande na trgu Kulina bana. Po svim prozorima okolnih zgrada bili su njegovi vojnici sa strojnicama. Čak je u ulazima u kuće dao namjestiti minobacače. Nijemci nisu ništa primijetili. Kad su ujutro došli u ured, poslao je k njima svoja dva časnika s porukom: neka se samo koji makne, sve ih je odnija davao. Nijemci su se jako uplašili, počele su intervencije, Luburić se morao povući, ali do udara nije došlo.

A o Talijanima je pripovijedao, kako su imali već sve pripremljeno za dolazak kralja (**Aimonea?**). Magazini su im bili puni talijanskih zastava. Zagreb je za tu zgodu trebao biti sav u talijanskim zastavama. I to je bilo otkriveno. Ustaše su sve zaplijenili i od talijanskih zastava dali si sašti gaće! – Kad je već govor o Talijanima, navodim što je Zdenko pripovijedao o braći **Godina**, ustaškim pukovnicima. Bili su poznati kao najveći šverceri u Hrvatskoj Državi. Ante se ponudio Poglavniku, da će mu popraviti kunu i izjednačiti je s ostalim valutama. Poglavnik je otklonio, jer su to prljavi poslovi. Inače se kod njih moglo sve dobiti, pa čak i crne kave. Hrvatska je vojska oskudjevala na municiji. Nijemci nisu htjeli dati, a Talijani su otvoreno naoružavali partizane. Ante Godina se ponudio, da će nabaviti oružje i municiju, odakle? – to je njegova stvar. Otišao je u Italiju, kako, gdje i od koga, ali je bila činjenica, da je vozio čitav vlak municije u Hrvatsku. Talijanima je bilo nešto sumnjivo i kad je stigao u Rijeku, uhitali su ga i strpali u zatvor. Kako su bili nervozni, zaboravili su ga pregledati, pa je imao kod sebe revolver. Svaki čas su ga dolazili gledati talijanski oficiri kao da je kakva zvjerka. Došao je i general. Stražar ih je ostavio same u ćeliji. Godina je potegao revolver i prisilio generala, da skine svoju uniformu i obuče njegovu, a on opet

na brzinu njegovu generalsku. Talijan je bio toliko uplašen, da se nije usudio ni maknuti. Godina je mirno izišao iz ćelije, zaključao je, svi su ga pozdravljali, a on ravno na željezničku stanicu i naredio, da vlak krene. Kad je sve bilo otkriveno, on je s vlakom bio već u blizini Zagreba. Javno nitko o tome ništa nije znao, samo su se svi smijali. Talijane je bilo stid, da su tako nasjeli, pa nisu onda ni protestirali. I mi smo se slatko smijali.

Tada je bio s nama jedan teški švercer, mlađić, **Joža Kocijan** iz Spišić Bukovice kod Virovitice. Trgovao je sa svima i sve je varao. Čak je i partizanima prodao kola soli i dok ju je vozio kroz Mađarsku prodao je sol Mađarima. To mu partizani nisu zaboravili i strpali su ga u zatvor. Kad je pričao o svojim podvizima, nama je zvučalo nevjerljivo, ali u ratu su se događale i nevjerljive stvari. Sjećam se, koliko se Zdenko mučio, da mu dokaže, kako je to prljav posao i moralno nedopušten. On je samo tvrdio, da je činio dobro ljudima, a ako su mu i malo više plačali, ipak ljudi u Zagrebu nisu gladovali. On je to radio preko braće Godina. Službeno je bio zakupac državnoga Zemproa [Državna poslovna središnjica za zemaljske proizvode, op. G. A. B.]. Za državu je vozio npr. dva vagona hrane, a za sebe četiri. Dozvola je bila uredna i nitko ga nije kontrolirao. Stvari nije htio tovariti u Virovitici nego na svojoj stanicu u Spišić Bukovici. Ondje su i željezničari dobili svoj dio. Pred Zagrebom bi dao otkopčati svoje vagone i s ona dva službena vagona došao u Zagreb. Godine su imali svoje željezničare i pomču njih je poslije dovezaao svoja četiri vagona s time, da mu sutradan sve isplate. Tada ih je užasno psovao, kakvi su to bili lopovi i koliko puta su ga prevarili. Došao je u njihov stan, njih „nije“ bilo kod kuće i gospođa je rekla, da ih pričeka. Nakon nekog vremena dotrčala bi sva pregažena: „Joj, gospón Kocijan! Ustaše su opkolili kuću. Spašavajte se!“ On veli, trčao sam kao divlji, samo da me ne dohvate. Tako sam u momentu znao izgubiti dva, tri, pa i četiri milijuna kuna. Poslije sam pronašao druge kanale, pa sam si štetu brzo nadoknadio.

Postalo mu je je već jako opasno, pa je pobegao u Maribor, u Njemačku. Namjestio se je kod jednog automehaničara,

kupio jak motor i preko Sutle opet šverca. Jednom su ga dohvatali Ustaše, kad je kod Klanjca prelazio granicu. Da se spasi, počeo je bježati, a oni za njim i izboli su mu sva leđa. Morao je u bolnicu. Gazda ga je došao posjetiti i lagao mu je, kako je u nedjelju bio u jednom selu, napili su se u gostonici, posvadili i potukli i izboli su ga s noževima. Veli: bedasti Švabo mi je vjerovao. Još nam je prijavljao, kako je trebao služiti u Domobranstvu, ali je bio vojni bjegunac. Bio je toliko smion, da je otisao na Zapovjedništvo Domobranstva i pitao za Josipa Kocijana i rekli su mu, da je vojni bjegunac. Operušao je i moje roditelje. Izašao je prije mene i tobože donio pozdrave od mene. Oni su ga lijepo nahranili i još mu dali dosta novaca. Svakako je bio jako čudan svat, ali nas je dobro zabavljao svojim pričama, istinitim ili lažnim. Kad bi ga uhvatilo kao neko ludilo, molio je čitav dan krunicu i ni na što nije reagirao. Samo se dijagonalno šetao i molio. Znali smo ga i štipati, pa i bolno, ali uopće nije reagirao. Drugi dan je pao u drugi ekstrem. Došao bi k špijunki i počeo psovati od Tita pa dalje i to takve psovke, da smo se opet slatko smijali toj njegovojo negativnoj genijalnosti. Tako se jednom kod saslušanja užasno zakvačio s referentom **Matom Rajkovićem** i on, tobože da ga umiri, strpao ga dolje u podrum u disciplinsku samicu iz koje se vratio nakon dva tjedna sav pljesiv. Opet je bilo smijeha na njegov račun, kako ga je „kapetan Mata“ udesio.

Zdenko nije nikada javno govorio o politici. To smo razgovarali privatno, ponajviše ono što je mene zanimalo i na moja pitanja, bio je dosta utučen, ne što je režim propao, nego što je propala Hrvatska Država. To je bio san njegova života, za to se toliko žrtvovao, a bio je posve siguran, kakav ga završetak čeka, makar nije imao nikakve stvarne krivice. To je pokazala i istraga, jer u svemu bio samo dva, tri puta saslušavan kao i ja. Tješio sam ga, da ćemo se jednom na slobodi opet sresti.

Poglavnika je jako cijenio i poštivao. Po onom što mi je prijavljao, dobio sam dojam, da je Poglavnik u Zdenka imao veliko povjerenje. Smatrao ga je velikim državnikom – a to je češće isticao – u zemlji su bile dvije tuđe vojske, uz to još i građanski rat, a država je funkcionala.

Aleksandar Ranković optužio je zapadne Saveznike da otežu s izručenjem „ratnih zločinaca“

Pravo stanje stvari i što je sve zapravo bilo, saznat će se tek onda, kad Poglavnik objavi svoje memoare, jer je vanjsku politiku vodio on sam. A i stranci su ga smatrali velikim državnikom. Prijavljao je Zdenko, kako je Poglavnik nakon jednog mimohoda na Sveticama, bez prethodne najave, pješice krenuo u grad. Mi smo ga časnici pratili, a morali su i strani oficiri, koji su bili na mimohodu. Nijemci su imali pun tur. Jedan njemački oficir mi je šapnuo, to se ne bi usudio nijedan suveren u Europi. Nijemci su se čudili, kako ga je narod čitavim putem do centra oduševljeno pozdravlja.

Zdenko je pričao, kako su im Nijemci odmah na početku rekli: za ovu situaciju ste sami krivi. Imali ste kartoteku, imali ste komuniste u rukama. Trebali ste ih odmah prvu noć postrijeljati. Međunarodne novine bi nekoliko dana pisale, buka bi se stišala, a vi biste imali mir. Ovako imate sada građanski rat.

Vrijeme je prolazilo i jednog dana, kada smo mi mlađi bili kod Poglavnika, on će nam iznenada: „Momci, što je? Zašto se ne ženite? Hrvatska treba vojnika.“ Za mene je to bila zapovijed. Došao sam k Blaženinoj kući i rekao njezinoj mami: „Mi se ženimo. Poglavnik je naredio.“ (Poslije mi je baka Hećimović prijavljedala, kad sam joj spomenuo ovu zgodu, kako ih je stavio u nepriliku. Njihovo

va kćerka je bila djevojka iz bolje kuće, trebalo ju je opremiti. Sada samo tako na brzinu, a bio je rat.)

Poslije je Zdenko bio imenovan državnim vodom športa. I ondje su mu mnogo podmetali klipove, pa mu je Poglavnik rekao: „Tebe moram ja zaštititi i uzeti Te k sebi.“ Imenovao ga je zapovjednikom PTB-a. Jednom ga je pozvao k sebi u ured i kroz prozor pokazao: „Vidiš li onaj dim? To gore hrvatska sela. Znaš li od koga gori – od ustaša. Smjesta odi i izvidi.“ Smjesta sam krenuo. Kako je bilo proljeće, mrak brzo dolazi. Kad smo došli u Bjelovar, bio je već sumrak. Pitao sam zapovjednika grada, kako bismo došli onamo. On me je samo sumnjičavu gledao, jer je bilo jako nesigurno. Bilo je to selo Budrovec. Zdenko mu je rekao, da on mora izvršiti Poglavnikovo naređenje, a on je primijetio, da je to jednako samoubojstvu, jer on nema vojnike za pratinju. Zdenko je krenuo sam sa svojim šoferom. Došli su u selo. Kuće su još gorjeli. Nikoga nije bilo. Tu i tamo bi projurila koja kokoš ili svinja.

Poglavnik bi ga znao češće pozvati k sebi na razgovor. Tako ga je jednom pozvao, da dođe k njemu, kad bude gotov s poslom u uredu. Došao je, a šef kabineta pukovnik [Adolf] Sabljak je rekao: „Poglavnik ne prima.“ Tako jedanput, tako drugi puta. Kad ga je Poglavnik pozvao treći puta, Zdenko mu je rekao: „Ti, Poglavnice, mene zoveš, a kada dođem, Sabljak mi uvijek kaže da ne primaš!“ „Ti samo dodi, kada Ti ja kažem!“ Došao sam, a Sabljak kao obično: Poglavnik ne prima. Htio sam silom uči, ali me Sabljak nije puštao i počeli smo se fizički obračunavati. Poglavnik je izašao iz svoje sobe i onim svojim dubokim glasom rekao: „Svaki puta Ti učini tako, kad Te ovaj ne će pustiti!“

Kako je Zdenko sam bio neobično čestit i pošten, kako ga je smetalo nepoštenje i korištenje položaja u vrhovima pokreta. Pripovijeda, kako je jednom pred početak saborskog vijećanja došao u sukob s ministrom [Aleksandrom] Seitzom. Nešto mu je pred svima podvalio, on se naljutio i planuo: „Prije NDH nisi imao ni posranih gaća, a odakle Ti to prstenje?!“ Pričao je, da su dosta oskudno živjeli. Kad se Drina

rodila, nisu imali zašto kupovati mlijeka i Drina je odrasla na juhi prežganki. (Moj profesor Stanko Vittković dolazio bi k nama svakog tjedna s „aktentaškom“ moliti krumpira, da imaju kroz tjedan što jesti. Lopovi su se spasili, a ovakvi idealisti su plačali glavama).

Pripovijeda, kad se je rodila Drina u sanatoriju na Srebrnjaku, bila je ondje i glumica Tortićka, ljubavnica ministra [Janka] Tortića, da izvrši abortus. U istoj sobi je bila i jedna mlada Njemica, supruga jednog njemačkog ratnog izvjestitelja. Tako su željeli imati dijete. Mlada gospođa je imala nekoliko spontanih pobačaja i sada su strahovali, da se ne bi dogodilo ponovno, pa je došla u sanatoriju. Oni su mislili, da su Tortići muž i žena, jer je on često k njoj dolazio i donosio joj cvijeće. Kad bi se to saznalo, izbio bi velik skandal. Zdenko je prijavio Tortića. Drugi dan ga je nazvao [Erih] Lisak i kaže mu: „Što si to načinio?“ – „Prijavio svinju.“ – „Mladiću, igraš se Ti svojom glavom.“

Jer ovakovima nije ostajao dužan, počelo je brujati, da se Zdenko bavi „švercom“. U početku je smatrao, da je podvala i zafrkavanje, ali je kasnije bivalo sve

ozbiljnije, a on o svemu nije imao pojma. Što je bilo na stvari? Njegov šofer, kad bi ga ujutro dovezao u ured u međuvremenu do svršetka radnog vremena, iskoristio bi priliku i s njegovim autom prelazio bi mitnicu, odlazio u sela, nabavljaо hrana i preprodavaо. Njegov auto su svi u Zagrebu poznavali, jer nitko nije imao Ford Mercury. Šofer se snašao i Zdenkov auto mu je bio najbolje pokriće i zaštita, dok se nije to otkrilo.

Imao je i dobrih prijatelja. Operni pjevač [Milan] Pichler, koji je do njih stanovaо. Često je znao pripovijedati o prijatelju, pjesniku Vinku Kosu. Često su se posjećivali. (On se vratio kući, gospođa mu je bila iz Jastrebarskog i ondje je bio likvidiran). Dosta je spominjao i Icu Kirinu. Pričao je kad je bio slet europske mlađeži u Napulju, da je bio i on, Kirin, možda i Božo Cerovski kao predstavnici Hrvatske. Važno je, da su u njihovoј grupi svi bili dobri pjevači. Dvorana velika, a i buka velika. Nakon nekog vremena – priča Zdenko – mi smo počeli višeglasno, posve tiho pjevati naše hrvatske narodne pjesme. Žamor se počeo stišavati. Svi su nas sa zanimanjem slušali i ubrali smo burni pljesak.

Na ovo dodajem, da smo to isto znali načiniti i mi na Savskoj, obično subotom podveče, kad su „drugovi referenti sa sekretaricama“ otišli u kino. Nije bilo nikoga, a naš ključar Mile je uživao. Zdenko je bio jako dobar tenor, ja opet dubok bas, uvijek bi se našao još koji dobar pjevač i onda smo počeli najprije s „U boj, u boj!“ pa redom dalje. Najviše su pljeskale ženske i vikale: Još, još! Jednom su nam se odužile. Morala je to biti opera pjevačica, zaključio sam po načinu pjevanja. Otpjevala je nekoliko poznatih opernih arija, a na kraju, Schubertov Ave Maria. U onoj zatvorskoj atmosferi Ave Maria je posebno djelovala. Mi smo im uzvratili burnim pljeskom. Ovdje bih dodao, da su nam ženske činile mnogo dobra. Mlade, lijepе, intelligentne. Partizani bi samo buljili u njih. Uz to, pomalo i ženske lukavosti i odmah bi ih obratili. Uvukle bi ga u njihovu sobu i njih nekoliko oko njega, a jedna ili dvije šmugnule bi kroz otvorena vrata brzo na hodnik i kroz

Sin Goran Ante i kći Drina 3. studenog 1946., tri mjeseca prije Zdenkova strijeljanja

špijunke bacale bi nam ceduljice, najviše cigarete.

Najhrabrija je bila jedna, zvala se **Edita**. Govorili su, da je bila službenica na poslanstvu u Berlinu. Uz ovo bih još nadovezao jednu, znam joj samo ime: **Rajka**. Ona je potajno dolazila iz inozemstva – s poštom i porukama. Kod jednog prijelaza su je uhvatili i na Savskoj su je jako mučili, njezin krvnik je bio Mata Rajković. Pa la je u nesvijest i onda ju je polijevao s vodom. Došla je k sebi i on se oko nje slatko ofrkavao i tepoch: Rajka, Rajka. Ona se izderala na njega: „Nisam ja za Tebe Rajka, nego Rajko i zato postupaj sa mnom kao s muškarcem.“ To smo dobro čuli. Naime, mi smo, dok bi bili na „pranju“ otvorili

špijunku i s naše je strane zatvorili žicom. Onda smo je mogli iznutra otvoriti. Kako smo bili nasuprot WC-a, svi su onamo dolazili, mogli smo promatrati tko dolazi i da vidimo koga poznatoga. Čim bi netko nepočudan naišao, brzo bismo poklopac privukli. Jednom su otkrili taj trik. Vjerojatno je kakav strašljivac odao.

Jednom sam pitao Zdenka, jer je bilo poznato, da odnosi između vlade i Katoličke crkve, točnije, s nadbiskupom **Stepincom** nisu bili baš najbolji. Što je Zdenko naveo kao razlog, ne bih se mogao sjetiti. Meni je to bilo poznato iz drugih izvora. Zato mi je dobro ostalo u sjećanju, što je Zdenko s time u vezi pripovijedao, kad je Stepinac htio ekskomunicirati Pa-

velića i vladu. Poslao je kao svoga delegata isusovačkog provincijala **dr. Karla Grimm**. Jer mi je Grimm bio profesor i dobro sam ga poznavao, zato je sigurno točno, što je Zdenko pripovijedao. Grimm je bio užasan gnjavitor, pa smo ga mi studenti zvali „grimac“, a njegove predmete „grimovština“. Poglavnik je očekivao Stepinca, kako je bilo ugovoreno. No, on je poslao Grimma kao svog delegata. Grimm je došao dosta rano, donio je sa sobom brdo knjiga, pootvarao stranice, kako bi Poglavniku dokazao ekskomunikaciju. Poglavnik se pojavio točno u ugovorenem vrijeme. Grimm se je predstavio: dr. Karlo Grimm. Poglavnik je samo lakonski rekao: „Vi niste Hrvat. S Vama nemam što razgovarati.“ Audijencija je bila završena.

Zdenko Blažeković povjerenik Državnog vodstva športa

Odredbom Poglavnika Nezavisne Države Hrvatske imenovan je Zdenko Blažeković, ustaški bojnik povjerenikom Državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa (15. siječnja 1945. br. 716-A-I-1945.);

razriođen je od službe Miško Zebić, državni vodja tjelesnog odgoja i športa V-2. Činovnog razreda I stavljen na raspolažanje Ministarstvu unutarnjih poslova u Zagrebu (15. siječnja 1945. R. broj 717-A. I-194).

Povjerenik Državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa, ustaški bojnik PTB- Zdenko Blažeković rođio se 1915. u Blatu. Pučku školu polazio je u Sarajevu i Osijeku. Izpit zrelosti položio je u Osijeku, a sveučilište polazio u Zagrebu na tehničkom fakultetu (gradjevinski odjek).

Već u svojim najmladim godinama izticao se kao hrvatski borac i politički sudjelovao u ilegalno vrijeme djelatno u ustaškom pokretu, te je bio proganjani i zlostavljan po bivšem jugoslavenskom redarstvu. U vreme bivše tvorevine vršio je dužnost stožernika ustaškog sveučilišnog stožera a i za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske sve do 8. srpnja 1943.

Dana 12. srpnja 1941. imenovan je povjerenikom u Glavnom ustaškom stanu, te je tu dužnost vršio sve do 10. svibnja 1943.

Zdenko Blažeković imenovan povjerenikom Državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa („Hrvatski šport“, siječanj 1945.)

Godine 1942. postao je članom Hrvatskog državnog sabora, u vrši dužnost zapovjednika muške Ustaške mladeži od njenog osnutka sve do danas.

djelatno sudjelovao u nogometu, tenisu i veslanju. Igrao je u osječkom »Hajdukucu«, koji mu je ujedno matični klub. Igrao je na mjestu vratara I to od 1939. do 1934. pa je sljelo kao jedan od najboljih u Osijeku. Također je djelatno suradjivao u tenisu, te je bio član LTK-a u Osijeku i sljedio kao jedan od najboljih tenisača u srednjoj Hrvatskoj.

Zdenko Blažeković je i osnivač poznatog osječkog veslačkog kluba »Drava«, kojom se granom športa također djelatno bavio. Među naveđenim granama bio je redovito među najboljima, pa tako u skliznjkom športu u Osijeku. Od 1934. do 1938. bio je djelatni član HASK-a u Zagrebu.

Zdenko Blažeković, iako zauzeo razumni važni poslovima, redovito je pratitio naš športski život, te je njegovo zanimanje za šport potvrđeno i činjenično, da je uvek s najvećim zanimanjem pratitio športski život kod nas, i u inozemstvu. Kao zapovjednik Ustaške mladeži prisustvovao je na europskom prvenstvu mladeži godine 1941. u Breslavi.

Imenovanje Zdenka Blažekovića povjerenikom Državnog vodstva tjelesnog odgoji i športa primljeno je u športskoj javnosti i športskim krovnim organizacijama s osobitim zadovoljstvom.

Inače, Grimmel je često zalazio talijanski poslanik **[Raffaello] Casertano** i onda su s legatom Sv. Stolice **[Giuseppeom Ramiro] Marconeom** i njegovim tajnikom **[Giuseppeom Carmelom] Masucciem** (taj je bio pravi đavao i užasno mrzio Hrvate) sastavljalci izvještaje za Vatikan. Vatikanski tajnik je bio **[Giovanni Battista] Montini**. Prema ovim izvještajima Montini je formirao vatikansko mišljenje o NDH. Dok nije Stepinac, makar nije bio u dobrim odnosima s hrvatskom vladom, *sua sponte* otišao u Rim i osobno izvjestio papu **Piu XII** o Hrvatskoj Državi i Hrvatskom narodu. Montini je bio poznat kao filokomunist, pa je tim putem krenula vatikanska politika, kad je postao Pavao VI. Zato je i primio **Tita** s **Jovankom**, mimo svih protokolarnih vatikanskih propisa i velikodušno otvorio vrata vatikanske banke. Za uzvrat mu se Tito narugao, slušao sam ga na svoje uši kad je rekao: „Pijo XII me je ekskomunicirao, a Pavao VI mi šalje blagoslov – a ja sam uvijek isti.“ Inače, Pavao VI je sam osobno najviše kočio proglašenje svetim **Nikole Taveliću**, jer da trenutak nije zgodan! To je vatikanska hvala hrvatskom narodu i onim stotinama tisuća poklanih Hrvata i svećenika ne samo zato što su bili Hrvati nego i duboki vjernici, vjerni Svetoj rimskoj Crkvi i za nju su dali svoje živote.

Bila je sredina ljeta 1946. Ženske su bile kažnjene, da ne smiju čistiti hodnike, jer su otkrili, da su one podržavale vezu među nama. Tada je ključar Mile pitao mene, da li bih htio ići čistiti hodnike, a

NEDJELJA, 21. Siječnja 1945.

>NOVA HRVATSKA< Br. 17.

Športski život dana

Zdenko Blažeković imenovan povjerenikom

Državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa

Zagreb, 20. siječnja 1945.
Narodne Novine broju od 19. o.

mj. objavile su:
»Odmobrom Poglavnika Nezavisne Države Hrvatske imenovan je Zdenko Blažeković, ust. bojnik, povjerenikom Državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa (15. siječnja 1945. broj 716—A—I—1945.); razrešen je od službe Misko Šebić, izvorni vodja tjelesnog odgoja i športa, Vj2 činovnog razreda i stavljen na raspolaženje Ministarstvu unutarnjih poslova u Zagrebu (15. siječnja 1945. R. U. broj 717—A—I—1945.).

Povjerenik Državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa, ustaški bojnik PTB-a Zdenko Blažeković rodjen je god. 1915. u Bihaću. Pučku školu polazio je u Sarajevu i Osječku. Izpit zrelosti polazio je u Osječku, a sveučilište polazio je u Zagrebu na Tehničkom fakultetu (gradjevinarstvo).

Ved u svojim najmladim godinama izlazio se kao hrvatski borac, sudjelujući u političkoj djelatnosti hrvatske mladeži u najteže doba hrvatskog naroda za vrijeme bivše države, i to kao djelatnik Ustaškog pokreta, te je bio proganjani i zlostavljan po bivšem jugoslavenskom redarstvu. Do 3. srpnja 1943. višo je dužnost stožernika Ustaškog sveučilišnog stozera, a 12. srpnja 1941. imenovan je povjerenikom u Glavnom ustaškom stanu, visedi mu dužnost sve do 10. svibnja 1943. Godine 1942. postao je članom Hrvatskog

državnog sabora, a vrši dužnost zapovjednika mužike Ustaške mladeži od njeno osnutka sve do danas.

Međutim, povjerenik Državnog vodstva i tjelesnog odgoja i športa nije po-

znat samo u našem političkom životu, nego i po svojoj športskoj djelatnosti. Niz godina djelatno je suradljivao u našem športu. Može se reći, da je povjerenik Zdenko Blažeković svestrani športa, a osobito je djelatno sudjelovao u nogometu, tenisu i veslanju. Igrao je u osječkom klubu »Hajduke«, koji mu je ujedno matični klub. Igrao je u svojstvu vrataru, i to od 1929. do 1934., pa je bio poznat kao jedan od najboljih vrataru u Osječku. Također je djelatno suradljivao u tenisu, te je bio član LTK-a u Osječku i jedan od najboljih tenisača u srednjoj Hrvatskoj. Povjerenik Zdenko Blažeković je i osvilač poznatog osječkog veslačkog kluba »Drava«, kojom se granom športa također djelatno bavio. U spomenutim športskim granama bio je redovito među najboljim športašima, kao i u klijazkom športu grada Osječka. Od 1934. do 1938. bio je djelatni član HASK-a u Zagrebu.

Povjerenik Zdenko Blažeković, premda zauzet raznim važnim poslovima, redovito je pratit naš športski život, te je njegovo zanimanje za šport potvrđeno i činjenicom, da je uvek u najvećim zanimanjima pratio športski život kod nas i u inozemstvu. Kao zapovjednik mužike Ustaške mladeži prisustvovao je i na evropskom svenstvu mladića god. 1941. u Beogradu.

Imenovanje Zdenka Blažekovića povjerenikom Državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa primljeno je u športskoj javnosti i športskim krugovima s obiljim zadovoljstvom.

Zdenko Blažeković

ja sam najspremniye prihvatio, samo da izadem iz ćelije i možda štograd čujem ili otkrijem, nisam ni slutio, da ćemo sutradan imati veliku premetačinu i istragu. Na kraju sam ja ispašao krivac. Cijeli je zatvor bio kažnjen ne primanjem hrane od kuće za mjesec dana. Ja sam se dobrovoljno javio, ukoliko sam to ja skrивio, da ne ću primati hrane od kuće za čitavo vrijeme, koliko me još kane držati u zatvoru. Čini mi se, da ih je to kapacitiralo i kazna je bila povučena. Sve je skrivio jedan mali kalendaric, koji sam sebi načinio na kartončiću kutije od aspirina.

Na njemu je bilo izračunato u formi križaljke koliko sam dana i tjedana u zatvoru. Više nisam trebao izračunavati. Pogledao bih samo dan i odmah odčitao. Htjeli su silom saznati, tko mi je poslao te „šifre“. Mene je to zabavljalo i moji glupi odgovori, koji su ih zadovoljili. Dok sam čistio hodnik, stalno me je u stopu pratio „pauk“ kao „slučajno“. Nekoliko puta sam ga dobro udario krpom prljave vode, tobože ne videći. Kad sam došao u podrum, posve drugi svijet. Samo samice i sve puno vojnika. Kad sam došao do sredine, otvorila su se vrata jedne samice sa strane Savske ceste i vojnik mi je sa-

mo uzeo metlu iz ruke i sam počeo čistiti ćeliju. Kako nije posve zatvorio vrata, podigao sam se na prste i preko njegovih ramena video, kako na jednoj drvenoj kuttiji sjedi jedan čovjek i drži u ruci brevijsar. Ja sam pomislio, da je to svećenik. Uopće se nije obazirao, toliko je bio zadubljen. Davao je dojam kao da ne pripada više ovome svijetu. Tada mi je sinulo tko je: **dr. Blaž Lorković**. Prepoznao sam ga po onoj njegovo karakterističnoj glavi s malo kose i jakim naočalamama. Samo je bio mnogo bljeđi. I mi smo bili, samo što sebe nismo mogli vidjeti.

Kad sam se vratio u ćeliju, odmah sam Zdenku potiho ispričao novost. On mi je rekao: to on meditira Evangelje od kojega se neće odijeliti. Onda mi je pripovijedao, kako je dr. Blaž divan čovjek, prava suprotnost bratu. Jako lijepo pjeva i bio je duša komornog zbora sv. Marka u Zagrebu. Neobično čestit i pošten čovjek. Tada sam ga pitao: što je zapravo bilo s **Vokić-Lorkovićem**? Koješta se je pripovijedalo kao npr. za generala **[Juru] Francetića**. Rekao sam mu, da je kod nas Francetićeva gospođa pripovijedala, da je poginuoiza Božića, ona je nosila crninu, a službeno je pogibija objavljena pod kraj siječnja.

Po Zagrebu su se pronosili glasovi, da je svojom popularnošću kod vojske ugrožavao Pavelićev ugled i da je sve to bilo namještено i proračunato: neispravan avion, malo benzina, da se mora prisilno spustiti na partizanski teren i poginuti. Zdenko je rekao, da mu nije poznato što je u stvari bilo. Nastavio sam dalje o Vokić-Lorkoviću, jer je ta afera uzbudila veliku prašinu. Zdenko je rekao, da je točno, da je to bilo spremano sa znanjem Poglavnika. I on je bio prisutan, kad se o tome govorilo i da je Poglavnik rekao: „Ja sam demokrata. Sada je rat i ovako mora biti. Nakon rata neka si Hrvatski narod bira državnu upravu kakvu on hoće. Za ovo ja ne znam ništa.“ U početku su oni Poglavnika izvještavali. Kad uspostave vezu sa zapadnim silama, oni će Poglavnika konfinirati. Međutim nekako se u tu stvar umiješala Poglavnika žena. **Dr. Mladen Lorković**

je oko nje skakutao i laskao joj: kako bi lijepo bilo, da ona bude kraljica Hrvata. Najgore je bilo to, da su zato saznali Nijemci i, kako su onda bili još jaki, Poglavniku nije drugo prestalo. O pogibiji Vokić-Lorković mnogo se govorilo i pisalo i nakon rata. Za Lorkovića se govorilo, da je bio obešen na Sljemenu, kad se je vojska povlačila, a Vokić tek negdje u Sloveniji. Meni je pripovijedao moj školski kolega, ustaški satnik, bobanovac, koji je bio zapovjednik posade u jednom dvoru u Hrvatskom Zagorju, kako je k njima bio dopremljen general Vokić na čuvanje. Bio je bez činova. Vojnici su ga pozdravljali, a on bi govorio: Što me pozdravljate, ja nisam više general. Oni su psovali Pavelića i govorili: Vi ste naš komandant i to ćete ostati. Neposredno pred povlačenje, i njegova se jedinica povlačila, Vokića je preuzeila jedna druga jedinica i on za njega više ništa nije znao.

Ovdje bih dodao, što je on pripovijedao o **[Rafaelu] Bobanu**, čovjeku bez višeg vojničkog obrazovanja, ali doraslim partizanskim ratovanju. Prije kakvog pothvata, koje smo mi zvali „čišćenje“, sazvao bi nas časnike, da načinimo plan. Boban bi uzeo kartu, koju nije znao pravo čitati

i rukom pokazivao: „Ti, sinko ovdika, Ti ondika i tute, udarao bi prstima po karti, tute se sastajemo. Ala!“ Sam je išao prvi u borbu. Već je postalo legendarno, kako je Boban samo s vojnim muzikantima i kuharima oslobođio Koprivnicu od partizana. Vojska je bila na terenu, a on sam, s granom u ruci, s muzikantima i kuharima istjerao je partizane. Stariji Koprivničanci se toga dobro sjećaju i još danas vole to na račun partizana pripovijedati.

Nakon razgovora o puču Vokić-Lorković, Zdenko je rekao da je jedna od osnovnih pogrešaka bila, što je Poglavnik prekasno u vladu uzeo dr. Nikolu Mandića. Početak svega zla je bilo međusobno obračunavanje između Muslimana i Srba ili obrnuto Srba i Muslimana. Komunisti su to vješto znali iskoristiti i još su te obračune poticali. Dr. Mandić je dugo bio predsjednik Bosanskog sabora i dobro je poznavao muslimansko pitanje. Kad je dr. Mandić ušao u vladu, bilo je prekasno i nije se moglo ništa više učiniti.

Tada sam pitao Zdenka, što on misli o Stanku Mavreku, koga sam poznavao, a mislim, da je radio kod dr. Blaža Lorkovića. Dao je o njemu savršenu karakteristiku: Mavrek je čovjek, koji će ti se klanjati kao britva, ako si samo jedan stupanj više

od njega. No, sačuvao te Bog od njega, ako si samo jedan stupanj niže od njega. Sjećam se, kad je jednom 1944. Mavrek pokazivao partizansku legitimaciju za „svaki slučaj“. Njegov brat Ivica vratio se iz inozemstva, bio uhvaćen u Varaždinu i u strašnom mučenju umro. Još mlađeg brata Silvija netko je s dva metka prostrijelio kroz pluća na ulici u Trstu onog dana, kad su ubili dr. [Ivu] Protulipeca.

Zdenko je volio pripovijedati o svojoj obitelji, napose posljepodne, kad su drugi drijemali ili spavali. Onda smo bili nesmetani. Volio je pripovijedati o obitelji. Uvijek sam kod toga osjećao, kao da time želi iskupiti svoj dug, jer je više vremena, a možda i ljubavi posvećivao svojoj službi nego svojoj obitelji. Često se je prekoravao, da je bio tako malo pažljiv prema supruzi Blaženi, koja mu je bila tako dobra. „Da sam joj barem koji puta donio čarape, pa makar samo kutiju žigica, kao znak pažnje.“ Djecu je napose volio, naročito Gorana. Bio je sin. Kad se rodila Drina, bio je jako ljut, kad su mu javili iz sanatorija. Otišao je nakon ureda, donio cvijeće, ali je gospoda Blažena odmah primjetila, da mu nije pravo i rekla: Naša je, pa ćemo je voljeti. Kad se je rodio Goran, kao mladi ljudi bez iskustva s malom djeecom, netko mu je savjetovao, kad dijete

plače, neka ga samo pusti, pa će imati jači glas. I tako je mali Goran zaradio lijepe bruhove. Kad je Drina došla na svijet, prilike su već bile takve, da joj nije mogao svaki dan kupovati mlijeka. Ljutio se: ja na tako visokom položaju, a sa svojom plaćom ne mogu kupiti djetetu ni mlijeka, nego siroče mora jesti prežganku.

Zdenko je bio jako ponosan na Gorana. Više puta je pripovijedao, kako je s malim šetao po Gornjem gradu. Jednom su sreli Poglavnika. Poglavnik ga je upitao: „Da li je to Tvoj sin?“ Mali Goran je to dobro upamlio. I svaki puta, kad bi došli do toga mesta, govorio bi: „Tu me je sreo Poglavnik!“ – i pokazivao to mjesto.

Jako ga je mučila briga za djecu, što će od njih biti, kad njega ubiju. Toliko puta me je hvatao za ruke i molio, da mu ne zapustim djecu i da se brinem za njih. Ja sam mu obećao, da ću nastojati, koliko to bude u mojim mogućnostima. Isto me je molio, jer zna, kad djeca budu veća, da će slušati, kako im je otac bio zločinac, da im ja kažem, da je njihov tata bio dobar čovjek, nikome nije ništa nažao učinio, i samo je jako volio svoju Hrvatsku Domovinu, njoj je posvetio svoj život i tako mlad mora za nju umrijeti i njih ostaviti. Ja sam, to njima jednom sve prenio, kad su već bili

SMRTNA OSUDA USTAŠKIM ZLOČINCIMA

Ustaški zločinci Kirin, Cerovski, Lorković i Blažeković za vrijeme čitanja osude.

Nakon dvoćnevne javne rasprave ustaškim zločincima Ivanu Kirinu, Božidarom Cerovskom, Blažu Lorkoviću i Zdenku Blažekoviću, koja je 10. i 11. o. mj. vođena pred Okružnim sudom u Zagrebu, izrečena je osuda, kćjom su Ivan Kirin i Božidar Cerovski osuđeni za svoja zlodjela na kaznu smrti vješanjem, trajan gubitak građanskih i političkih prava i konfiskaciju imovine, a Blaž Lorković i Zdenko Blažeković na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak političkih i građanskih prava i konfiskaciju imovine.

O DJEL UNUTRAŠNJIH POSLOVA
pri GRADSKOM IZVRŠNOM OÐOKU U ZAGREBU
Otsjek za izvršenje kazna - referata za zat ore.

Broj: pov. 139 /47.

Zagreb dne 24. 1947. s.

921

Z A P I S N I K
o izvršenju kazne smrti

Dana 24. 1 1947. god. u 5 sati, izvršena je smrtna kazna strijeljanjem
nad Lorković Blažom i Blažekovićem Ždenkom

Prije izvršenja kazne ustanovljen je identitet komisijski.-

Da je smrt nastupila ustanovic je službeni liječnik.-

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Članovi komisije:

Liječnik:

Sudski izaslanik:

Šef otsjeka:

Petrković
Zapisnikar

Ždenko Blažeković

Zapisnik o izvršenju smrte osude nad Blažom Lorkovićem i Ždenkom Blažekovićem

veći i oboje su sami k meni došli (Varaždin 1964.). Tada su mogli sve razumjeti, a meni je tada još bilo sve svježe i čuli su mnogo više nego što sam ovdje napisao. Čak je došao na misao, da bi se upisao i u partiju, samo da može odgjoriti svoju djecu, pa bi se ona sama odlučila za život, onda neka ga ubiju. Ja sam mu rekao, da bi to bilo najbolje za uvijek izbrisati iz glave, jer ne zna s kakvim lopovima ima posla. Govorio mi je, da poručim njegovoj supruzi, da se nakon njegove smrti preuda za njegovog brata **Milčeka** [Milana, op. G. A. B.], kojega su Amerikanci s Hrvatskim berlinskim poslanstvom zarobili, da dobije dobrog muža, a djeca dobrog oca.

Volio je maštati i o domu. Pričao mi je, kako mu je uvijek bila želja stvoriti si vlastiti dom. Namještaj bi on sam načinio po svojem ukusu, onako u hrvatskom stilu. Stolarija mu je bila hobi. Govorio mi je, kako je u Americi normalna stvar, da svaki znade po nekoliko zanata, da si manje stvari može sam načiniti. Ondje je

sve industrijski, gotove stvari. Za manje stvari nema majstora kao ni za popravke. Namještaju, koji bi on načinio, udahnuo bi svoju dušu. Sve su to bila maštanja, lijepta maštanja, ali samo maštanja već pod sjenom smrti.

Onda mi je jednom pripovjedao, zašto je oženio baš suprugu Blaženu. Imao je on i dosta drugih djevojaka, a s njom je hodao sedam godina. Od nje nikada nije čuo, da bi koga ogovarala. Kad bi išao s kojom djevojkicom i ona počela druge ogovarati, naprosto bi je bez riječi ostavio. Tu je kvalitetu kod nje naročito cijenio. Nikada ga nije upozorila, kako je koja ženska obučena, kakav šešir, cipele ili kaput ima. Tada mi je iznio jedno interesantno zapožanje. Nije točno, da se ženska kiti i dotjeruje zbog muškarca. Da bude dotjerana i uredna, to joj je u naravi. Da svrati na sebe pažnju, to čini radi drugih žena, da im po kaže, kako ona ima i može, da bi ih ponizila, pogotovo, ako joj je koja od njih bila suparnica. Radi tih dviju kvaliteta oženio

je svoju suprugu, kad je došlo vrijeme za ženidbu.

Zdenko može mirno počivati, makar mu se za grob ne zna. Supruga mu je, po njegovoj želji, dobila dobrog muža, a djeca su imala dobre bake. Poznavao sam obadvije. Zdenkova mama („velika baka“) nije bila tako često u Zagrebu, jer je trebalo čuvati stan. Ionako su je izgurali u veš-kuhinju. Baka Hećimović ili „mala baka“, kako ju je Goran zvao u odnosu na drugu baku, jako se mnogo brinula za djecu. Lijepo ih je odgjorila, uvijek su bili lijepo obučeni, a omogućila im je i školovanje. Kako je ona jako voljela „našeg sv. Marka“, djeca su u njegovoj sjeni odrasla i ondje oboje bili jako angažirani. Za njih je sve žrtvovala. Kad bih povremeno k njima došao, uvijek je bilo sve manje stvari. Bila je starija gospođa, dama, ali i ponosna Hrvatica. Bila je živahne naravi, i tko ne bi znao, što ju je sve snašlo, mislio bi, da ima bezbrižan život. Bila je ponosna, preponosna, da bi dozvolila, da drugi uživaju u njezinoj boli,

napose oni zločinački banditi. Zdenko je u vijek u zatvoru dobio oveću košaru, punu lijepih i dobrih stvari. Kad je stigao prvi paket od „moje Blažene“, došla je sva vesela k meni i pripovijedala, da je uglavnom bila kava. U ono vrijeme je kava bila dragocjenija od zlata. Voljela je piti kavu, ali ju je uglavnom prodala, da ne bi djeca na čemu oskudijevala, jer nije imala penzije. Onakvim Hrvaticama, ženama i majkama u onim užasnim danima treba se još i danas diviti.

Kad je Goran već porastao, postao je grozan fakinčić. Dječak bez oca. Sreća je bila, što mu je bio na krizmi kum zvonar crkve sv. Marka, dobar čovjek i on ga je dohvatio, izvukao iz lošeg društva i Goran se posve izmijenio. Danas živi sređenim životom uz dobru ženu i lijepu djecu. Drina je u vijek bila mirna i povučena, u ono vrijeme možda i preozbiljna. To se mora razumjeti. Goran je isti Zdenko. Koliko sam ga puta molio: molim Te, ostavi se tih stvari. Vidiš, kako Ti je tata prošao. Samo se je smijao: mi to radimo intelligentnije. Kad već spominjem baku Hećimović, moram spomenuti, kako me je jednom „grdila“. Onda sam već bio svećenik. Ona je redovito dolazila na ispovijed u našu crkvu, nekako je jednom bila i kod mene, jer sam taj dan bio službujući isповједnik. Nikada nisam vidio tko dolazi i to me ne zanima. Kako je bila otvorena, kad sam bio kod njih, odmah mi je rekla, da sam ja previše kratak. Rekao sam joj, da smo tako učili, da je u ispovijedi bolje biti kratak nego preopširan. Ona voli ići k N. N., jer joj on govori po pola sata. Ja sam na to nadovezao: u koliko želi čuti, kako ja propovijedam, neka dođe na misu kod koje ja propovijedam. Ispovijed je ispovijed.

Zdenko je bio svjestan, što ga čeka, jer inače ne bi bio izručen. A kad čovjek živi u očekivanju smrti, onda na sve stvari gleda drugačije. Bio je zabrinut, da li će mu dati prije smrti, da se ispovijedi, rekao je, da bi volio kod mene. Kako sam onda još bio samo student, poučio sam ga o savršenom pokajanju, po kojem će mu biti oprošteni grijesi, ako mu ne dozvole ispovijed kod svećenika. Oproštaj s djecom su mu dozvolili. Baka je došla k meni, da bih odmah išao ispovjediti svu četvoricu. Kako još nisam bio svećenik, zamolio sam jednog patera. On je odmah išao, ali su ga

otpravili, da su „sami osuđenici odbili“. To je bilo nakon suđenja. Baka mi je pričala o oproštaju. Drina je bila posve malena, a Goran malo veći. Tata mu je lijepo govorio: „Vidiš, Gorane, tata ide sada na veći put i neće se tako skoro vratiti. Ti ćeš ubrzo biti velik, pa se lijepo brini za mamu i za sekicu.“ Maloga se nije moglo prevariti. Valjda je kod kuće slušao razgovore. Odmah je rekao: „Tebe će ovi partizani ubiti. Ali kad ja budem veliki, kupit ću pušku i sve partizane postreljati.“ Baka veli, mi smo se uplašile, jer su partizani sve slušali.

U zatvoru nekako posebno radi predosjećaj. Suđenje mojoj grupi je počelo. Pitao sam se, što će onda sa mnom biti? Zdenko mi veli: ti ćeš uskoro kući. Dan prije, posljepodne, šapnuo mi je jedan drugi ključar: sutra ćete kući. Sutradan rano ujutro negdje oko pola šest, naglo su se otvorila vrata, pojавio se ključar Kos, ne naš Mile, i rekao: spremte se na saslušanje. Ja sam gurnuo Zdenka, a Kos će meni: ne vi, nego vi. Brzo sam navukao cipele. Svi oko mene: mojima javi to, mojima to... Znam, znam sve napamet. To je bila malo dulja procedura. Na kraju su mi strogo rekli, da ne smijem nikome u sobi kazati, da idem kući. Kad sam se vratio u ćeliju, Zdenko me je veselo dočekao s „onda, ideš kući“. Samo sam kimnuo glavom. Stvarno je bilo teško odijeliti se od ljudi s kojima sam tolike mjesece sve dijelio. Brzo sam podijelio ono malo što sam imao. Sjećam se, da sam Zdenku kao najboljem prijatelju dao malu zdjelicu za juhu. I onako sam je dobio od jednog zatvorenika. Zdenko je govorio: „Dok si bio odsutan, cijela je soba molila, da Te puste kući!“ Spomenuo je da ne zaboravim njegove poruke. To se odnosilo na tri „druga“, kojima je Zdenko spasio život pred sigurnom smrti. Nije ih molio za intervenciju, nego ih samo pozdravlja. Ako su ljudi, onda će znati, što im je dužnost učiniti. Imena im se danas više ne sjećam. Baki sam odmah prenio kao i ostalima. Baka je bila kod sve trojice, ali nijedan nije htio ni prstom maknuti. Ku-kavice! Bojali su se za sebe, kao da Zdenko nije eksponirao sebe zbog njih. Komunistima zahvalnost nije poznata.

Protiv Zdenka nisu imali ništa konkretno. Jedino to, što je u Hrvatskoj Državi bio na visokom položaju. Njega su op-

ćenito optuživali zbog svega, što su pojedini ustaše radili. Gnjavili su ga i zbog Jasenovca s enormnim brojkama. Zdenko je to lako pobio kao najprovidniju laž s običnim računom i brojkama. Danas i sami oni daju protuslovne podatke. Jedino ga je referent gnjavio zbog jedne stvari. Zdenko je napisao jednu knjigu o odgoju ustaške mladeži („Mladež i država“). U njoj je napisao i ovu rečenicu: *kukavičluki i izdajstvo prepustamo srpskoj pasmini*. Kao svaki mlađi čovjek, ponosan na svoje djelo, odmah je dao knjigu ocu i želio čuti njegovo mišljenje, kad je pročita. Tata mu je rekao: „Knjiga je lijepa i dobra, posve o odgoju. No, ona rečenica: *kukavičluk...* ne spada u okvir ove knjige.“ „Kako je to tata dobro osjetio još onda, a danas će me ta rečenica stajati glave“, dodao je Zdenko.

*

Danas Zdenka više nema. Nema ga kao i onih nekoliko stotina tisuća mladih Hrvata za čije sudbine i grobove nitko ne zna. Nema više ni onih Borisa, Darka, Milunovića, Mate Rajkovića (umro u studenom 1981.) i kako su se sve zvali s pravim ili izmišljenim imenima, koji su ne samo „istraživali“ nego i mučili Hrvate. Nema više ni „Savske ceste“. Porušili su je zločinci, da ne bi nakon njihove smrti tamnički zidovi pripovijedali o njihovim zločinima od onih samica u podrumu do onih u potkrovju, gdje su ih dočekivali stvarno bespomoći „smrtnjaci“.

Kao što u Bleiburgu nad jamama hrvatskih mučenika rastu jele, tako i na mjestu nekadašnje „Savske 2“, jedne od tolikih Bleiburga u Hrvatskoj, niknula je zgrada „Croatia les“. Vrijeme leti i odmiče i sa sobom nosi sve, pa i ono najstrašnije. Ovih nekoliko redaka uspomena na Zdenka, jest uspomena i na one stotine tisuća hrvatskih mladića, djevojaka, odraslih i djece, koji su morali izgubiti živote zbog jednog jedinog grijeha: bili su Hrvati. Svejedno je onda, da li je to Bleiburg, Škofja Loka, Maribor, Savska, Petrinjska, Vodnikova pa i Glavnjača.

Ovih nekoliko redaka je napisano: da se ne bi zaboravilo i za pouku, ako se i iz krvave povijesti može nešto naučiti.

A Zdenku: *Navik on živi ki zgine pošteno.*•

MOJA LUDMILA-MILA MAGDALENA PERNEK ROĐ. ROZIĆ (1924.-2012.)

Moja pokojna supruga **Ludmila-Mila Pernek**, koja je preminula 2012., bila je član HDPZ-a do smrti. Htio bih ovjekovječiti svoje uspomene na nju. Ja sam već star i mogu se samo spremati za put ponovnog sastanka s našim dragima. Ovo pišem s naporom, koristeći još malo vida

*Ludmila Pernek rođ. Rozić,
snimljena u 80. godini života*

što mi je ostalo na desnom oku, koje se primjetno gasi. Držim da je ovo bilježenje uspomena donekle i moja obveza, da se u ovim vremenima, kad po Hrvatskoj pljuju i domaći viđeniji političari, čuje i jedan možda slabašni glas o jugoslavenskoj komunističkoj „pravdi“ i „raju“ koji smo preživljavali.

Blagodati „oslobodenja“ osjetio sam i sam, jer su mi partizani ubili oca, hrvatskog časnika, i brata, studenta prava u 21. godini života. Ostale torture ne ču ni spominjati, jer je teror nad našom obitelji trajao sve do sloma Jugoslavije, a onda su ga nastavili oni što su petokrake zvijezde zamijenili kokardama, sve do našeg progona iz Banja Luke.

*

U prošloj godini (tekst je nastao u ožujku 2013., op. ur.) uvenuo je jedan tih i, ali duhom ponosni život, tiho, u smiraj Božje vječnosti, gdje ćemo se napokon osloboediti svih tiranija i zla.

Piše:

Bonaventura PERNEK

Mila, kako ču je nazivati u dalnjem tekstu, čitav svoj život živjela je za druge, ne štedeći sebe, bez obzira na vlastite boli i patnje, kad je već kao djevojčica ostala bez majke. Najljepše godine svoje mladosti provela je na robiji, osuđena kao najveći zločinac na 12 godina robije s prisilnim radom, sve pod krilaticom „Uime naroda“! Prije toga nestao joj je mlađi, 17-godišnji brat **Petar zv. Braco**, pri povlačenju Hrvatske vojske 1945. godine. Njezin je otac **Ivan** zatvoren u poodmaklim godinama, 1952., a ni bez toga nikad nije bilo mira. Udbaški su žbiri uvijek lazili načina zagonjavati joj život.

Vrijeme prolazi u nepovrat, ali ostaju sjećanja na drage osobe!

Želio bih ta svoja sjećanja podijeliti s Milinim najdražima, našim sinom i brojnim unucima, čak i s prauškom, kao i s našim prijateljima i znancima, kojih je nazašlost svakim danom sve manje. Zato želim da neka Milina i moja sjećanja ostanu zapisana, kako bi dala malu sliku o životu, a i patnjama koje su uzrokovali „ljudi“ ili bolje rečeno – neliudi.

Mila je umrla u našem domu u Zagrebu
29. siječnja 2012. godine
i do posljednjeg dana u
svjesnom stanju, okružena
pažnjom svojih najmilijih,
a i medicinske sestre. Još
prije Božića 2011. radila je
svaki dan po koji sat Wie-
hlerove goblene, jer joj je
to, kako je tvrdila, terapija
za liječenje živaca, kako
ne bi poludjela nakon izne-
nadne smrti kćerke **Jasne**,
koju je svakodnevno opla-
kivala

Za Božić je još uspjela spremiti veliki broj raznih kolača i jela da se mogu počastiti čestitari, a samo unuka je bilo trinaest, no – smrt je bila neumoljiva. Kremirana je 2. veljače 2012. u krematoriju u Za-

grebu, a urna s njezinim pepelom položena je uz urnu naše neprežaljene kćeri Jasne.

Moja supruga Ludmila Magdalena Rozić rođena je u Mostaru 15. rujna 1924. godine, od oca Ivana i majke **Lucije** rod. **Bevani**. Imala je tri sestre: **Faustinu**, **Jozefinu** i **Suzanu** te dva brata: **Petru** i **Ivicu**. Rano je ostala bez majke koja je umrla 1937. godine. Tata se ponovno oženio Štefanijom Cigić iz Mostara, koja ga je pazila sve do svoje smrti. Sigurno joj nije bilo lako sa šestero djece za koju se morala brinuti. Ivan Rozić, inače zagrijani radićevac, bio je zaposlen kao vojni namještenik, ali je premješten iz Mostara. Nudili su mu premještaj u Zagreb ili u Banja Luku. On se je odlučio za Banja Luku koja je u to vrijeme slovila kao vrlo jef-tin grad, te je 1938. godine preselio тамо. Sa Štefanijom je imao još jednoga sina, **Hrvoja**, koji je umro već u prvoj godini života.

Sve je to Mila pripovijedala prigodom naših obiteljskih okupljanja za Božić, Uskrs, imendane, rođendane kojih je bilo na pretek: kći je imala dva sina, sin četiri djevojčice i sedam sinova, pa nećaci, zet, snaha i još netko sa strane... Znala je baka Mila ispričati i po koju zgodu iz svojih uzničkih dana, što su svi s pozornošću slušali. Pokušao sam joj sugerirati da na-

Druženje Milorad
izjednjenje izdaj v bilo vretino in
pravni, ob enyj. člana akti nini
stigla in člani. Nedaj nini komit
teg aktov, ne potiskovati nini stopljivo
če je biti i pravci, ce tis' na slobovolj-
nosti, ce karabla članki nini slobovolj-
nosti imajo nego ihčeta in života
jer, takoči točno života nego lektor
člana, karo članki bilista. I nini nini
članki spodbujajo. Bilo mordar nini
članki i nini slobovolj biti, a mene ni
držalo nini remčijo poteriti. Spomni
ce tudi karabla poslova nini i nene,
odkot jor nomen speti se moje
14. VIII - 46
Omar Turšić
B. Ljubas

Speti se mojke ocljetoro
vijete pojoi je crveno noci
smrt. Faustina Turšić

*“Sjeti se majke petero djece koja je osuđena na smrt...”,
pismo supatnice iz Crne kuće (14. kolovoza 1946.)*

piše nešto o svom robijaškom životu, ali nisam uspijevalo u tome. Ja sam prije par godina zabilježio neke događaje po njezinu pripovijedanju, ali sam nakon Miline smrti ipak pronašao njezin kraći opis tih događaja, čije dijelove citiram doslovno:

„Danas je 4. ožujka 2003. g. 57 godina od početka moga teškog životnog puta. Tog datuma prije 57 g. uhapšena sam kao politički zatvorenik i nakon par mjeseci osuđena na 12 godina zatvora.

Zaista ne znam čemu toliko godina za djelo koje sam učinila, a to je neznatna pomoć ljudima koji su se po završetku 2. svjetskog rata povukli u šume. Imala sam prijateljicu koja je opet imala poznanicu koja je živjela u Prijedoru i imala vezu sa tim ljudima u šumi kojima je sve nedostajalo od hrane do odjeće. Pitala me je da li bih se i ja uključila u tu organizaciju, što sam ja bez razmišljanja prihvatala. Moja obitelj je bila obilježena kao Hrvatska. Moj brat koji je bio u Hrvatskoj vojsci povukao se sa Hrvatskom vojskom. Ništa o njemu nismo znali, niti dokle je stigao sa svojom jedinicom, niti nikakvog glasa. Možda se i on nalazio s tim ljudima u šumi. Samo da kažem da do danas ništa nismo saznali, ne znamo ni gdje mu je grob. Pretpostavljam da je preživio da bi se do sada javio. Moj otac ga je tražio preko Crvenog Križa, ali nikad ništa nismo saznali. Moj otac je radio u vojsci naravno Jugoslavenskoj i kao takav je bio u zarobljeništvu u Njemačkoj jednu godinu dana.“

Ovdje je Mila prekinula svoje pisanje, jer nas je pogodila grozna nesreća – iznenadna smrt naše kćeri Jasne 2. travnja 2003. Nastavila je pisati tek poslije dvije i pol godine, prisjećajući se te smrti. Ovdje je još zapisala i sljedeće:

„Pisati sam počela sa svojim zatvorom ne znajući što me još strašnije u životu čeka, a to je gubitak dragog i dobrog djeteta. Hvala Bogu da imam isto tako dobrog i dragog sina, ali ne može ništa i nitko nadoknaditi izgubljeno dijete. Svaki čovjek je jedinka - nisu to šibice pa kada jednu izgubiš nadoknadiš ju drugom. Moj sin ima 11-tero djece. Svako od njih je jedno i ne može zamijeniti drugim.“

Moje hapšenje se dogodilo 4.3.1946. došla su dva agenta u civilu i odvela me u zatvor koji se nalazio u bivšoj financijskoj direkciji /jedna ulica iza gospodarske ulice u Banja Luci/. Zatvorili su me u jednu sobu u kojoj se u jednom uglu nalazila

hrpa starih papira i ništa više. Sreća da sam ponijela deku koju mi je dala moja sestra **Tina**. Ona je živjela sa svojim mužem **Pubom** i ja sam bila s njima. To je bilo u hotelu ‘Palas’ pošto je Puba bio tu direktor. Naravno da su bili zaprepašteni mojim hapšenjem, jer nisu ništa znali o mojoj vezi s Križarima koji su bili u šumi.

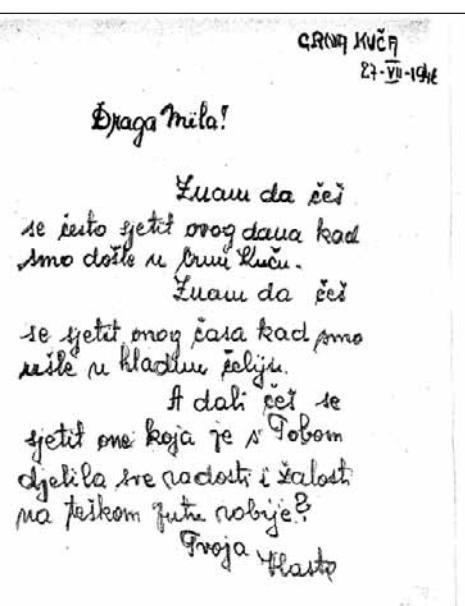
Zgrada je bila u obliku slova L tako da sam sa svoga prozora vidjela drugi dio zgrade. Vidjela sam svećenika koji je hodao po sobi i molio. Kad me je video na prozoru mimikom me je pitao? Jesam li gladna? Imam li pokriavač? Ja sam samo vrtjela glavom, da ništa od toga nemam. On se prekrižio i dao znak da se molim Bogu.

Nedugo iza toga došao je jedan mladić kojeg sam poznavala iz grada, donio je deku, ribice iz konzerve, malo kruha i kutiju cigareta. Naravno da nisam pušila i cigarete nisam dirala. Par dana iza toga moja sestra mi je uz hranu послala i cigarete makar je znala da ne pušim. Ja sam ipak zapalila jednu i poslije toga bilo mi je mučno tako da više nisam ni pokušala.

Ispitivanja su uvijek počinjala u 1 sat u noći. Na stolu je stajao pištolj, a u ruci opasač kojim je stalno mahao. Kad sam poricala sve ono što me pitao, on je meni rekao jer prije mene su uhapšene 3 moje suradnice i sve su priznale. Što im je ostalo nego priznati. To je trajalo nekoliko večeri, a onda su me odveli u drugu zgradu i nakon 2 dana nas desetak okrivljenih odveli su pod strogom stražom čije su puške bile uperene u nas, u ‘Kastel’. Nedaleko od ulaza u Kastel stajao je mitraljez uperen u nas, kao da smo najveći razbojnici. Nas ženske su odveli u sobu gdje su već bile žene, stare, mlade, seljanke, građanke.

To je bio vojni zatvor a straža je bila u vojnim odorama. Naša soba je bila blizu zida na kojem je stajao vojnik s puškom. Često bi puškom kucnuo na naš prozor i molio cigaretu, koju je naravno i dobio. Nužnik je bio preko puta naše sobe, a njegov prozor je gledao na rijeku Vrbas i jednoga dana smo vidjeli da se među kupačima nalazi brat od jedne moje prijateljice koja je također s nama zatvorena.

Kad su nas ispitivali, pitali su da li znamo gdje se on nalazi, a kada smo vidjeli da se on slobodno kreće u gradu, zaključili smo da nas je on izdao.

Još jedno uzničko pismo iz Crne kuće

Taj gad nije prezao ni da strpa u zatvor i svoju sestruru. On je inače bio u hrvatskoj vojsci, kad su partizani okupirali Banja Luku, on je postao njihov doušnik, što mi naravno nismo znali.

Pošto je znao da mi imamo vezu sa Križarima, molio je da njega i još jednog prijatelja preko naše veze prebacimo u šumu. Mi smo to učinile preko veze sa prijateljicom iz Prijedora koja je bila veza s Križarima u Kozari.

Međutim, sve je bilo inscenirano, tako kad su došli, njih dvojicu su dočekali s puškama i ranili njegovog prijatelja. Oni su se vratili u Banja Luku, ranjeni prijatelj nije se smio javiti liječniku, jer bi morao reći gdje je ranjen.

Našli smo poznanika koji je studirao medicinu, on ga je liječio (i on je zatvoren), a naš je ‘prijatelj’ sve nas prokazao i svi smo završili u zatvoru.“

Uzničke uspomene

Kako rekoh, više puta sam Mili predlagao da napiše nešto o svojoj robiji. Započela je robijanje u Banja Luci, gdje je i osuđena na dvanaest godina. Najprije je bila u zatvoru tvrđave ‘Kastel’, a kasnije je prebačena u gradski zatvor ‘Crna kuća’. Nakon pet-šest mjesecu tamnovanja u Banja Luci, bila je prebačena u KPD Zenica. Tamo je provela tri godine, a ostatak robije izdržala je u KPD Stolac u Hercegovini.

Dok su u Zenici bili osuđenici s raznim trajanjem kazne, u Stolcu su ih nakon par dana po noći istjerali na dvorište u kojem

su bili postavljeni mitraljezi, te su prozvanjem izdvajili osuđenike koji su imali višegodišnje presude, među kojima je bila i Mila. Njih su smjestili u izdvojene prostorije.

Za čitavo vrijeme robije spavala je na podu, ali ni tu nije bilo prostrano: svakomu je bila određena širine od 40 cm. Kad bi se samo jedna robijašica željela okrenuti na drugu stranu, to je morao napraviti čitav red žena, njih nekoliko desetaka. Iako je jelovina jako mekano drvo, jelo-ve podne daske bi ih znale kako nažuljati. O krevetu se moglo samo sanjati. Kad bi došla nova skupina robijaša, znali su im dio poda za spavanje smanjiti i na 38 cm.

— Hrana je bila jako slaba, ali i tu je nekad dolazilo do smijeha. Jedna zatvorenica je hvatala žlicom zrno graha i kada ga nije mogla uhvatiti, opsovala je i rekla: "Stanj, ne ču te pojesti."

Imali su vrlo često američki grašak, koji je kao pomoć slala UNRRA, ali taj grašak je bio pun žžaka – malih bubica koje se hrane graškom. Dok neke osudenice od gađenja nisu mogle jesti takav grašak ni onda kad bi izbacile žžke što su plutali na vrhu „porcije“, druge bi i u to nadrobile kruha i sve pojele. Glad je glad!

Sve osuđenice su morale raditi.

Vanjski poslovi su se uglavnom sastojeли od kopanja rupa za voćke, što se radilo ljeti, a zimi su vrlo često morali te rupe zatrپavati. Rad često nije imao smisla, ali mu je smisao bio da se izvrši i ona odredba presude „s prinudnim radom“.

Sijali su odnosno sadili i luk, a sjeme su dobivali u vrećama. Rad nije prestajao dok se sve sjeme ne potroši, pa su ga u jednu jamicu stavljali i po šaku. Ipak je sađenje luka bilo dugotrajno.

U zatvorenom prostoru su imali veliku krojačku radionicu, gdje su se šivale muš-

ke košulje. I Mila je tu radila, ali joj je najteže bilo izdržati noćnu smjenu. Radionica je radila bez stanke. Pred zorū je bilo najteže izdržati, jer se tada oči od umora i pospanosti same zatvaraju. Milu je spašavala priateljica koja je radila u istoj smjeni, a dosta brzo je šivala košulje, tako da je preko svoje norme davala višak i tako namirivala da i Mila ima izvršenu normu. Milu bi ponekad smjestili u veliku rafu iza bala platna za košulje, da je ne mogu vidjeti stražarice pri obilascima, tako da je bar malo mogla odspavati.

Tada nije bilo ništa čudnovato da su i vi-
đeniji ljudi bili u zatvorima. Tako je tada u
KPD Zenica bio i tada mladi, kasnije po-
znati dubrovački glumac **M. M.**, s kojim
je i moja Mila imala čast biti u robijaškoj
glumačkoj ekipi.

Mila je krasno pjevala.

Pazila se je s gospodom K. rođ. D., koja je bila osuđena na smrt, ali su je poštredjeli izvršenja kazne jer je u trenutku zatvaranje bila trudna. Rodila je u zatvoru sina **Karla**, kojega je mogla zadržati dok nije napunio godinu. Kad su joj odveli sina, bio je opći plać žena koje su ga poznavale i igrale se s njim, kao sa svojim djetetom.

Zora je bila pravnica, ali je išla i u glazbenu školu, pa je svirala glasovir te je Milu vježbala u pjevanju. Umrla je u dubokoj starosti, a posjećivali smo nju i djecu joj u Zagrebu u njezinu stanu u Zagrebu, a u zadnje vrijeme u domu za starije osobe. Sjećajući se Mile iz mlađih dana, vrlo često je znala reći kako je Mila imala divan, čist i zvonak glas, malo zamjerajući u šali, zbog toga što puši pa joj je glas sad malo dublji i više nije visoki C“

U šivačkoj karijeri Mila je imala i nezgodu, kad joj je igla iz stroja za šivanje probila prst. Iglu su skinuli sa stroja i Mila je kroz zatvorski krug držala ispruženu ruku do doktora, koji ju je izvadio, naravno, bez ikakva anestetika.

Vrlo je interesantno, kada se u krugu zatvora pojavila jedna skupina časnih sestara milosrdnica Sv. Vinka, koje su najčešće radile kao medicinske sestre u bolnicama. Kad su došle, imale su redovničku opravu s uštirkanim bijelim kapama, s prilično velikim bijelim i širokim vrpčama, koje su stršale i padale s obje strane glave. Mila je to doživjela kao da se odnekud pojавilo jato bijelih labudova, kao iz neke bajke, i to u sivilu zatvorskih zgrada i zatvorenica u robijaškim odijelima. Ti bijeli labudovi

Prijavila se
15.7.53 - Mihajlović

NARODNA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
SARAJEVO
POV. BROJ: 8741 50
24.VII. 53
194 g.
Sarajevo

Na osnovu čl. 63 i 64 Zakona o izvršenju kazni

RJEŠAVAM

ROZIĆ/IVANA/LUDMILA
da se _____, osuden pravosnažnom presudom Vojnog suda u Sarajevu broj: 448/46 od 4.V.1946 god.

Lišenjem slobode s prinadnim radom na kaznu F.N.F.N.Y. 1948 godine, kesno snijehena u trajanju od 12/Dvanaest/god uslovno otpusti sa dalnjeg izdržavanja kazne.

Uslovni otpust traje do 19 56 g.

Imenovan je za svu vrijeme trajanja uslovnog otpusta dužan boraviti u Banja Luki rez N. R.

Imenovan je dužan da se prijavi nadležnom otsjeku (odjeljenju) unutrašnjih poslova u roku od tri dana po puštanju na slobodu.

Uslovni otpust će se opozvati ukoliko nastupi koji od slučajeva predviđenih u čl. 66 Zakona o izvršenju kazni,

Smrt fašizmu! Sloboda narodu!

Dostavljeno:
1. Osudjenici: Razić Ludmili
2. Upravi P.P. Doma Strelac

PO OVLAŠTENJU MINISTRA
Pomoćnik,
(Selimović Teufik)

Rješenje o uvjetnom otpustu od 24. kolovoza 1950.

su brzo nestali u pratinji stražarica, a su-tradan su se pojavili u – robijaškoj odori.

Pisma od kuće, kao i pisanje kući, bilo je dopušteno samo jednom mjesечно. Mjesечно je od kuće mogla primiti samo jedan paket, i to najviše od tri kilograma.

Više puta je odvođena po noći kao na neka ispitivanja, a u stvari se radio o po-kušajima vrbovanja. Kada Mila nije pri-hvaćala njihove ponude, onda su je strašili kako će ostarjeti u zatvoru, a da nikad ne će otici kući s robije: kad umre, sahranit će je na robijaškom groblju. Na grobu ne će biti ni njezina imena, nego samo robijaški broj. Kad to zastrašivanje nije pomoglo, promijenili su taktiku, obećavajući joj da će, ako pristane raditi kao njihov špijun, moći dobivati više paketa, a kada izade iz zatvora, odmah će je zaposliti.

Nakon izlaska iz zatvora

Mila je 24. kolovoza 1950. godine uvjetno otpuštena iz KPD Stolac, rješenjem MUP-a NR BiH Sarajevo br. 8741/50. Uvjetni otpust trajao je do 4. ožujka 1954. godine. Za sve vrijeme trajanja uvjetnog otpusta moralna je boraviti u Banja Luci, te se prijaviti nadležnom Odsjeku unutrašnjih poslova u roku od tri dana od puštanja na slobodu. Obvezno javljanje policiji u Banja Luci bilo je u početku svakih petnaest dana, da bi kasnijih godina – sve do isteka roka uvjetnog otpusta prorijeđeno na jedan put mjesечно.

Dozvolu za napuštanje Banja Luke radi odslaska u posjet rođacima u Sarajevu i u Mostaru dobila je svega dva puta, i to 1951. i 1953. godine. Za naše bračno putovanje na prijelazu 1953. i 1954. godine, koje je trajalo svega par dana, moralna je od unutrašnjih poslova dobiti dozvolu s točnim mjestom gdje i zašto putuje. Određište je bilo Zagreb, a odsjeli smo u Hotelu Esplanade, što sam ranije morao rezervirati preko sindikata.

Nakon duljeg vremena, čak i nakon ras-pada komunističke Jugoslavije, dok smo sjedili u stanu Milina robijaškog supatnika (a i mog poznanika još iz djetinjstva), tada vremešnog grkokatoličkog svećenika i akademskog slikara, pripovijedajući o svemu, pa i o tim javljanjima godinama u „SUP“, prijatelj Z. L. je rekao da se osjeća kao „kurva“, jer su se ranije samo prostitutke morale redovito javljati na policiju. Ali i to je bio sigurno jedan oblik preodga-janja narodnih neprijatelja, koji nisu bili

POVJERENIŠTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Gradske Izvršne Uprave
UDJELA NARODNE OSNOVNE
BROJ: 967 / 59
Dne 26. 1. 1951. godine -
BAJAVA LUKA

PRIVREMENA POTVRDA ZA PUTOVANJE

Od strane ovog Povjereništva odobrava se: Rosi'
Zuotrušić sin-ćeti Kraljev i majke Ljubić rođene 1926- u mjestu Mostar srez Mostar narodnosti hrvatske bračne stanje menolat mjesto prebivališta Blok 2. Št. 6.
Da može otpušteni iz Banja Luke za sva mesta INRJ-n.
Ova se potvrda izdaje radi nedostatka lične karte, te u svim slučaju istu zamjerjuje sa važnosti u vremenu od 6 mjeseci od 28. januara 1951. god.

L I Č N I - O P I S

Stas: nestajić Lice: čangić Kosa: sunčasta
Oči: sive Nes: prošilja Usta: prošilja
Osobiti znaci: nogi Brkovi: .. Brada: ..

U istoku važnosti ove potvrde istu povratiti ovom Povjereništvu, u uobičajenom vremenu podnijeti malu puni-dobivnu nove lične karte, prema odluci ovog Povjereništva.

Vl. storučni potpis: Ludmila Roni' Otisk desnog palca:

Smrt faksimili - Sljedova narodul

POTVJEDNIK
Velječević
Velječević Vukadin

Vrijednost ove objave predviđena je
do kraja mjeseca februara 1951. godine.

B. Luka
6-1-1951. god.

POTVJEDNIK
Velječević
Velječević

“Privremena potvrda za putovanje”

dovoljno preodgojeni u kazneno-popravnim domovina.

I nakon izlaska iz zatvora dolazili su neki provokatori, uglavnom one koje je znala iz zatvora. Uglavnom su pokušavale nagovoriti je da bježi u inozemstvo, nudeći svoje veze da joj srede odlazak. Jedna je držala kako će svoj cilj postići tako napadno pokazuje svoju tobožnju religioznost, križajući se prije ponuđenog ručka toliko neprirodno, da je to primijetila i Milina mačeha Štefa, koja je rekla Mili da se dobro čuva što govori pred takvima. No, Mila je bila dovoljno pametna da se na lijep način oslobođi tih dobronamjernih prijateljica, koje su je ponovno željele strpati u zatvor.

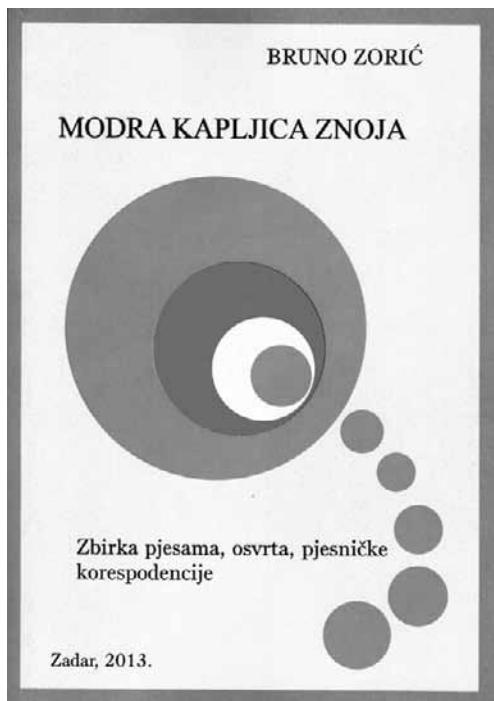
Na kraju, neka mi se dopusti svojoj ne-prežaljenoj Mili reći jedno veliko HVALA, za svu nježnost, ljubav i dobrotu koju je nesobično dijelila oko sebe. Zahvaljujem Bogu za svaku sekundu koju sam proveo s njom u braku, tijekom svih naših zajedničkih 58 godina. Vidimo se u vječnosti – tvoj muž Bono!

*

(Ovaj je tekst autor poslao našemu listu prije stanovitog vremena, ali je smrt, nažalost, bila brža. Gospodin Bonaventura Pernek nije doživio izlazak ovoga broja, pa ovim posthumnim objavljuvanjem skromno izražavamo zahvalnost njemu i njegovoj pok. supruzi Ludmili. Ur.)

NOVE KNJIGE BRUNA ZORIĆA

Od izlaska prethodnog broja *Političkog zatvorenika* objavio je **Bruno Zorić** čak tri knjige, a prije nekoliko mjeseci izšla je još jedna. Nakladnik sve četiri je zadarska podružnica Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, kojoj je Zorić na čelu. U kakvome su odnosu ta plodnost i kakvoča djela, svoj su sud dali zadarski prikazivači koji su svoje prikaze poslali uredništvu, pa ih ovdje donosimo u skraćenu obliku.

U prikazu zbirke pjesama *Modra kapljica znoja*, inače dvanaeste Zorićeve zbirke, **dr. Ivan Matijević**, nakon što je nabrojio njezinih petnaestak pjesničkih ciklusa, drži da je i ova zbirka „nastala po već ustaljenim regulama, napisana samo za dušu samog pjesnika i njegov stil i način pisanja je prepoznatljiv i njegov zorićevski. A on tako lako stvara stihove. Oni izbijaju iz njegova pera bez poteškoća, tiho kao što i rijeka tiho buči niz svoje padine, tako i pjesnik Zorić lako i nečujno stvara svoje stihove, koji su čudesno lijepi i zrače svojom ljepotom i punoćom izričaja. Teme su sveobuhvatne, široke, ljudske, svezremenske, ljudima bliske.“

Izdvajajući neke pjesme koje su mu se posebno dopale, Matijević nadalje navodi: „U svim ovim pjesmama, pa i u drugim mnogobrojnim, pjesnik Zorić otkriva svoj pronicateljski duh, iznosi svoje duroke misli, i naravno promišljanja, te nas uči o životu, ljudima, prirodi... i otkriva

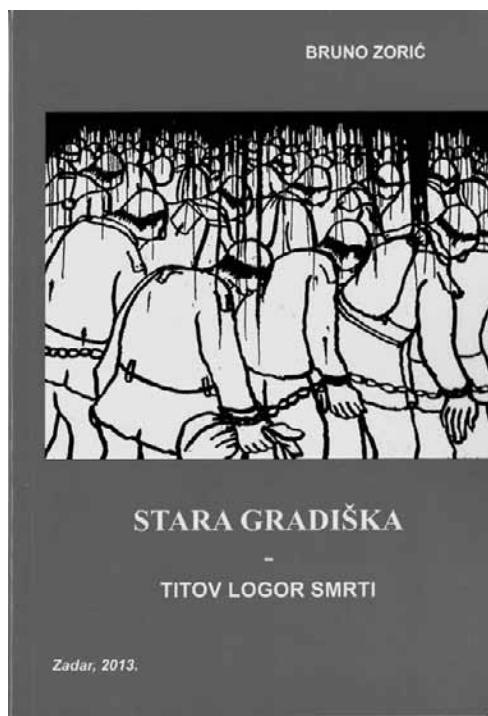
i svoje bogato životno iskustvo koje pretočuje u stihove, a njih valja čitati, da bi se osjetila ne samo ljepota piščeva razmišljanja i kazivanja, već i upoznala piščeva mudrost i doseg njegova pera, jer pjesnici su tu da nas uče, vode, ukazuju na ljepotu života i bivstva, jer znaju više, vide više i mogu više. Rekli bismo, čovjek i u pjesništvu mora osjetiti ljepotu života, jer on je i stvoren da uživa u tom životu, a ne da pati. Ipak, stvarnost je nešto drukčija. Nju čini i patnja i radost, i tuga i sreća. Pjesnici su tu da nas nauče pronađaziti male radosti u velikim životnim pitanjima, brigama i problemima. Sve prolazi, V ja bih rekao, pjesnici i njihova djela ostaju.“

Svoj prikaz, međutim, završuje tužnjkom, da je Zorić plodan i svestran autor, koji je „sada stvorio značajno književno umjetničko djelo, koje naši književni kritičari, nisu prepoznali, da bi ga ozbiljnije valorizirali i dali mu mjesto u hrvatskoj književnosti koje ono zasluzuje.“

Prikaz triju Zorićevih knjiga izlivenih u studenome 2013. potpisao je **dr. Ivan Zadravić**. Riječ je o dramama pod naslovom „Stara Gradiška“ (86 str.) i „Osuđeni na smrt“, te o proznom tekstu „Lepoglava“ koji ima dnevničku formu. Zadravić piše: „U navedenim djelima kroz književnoumetničko ruho, pisac Zorić opisuje i iznosi stravične slike mučenja i zlostavljanja hrvatskih ljudi, u Titovim tamicama, Staroj Gradiškoj, Lepoglavi i drugim zatvorima, u kojima je komunizam, kao zločinački sustav usmjeren protiv čovjeka, pokazao svoje pravo razbojničko lice i svoju zločinačku ideologiju, zasnovanu na komunističkom preodođu, a koji se zasnivao na metodama gladi, batina i samica. Komunizam je sam po sebi sustav zločina, smrti i ubijanja, a svoje prave oblike i narav pokazao je na hrvatskim ljudima, mučeći ih, ubijajući ih i to putem svojih profesionalnih ubojica, koji su svoj kruh zaradivali na krvi ubijenih, osakanenih, zlostavljenih. Ti poslušnici, zlikovci i manijaci, jakost svojih mišića pokazivali su na nemoćima, koji su jedino krivi što su željeli slobodnu i neovisnu državu Hrvatsku i što su pripadali hrvatskome narodu. Komunizam je si-

jao smrt i svi oni koji su drugačije mislili, željeli, radili, bili su njegovi protivnici i njih je trebalo nemilosrdno ubijati, uništiti da ih više nema, jer su oni predstavljali latentnu opasnost za te ljudske zvijeri u ljudskom obliku.

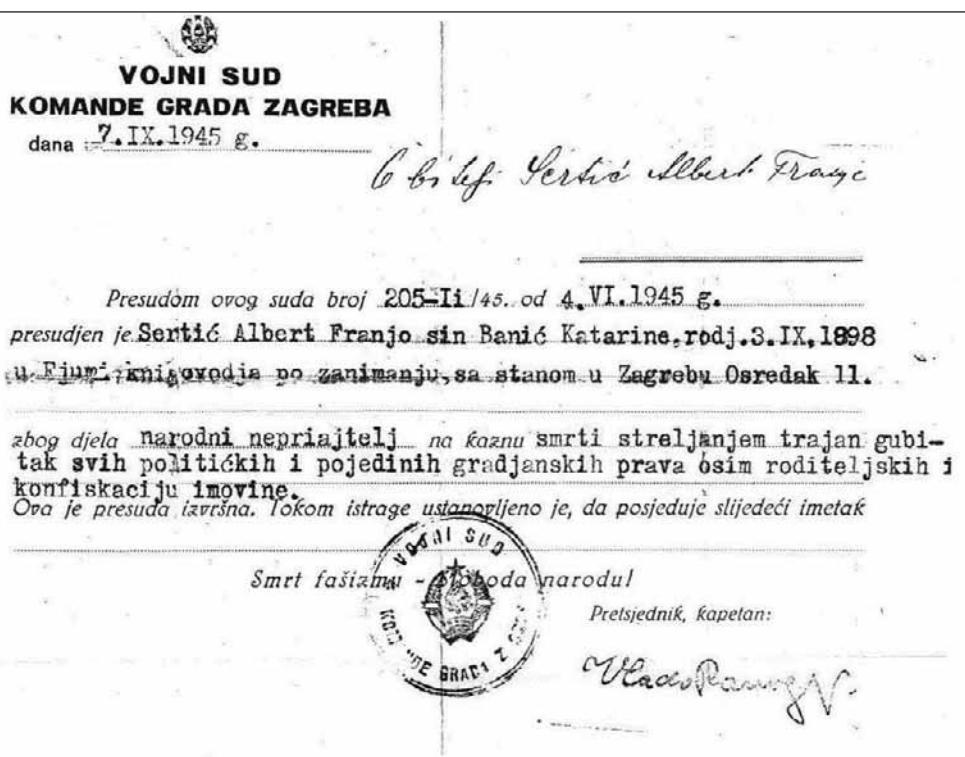
Pisac Zorić, i sam politički zatvorenik, osjetio je te ‘blagodati’ komunističkih represija na svojim leđima, osjetio patnje, strah i muke, video bezbrojne smrti, pa stoga nije ni čudo, što on tako snažno kroz svoje dvije drame i jedan dnevnik opisuje slike mučenja i egzekucija hrvatskih ljudi, jer to valja zabilježiti, da se ne zaboravi. Hrvatski narod još se nije ni malo obraćao sa zločinima komunizma i komunista, pa i književno djelo mora biti i jedan oblik suočavanja s krvavom prošlošću, koju valja proučavati, otkrivati i ukazivati na one koji i danas slave tu prošlost, a ona je bila zločinačka, krvava, sramotna.“ Zaključno: „Sva tri djela napisana su i objavljena u isto vrijeme. Kao da predstavljaju trilogiju. Govore o istim temama, svako na drugačiji način. Snažno, umjetnički dorađeno, proživljeno, onako kako to znalački zna pisati pisac Zorić, koji ovim svojim najnovijim umjetničkim tvorevinama pokazuje svoju stvaralačku zrelost, otkriva svoj pjesnički talent, svoju svestranost i svoje poštjenje. Ljubav prema istini. A oni koji vole istinu, znaju je i otkrivati. Ako su uz to i domoljubi, dvostruka korist.“

TRAŽI SE TIJELO ALBERTA SERTIĆA

Moja pokojna baka **Jelka Sertić** rođ. Šimunić i moj pokojni otac **Alfonz Sertić** primili su 7. rujna 1945. od tadašnjega Vojnog suda Komande grada Zagreba obavijest, da je na temelju navodne presude br. 205-11/45 od 4. lipnja 1945. godine, moj djed **Albert Sertić** osuđen na smrt strijeljanjem te gubitak svih političkih i pojedinih građanskih prava. U obavijesti se navodi kako je presuda „izvršna“, ali nju, naravno, nisu dobili. Djed je, očito, ubijen, ali do dana današnjega nismo doznali gdje je pokopan. Moj je pokojni otac u više navrata pokušao doći do nekakvih podataka, ali nije uspio. Bez plodova je ostao i posljednji pregled dokumentacije u zagrebačkoj Savskoj ulici. Otac je bio uvjeren kako u toj dokumentaciji puno toga nedostaje.

Ponukana svakodnevnim otkrićima masovnih grobnica u Zagrebu i okolici, u meni raste nada da će pronaći posmrtnе ostatke svoga djeda. On nikada nije bio pripadnik nijedne vojske, nego je radio na željeznici kao viši činovnik. Par dana nakon „oslobođenja“ Zagreba odveden je i nikad se više nije vratio.

Moja baka i otac poslije toga podnosili su teške muke sve negdje do 1953. godine. Tada se moj otac ipak uspio zaposliti, oženiti i zasnovati obitelj. Baka je umrla 1956. od sarkoma kosti, a otac 2003., također od raka. Živa je još jedino moja majka **Marija Sertić**. Bit ćemo zahvalni

svima koji nam na bilo koji način pomognu nešto doznati o djedu i o njegovoj sudsbi, a posebno bi nas veselilo kad bismo njegove zemne ostatke mogli dobrojno pokopati. Obavijesti molim dostaviti na adresu: **Vesna Kurek rod. Sertić, Ervenička 4, 10040 Zagreb.**

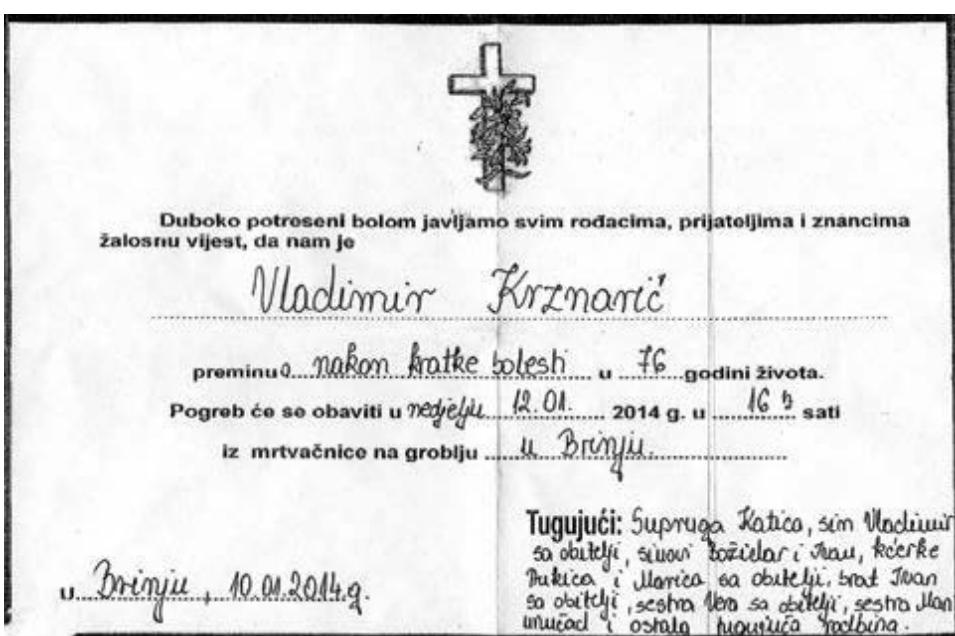
U SPOMEN NA VLADIMIRA KRZNARIĆA

Nakon kratke bolesti, u 76. godini života preminuo je i u nedjelju 12. siječnja 2014. u Brinju pokopan **Vladimir Krznarić**, član Podružnice Gospic Hrvatskoga društva političkih zatvorenika.

Pokojnik je bio tiha i samozatajna osoba, vrijedan i odan član Društva. S ponosom je nosio svoj križ žrtve za Dom, kako i priliči hrvatskom ličkom domoljubu.

Podružnica Gospic Hrvatskoga društva političkih zatvorenika i njen Ogranak Brinje ostali su bez još jednog vrijednoga člana, te se gase polako ali nezaustavljivo, kao svjeća koja dogorijeva.

Počivaj u miru Božjem, brate Vladimiće, u tišini brinjskoga groblja u zagrljaju škrte ličke grude koju si neizmjerno volio. (I. V.)

U SPOMEN
DONKO DONJEKOVIC

Blato na Korčuli, 1928.–2013.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Dubrovnik

U SPOMEN
MIRKO KASUMOVIĆ

1947.–2013.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

**POMOĆ ZA
POLITIČKI ZATVORENIK**

Od sredine prosinca 2013. do zaključenja ovoga broja, svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjesečnika nesobično pomogli:

Ivan Račić	Zagreb	150,00 kn
Ljubica Bujanović	Zagreb	220,00 kn
Maruševac Josip	Varaždin	120,00 kn
Vladislav Musa	Mokošica	320,00 kn
Slavko Čamba	Durđevac	100,00 kn
UKUPNO:		910,00 kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

**PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU
NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU
POLITIČKIH ZATVORENIKA**

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	50 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (stara izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002.- - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BELOKOSIĆ: Svečenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIC: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svjetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i poraća u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnik, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnavanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, poraća i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilaje i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.–1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADICEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti“, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GVOZDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora“, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je v peku, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn

IN DIESER AUSGABE

In einem Interview mit **Branimir Holjevac** analysiert **Prof. Domagoj Novosel** das Schicksal der Familie Holjevac die aus dem zentralen Teil Kroatiens (Lika) stammt und während des Zweiten Weltkriegs nach Zagreber Umgebung umsiedelte. Der Artikel beschreibt das Problem der Anpassung an die neue Umgebung in der anderen Dialekt gesprochen wird, aber auch über die Leiden der Mitglieder der Familie aus politischen Gründen. Einige ihrer Mitglieder wurden getötet, andere flohen ins politische Exil, das letzte Drittel ging durch die jugoslawischen kommunistischen Gefängnisse, ein Spross einer Familie umarmt förmlich kommunistische Ideologie und erreichte bestimmte gesellschaftliche Positionen. Aus dieser Position versuchte man offenbar, noch anderem unerwünschten Teil der Familie zu helfen.

*

Goran Ante Blažeković vorbereitet den zweiten und letzten Teil der Erinnerungen des Franziskaners **Božidar Grdjan** die beschreiben letzte Tage der Inhaftierung von Gorans Vater **Zdenko**, einst ein prominenter Sportler, Torwart des Kroatischen Hochschulsportvereins

und ein prominentes Mitglied der kroatischen Nationalbewegung am Vorabend des Zweiten Weltkriegs. Parallel dazu veröffentlicht **Ivan Vukić** eine Liste der getöteten Bewohner des Dorfes Lipe, jetzt Vorort von Gospic. Einige von ihnen wurden schon während des monarchistischen Jugoslawiens getötet, aber das eigentliche Blutbad folgte während des Zweiten Weltkriegs und nach der Wiederherstellung von Jugoslawien. Die sogenannte Befreiung hat das relativ kleine Dörfchen mit Ermordung von fast fünfzig Einwohnern bezahlt.

*

Prof. Maja Runje Pavelić setzt ihre Analyse des literarischen Werkes des kroatischen Politiker und Schriftsteller **Dr. Mile Budak** fort. Sie beschäftigt sich mit seinem Roman der Zwischenkriegszeit der kroatischen politischen Emigration behandelt. In dem Zyklus der "Erschlagene Dichter" stellt **Tomislav Jonjić** kurz das Leben und Werk des außerordentlich talentierten kroatischen Dichters **Branko Klarić** (*1912) dar, der 1945 ohne Gerichtsverfahren getötet wurde. Beigefügt zu diesem Text wurden mehrere Klarićs Gedichte veröffentlicht.

*

Prof. Dr. sc. Vladimir Geiger erinnert an die Art und Weise, wie in der monarchistischen Jugoslawien österreichisch-ungarische und deutsche Soldatenfriedhöfe gekennzeichnet waren. Die Denktafeln und Kenotaphen waren in dem pannonischen Teil des Staates besonders häufig. Nach dem Zweiten Weltkrieg hat sich die Lage drastisch verändert. Jugoslawischen kommunistischen Behörden, nicht nur dass sie solche Kennzeichen nicht erlaubten, sondern haben an vielen Stellen die "feindlichen" Friedhöfe geplündert und jede Erinnerung an Begrabene zerstört.

*

Alfred Obranić berichtet über die Wahlversammlung in der Zweigstelle der Kroatischen Vereinigung für Politische Gefangene in Dubrovnik. Auf ihr ist der neue Präsident **Dipl. Ing. Tomislav Bjelopera**, Sohn des nun 100 Jahre alten kroatischen politischen Gefangenen **Peter Bjelopera** gewählt, der Kriegsfreiwillige und ein pensionierter Oberst der Kroatischen Armee ist..

Velebit

IN THIS ISSUE

In discussion with **Branimir Holjevac**, **Prof. Domagoj Novosel** analyses the destiny of the Holjevac family, which moved from central Croatia (Lika) to the Zagreb area during the Second World War. The article deals with the problem of adaptation to the new living place with a different dialect, and also about the sufferings of the family members for political reasons. Some of its members were killed, other moved as political migrants, and some suffered in Yugoslav communist prison; while one part of the family formally accepted communist ideology and reached certain positions in the society. It seems that from those position they continued supporting the other, objectionable part of the family.

*

Goran Ante Blažeković has prepared the second and final part of the memories of Franciscan **Božidar Grdan** about the last prison days of Goran's father **Zdenka**, a prominent athlete, goalkeeper of the Croatian Academic Sport Club, and a prom-

inent member of the Croat nationalist movement before the Second World War. Along with that, **Ivan Vukić** publishes a list of the killed villagers of the Lipe village, now a suburb of the town of Gospić. Some of them had been killed during Yugoslav monarchy, but the real slaughter followed during the Second World War and after the restoration of Yugoslavia. The so-called liberation was paid with the death of almost fifty inhabitants of a relatively small village.

*

Prof. Maja Runje Pavelić continues her analysis of the works written by Croat politician and writer **Dr. Mile Budak**, and deals with his novel about the period between the wars of the Croat political emigration. In the cycle titled "Pobijeni pjesnici" (The Poets Killed) **Tomislav Jonjić** gives a short overview of the life and work of an exceptionally talented Croat poet **Branko Klarić** (* 1912), who was executed without trial in 1945. The text is supplemented with Klarić's ten poems.

*

Prof. Vladimir Geiger, Ph. D., recalls the manner in which the Yugoslav monarchy was marking Austro-Hungarian or German military graveyards. Memorial panes and cenotaphs were especially common in the Pannonian part of that state. After the Second World War the situation changed drastically. Yugoslav communist authorities did not allow such markings; they even simply ploughed over "enemy" graveyards and destroyed any sign of the buried.

*

Alfred Obranić reports about the election assembly of the Dubrovnik branch of the Croatian Association of Political Prisoners. The assembly has elected Mr. Tomislav Bjelopera the new president. Mr. Bjelopera is a son of a hundred-year-old Croat political prisoner Petar Bjelopera, a volunteer of the Homeland War and retired Croatian Army Colonel. •

Makarska, Kačić Square

Bonjo Luka 23-10-50

Kobas

Banja Luka 22. I. 1951 god.

Bratčić Stan

Zara Luka

1. III. 1951.

Bratčić

Basa Stjepka

15. IV. 51.

Bratčić

Zara Luka

2. IV. 1951

Bratčić

Basa Stjepka

Bratčić

Bosna Mrčevac

Bratčić

Prijavljeno ce danas 15-5-51
1951. 20

Potpisnik,
upravnik.

Prijavljeno ce danas 15-5-1951

Recept:

Ljiljana

Prijavljeno ce danas 18-5-51

Potpisnik
upravnik

Prijavljeno ce danas 15-5-51

Potpisnik
upravnik

Prijavljeno ce danas 16-5-51

Potpisnik
upravnik

Prijavljeno ce danas 15-6-51

Potpisnik
upravnik

Prijavljeno ce danas 15-6-51

Potpisnik
upravnik

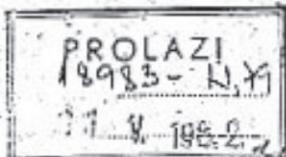
Prijavljeno ce danas 16-6-51

Potpisnik
upravnik

Stanica NM Posušje
 (ustanova)
 Milicionari Soldo Ljubo
 i Vujović Radoslav.
 Lično zapoženje
 (čvor podatak)
 6.5.1962 godine
 (datum)

(obradila-postupilo)

(datum)

16/3/ 9785-B STRANCI 21 dak
 (linija) (trenutak) (sob. pripad.)
 (predmet)
 selo Čitluk-Posušje
 (mjesto boravka)
 (mjesto radni ustanova-predusel)
 Rađeno u 2 primerka.

Z a b i l j e š k a

023100794

Crnogorac Želimir-Željko sin Pere i majke Jozе, rođen 1950 god. u selu Čitluk, NOO Posušje, srez Mostar, po zanimanju dak gimnazije, sada stana u Čitluku. Osuđivan 1959 godine na 4 godine st.zatvora radi učešća u neprijateljskoj organizaciji u Imostkom. Puštan iz zatvora 1 maja 1962 godine.

Odmah po dolasku iz zatvora došao je u ovu stanicu da se prijavi. U stanici NM od jednog druga upitan je da li će opet činit što je činio i jeli se popravio, a on kaže: "Imao sam vremena razmišljao sam o tom". Na uputnom aktu piše da se prijavi SUP Mostar, pa mu je tom prilikom rečeno, da mu na uputnom aktu piše da se prijavu SUP Mostar, znali da čita, a on kaže: "Pa znam ponešto". Ovaj razgovor vodio je sa Šefom IUP iz Lištice. Kako se vidi prvi susret Crnogoraca sa našim organima - službenicima vidi se da je drzak i ne bi moglo reći da se ma išta popravio.

Prvog maja iz Zagreba u Posušje došao je student Marić Radoslav bivši član organizacije TIHO u Lištici, pa se toga dana u Posušje sastao sa Crnogorcom Željkom i jedno kraće vrijeme su šetali.

Dalje je zapožen da se češće sastaje sa učiteljicom Bakulom Cvitom u selu Čitluk gdje je imenovana na dužnosti u školi. Poimenuta Bakula je religiozna i ako je prosvetni radnik. Provjerom smo ustanovili da je ona i Crnogorac neki dalji rod, tj. redbijska veza.

Takodje je nekolika puta zapežen u društvu službenika NOO Posušje, kao Crnogorac Slavo, Lončar Jozo i Lončar Ivan. Svi su oni mlađi po godinama i zapaženo je da sa velikim interesovanjem razgovaraju sa Crnogorcem Željkom častega i nedaju da on ma išta plati.

Dostavljen:

- a) SUP Mostar
- b) IUP Lištica
- c) Arhivi stanice NM.

2000-05-06
 JEMO
 RM

Potpis et. *M. Kunic*
 Soldo Ljubo
 Milan Kunic